

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Северная Осетия-Алания

Частное общеобразовательное учреждение

«Владикавказский гуманитарный лицей»

РАССМОТРЕНО

Руководитель МО учителей
гуманитарного цикла

Кулаева А.Б.

Протокол № 1

от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по УВР

Загагова З.Т.

Протокол № 1

от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Осетинский язык (как второй)»

для обучающихся 9-го и 11-го классов

на 2023 – 2024 учебный год

Составитель: учитель осетинского языка и литературы

Загагова Залина Тимофеевна

Владикавказ 2023

**Пояснительная записка к рабочей программе по предмету
«Осетинский язык ((для учащихся, изучающих осетинский язык как
второй)» для обучающихся 9 класса.**

Данная рабочая программа разработана на основе Программы по осетинскому языку (как второму) для общеобразовательных учреждений РСО-Алания; – Владикавказ: ИПО СОИГСИ, 2009 и в соответствии с государственным стандартом основного общего образования (утвержд. Приказом №1089 Минобразования и науки РФ от 05.03 2004 года)

Содержание программы:

Количество часов в год102

Количество часов в неделю.....3

Учебный план согласуется с программой и учебником.

В соответствии с государственным образовательным стандартом программа направлена на достижение следующих целей:

Цели:

· Развитие иноязычной коммуникативной компетенции в совокупности ее составляющих – речевой, языковой, учебно-познавательной:

- **речевая компетенция** – развитие коммуникативных умений в четырех основных видах речевой деятельности (*говорении, аудировании, чтении, письме*)

- **языковая компетенция** – овладение новыми языковыми средствами в соответствии с темами, сферами и ситуациями общения, отобранными для основной школы

- **учебно-познавательная компетенция** – дальнейшее развитие общих и специальных учебных умений; ознакомление с доступными учащимся

способами и приемами самостоятельного изучения языков и культур.

Развитие воспитания понимания школьников важности изучения национального языка в современном мире и потребности пользоваться им как средством общения, познания.

Задачи:

Развитие роли речевой инициативы учащихся при увеличении объёма парной и групповой работы;

В области чтения и аудирования – развитие механизмов идентификации и дифференциации, а также прогнозирования, выделения смысловых вех, определения темы и основной идеи текст;

Формирование умения работать с двуязычным и толковым словарями;

Формирование орфографических навыков и развитие умений связной письменной речи в жанрах, свойственных письменной речи подростков данного возраста.

Предметные умения, навыки и способы деятельности, которыми должны овладеть обучающиеся в течение учебного года

К концу обучения в 9 классе предполагается овладение учащимися следующими навыками:

Говорение. Диалогическая речь

Говорение. Монологическая речь

Аудирование

Письмо

Чтение

Краткая характеристика курса «Осетинский язык»

(для учащихся, изучающих осетинский язык как второй)

Автор учебника "Осетинский язык" для 9 класса Боллоева Е.М. ставила своей целью комплексное решение задач, стоящих перед предметом "Осетинский язык", а именно формирование коммуникативной компетенции учащихся, понимаемой как их способность и готовность общаться на осетинском языке в пределах, определенных стандартом и примерной программой по осетинскому языку.

Эта цель подразумевает:

- * развитие коммуникативных умений учащихся в говорении, чтении, понимании на слух и письме на осетинском языке;
- * развитие и образование учащихся средствами осетинского языка, а именно:
 - а) осознание ими явлений действительности, происходящих в Осетии через знания о культуре, истории и традициях осетинского народа;
 - б) осознание роли родного языка и родной культуры в сравнении с культурой других народов;
 - в) понимание важности изучения осетинского языка как средства достижения взаимопонимания между людьми, живущими в Осетии;
 - г) развитие познавательных способностей учащихся, их интереса к учению.

Курс строится в русле задач развития и воспитания коммуникативной культуры школьников, расширения и обогащения их коммуникативного и жизненного опыта в новом контексте общения, расширения кругозора учащихся. Авторы старались придать курсу современное звучание, ориентированное на взаимопонимание, терпимость к различиям между людьми, совместное решение важных общечеловеческих проблем, сотрудничество и взаимодействие, в том числе и средствами осетинского языка.

В учебниках данной серии реализуется деятельностный, коммуникативный подход к обучению осетинскому языку.

В современном мире необходимой культурной основой полноценного национального развития и нормальной жизнедеятельности общества является такая система образования, которая основана на национальной культуре, но обеспечивает открытость в другие культуры и способствует тому, чтобы нация ощущала себя уверенно в нынешнем цивилизованном мире.

Для этих целей разработана система национального образования РСО – Алания, которая предполагает дать ребенку возможность усвоения как родной культуры, так культуры общероссийской и мировой. В основе этой системы лежат принципы полилингвальности и поликультурности.

Северная Осетия – одна из территорий Российской Федерации, на которой проживают представители разных национальностей. В такой ситуации русский язык стал языком межнационального общения. А в последние десятилетия и языком государственных учреждений, формального общения, обучения в учебных заведениях всех звеньев системы образования, что не могло не отразиться на соотношении функциональной активности русского и осетинского языков в пользу первого. Это повлекло за собой ограничение социально-коммуникативных функций и снижение престижности осетинского языка, что, в свою очередь, создает ситуацию, когда подрастающие поколения постепенно перестают владеть родным языком.

В настоящее время чрезвычайно остро стоит вопрос поиска той духовной опоры, которая позволит личности развиваться нравственно, эстетически, личностно в соответствии с национальным характером, гуманистическими и национальными традициями. Такой опорой может стать родной язык, поэтому воспитание эмоционального, заинтересованного, бережного отношения к осетинскому языку, создание ценностной ориентации учащихся на его изучение – это те позиции, которые должны стать ключевыми для национального образования.

Еще сложнее заинтересовать представителей других национальностей в изучении осетинского языка, сделать его равноправным средством межнационального общения. Перспектива кажется далекой, но это цель, к достижению которой нужно стремиться при организации системы обучения детей, которые должны овладеть осетинским языком.

Нужно отметить существование двух вариантов УМК для изучения осетинского языка: один из них предназначен для детей, владеющих осетинским языком, в основе второго лежат основные принципы методики преподавания иностранного языка, и разработан он для учащихся, которые должны овладеть осетинским языком.

«Книга для учителя» к учебнику осетинского языка 9 класса для общеобразовательных школ является одним из основных компонентов учебно-методического комплекта (УМК), предназначенного для детей, не владеющих осетинским языком.

Основы учебника осетинского языка для 9 класса

Учебник 9 класса разработан для детей, обучающихся по второму варианту. Он является продолжением серии учебников для 1 – 8 классов.

Материал учебника составлен в соответствии с программой изучения осетинского языка (по второму варианту), разработанной на кафедре ЮНЕСКО при СОГПИ, в основе которой лежит концептуальный принцип – «Осетия – Россия – мир».

Учебник состоит из 100 уроков, в которых представлена следующая тематика:

1. Каникулы.
2. Традиционная культура осетин.
3. Времена года.

4. География Осетии.
5. Россия. Языки народов. Культура.
6. Праздник в школе. День защитника Отечества.
7. Древние цивилизации.
8. Семь чудес света.
9. Языки народов мира.
10. Путешествие.
11. Великие географические открытия.
12. Родной язык.
13. Экзамены.

Учебник позволяет усвоить лексические единицы по представленным темам, активизировать их употребление, овладеть основами той части грамматики осетинского языка, которая предусмотрена программой.

Речевая практика, даже при достаточно высоком развивающем потенциале речевой среды, способствуя накоплению значительного объема речевых средств, не обеспечивает, тем не менее, требуемого для свободного владения языком понимания лексических и грамматических значений. Осознанность речевых действий и способов обращения с языковым материалом основываются на знаниях о том, как устроен язык, как взаимодействуют в нем разные уровни, каковы правила словообразования и т.д.

Владение ресурсами лексического богатства обеспечивается возможностью сознательного выбора языкового материала в процессе самостоятельного речевого оформления мыслей. Знания в этой области вместе с освоением грамматических сведений необходимы для выработки умений организовывать языковые средства в разных типах высказываний, варьировать их структуру с учетом условий коммуникации, сокращать или развертывать, интегрировать, перестраивать с учетом индивидуальных потребностей. Без этих умений вряд ли можно говорить о самостоятельной речевой деятельности учащихся. Для достижения этих целей и подобран для учебника соответствующий текстовый материал и задания.

Ознакомление с каждой темой происходит поэтапно, в строгом соответствии с общей схемой подачи материала: предтекстовые упражнения, работа над текстом, послетекстовые задания. На основе текстового материала предлагается изучение соответствующих грамматических норм и правил.

К каждой теме, а также отдельным предложениям даются словари, которые способствуют лучшему усвоению изучаемой лексики и существенно облегчают работу над текстами.

В конце каждой темы дается тестовая работа.

Каждый урок имеет четкую структуру и начинается с фонетической и речевой зарядки. Известно, что успешное обучение учащихся устному и письменному общению во многом зависит от сформированности у них слухопроизносительных навыков, т.е. от умения корректно артикулировать звуки и звукосочетания, правильно расставлять ударения и владеть интонированием. Конечно, произношению особое внимание уделяется на начальных этапах изучения языка, но как показала практика, фонетические упражнения не теряют своей актуальности и на следующих этапах обучения.

Учителю предлагается интересный иллюстративный и текстовый материал. Единые условные обозначения помогают детям быстрее сосредоточиться на предлагаемых заданиях.

Объяснение грамматических норм и правил построено на примерах знакомой лексики и элементарных языковых структурах.

Виды заданий разнообразны: подбор нужных букв, слов, предложений; переводы с осетинского на русский язык и с русского на осетинский; составление рассказов, описаний и диалогов; сокращение и распространение предложений и текстов; ответы на вопросы, разгадывание кроссвордов, работа с таблицами, составление и корректировка планов, задания на домысливание, подробные и сокращенные пересказы и т.д.

Для более эффективного выполнения заданий даются образцы, опорные слова и схемы.

Весь материал учебника сориентирован на совершенствование коммуникативных умений в говорении, чтении, аудировании и письме.

Недооценка коммуникативного аспекта в организации обучения иноязычному общению оказывается причиной недостаточного уровня владения учащимися различными видами речевой деятельности; приводит к ситуации, когда учащиеся довольно много знают о языке, владеют фактами речи, но не умеют полноценно общаться на изучаемом языке.

Компонентами коммуникативного содержания обучения выступают: сферы общения, темы и ситуации, типы коммуникативных задач, речевые действия, актуальные для выделенных типов ситуаций. Они сопрягаются с необходимыми для реализации этих речевых действий знаниями, навыками, умениями и минимумом языковых средств, реализующих данные коммуникативные задачи. Таким образом, коммуникативное содержание обучения, согласуясь с требуемыми речевыми навыками и умениями, базируясь на отобранном грамматическом, лексическом и фонетическом материале, должно обеспечить действительное речевое общение на неродном языке.

К учебнику подготовлено лингафонное сопровождение, с предусмотренным для прослушивания в 9 классе, материалом. Это и фонетические упражнения, и тексты для аудирования, образцовое произношение которых стало возможным благодаря привлечению к этой работе профессиональных дикторов. Применение этого материала совершенствует речь учащихся и облегчает самостоятельную работу детей.

Материал в учебнике подобран с учётом принципа избыточности, что даёт возможность дифференцированного подхода к учащимся, создавая ситуацию выбора.

Красочность оформления учебника и занимательность информации способствуют поддержанию интереса к изучению осетинского языка.

При создании учебника были привлечены материалы из самых разнообразных сфер, в том числе из различных областей науки и искусства, которые призваны развивать познавательную и речемыслительную деятельность учащихся. Важно, чтобы учебник обеспечивал развитие полилингвальной языковой личности, которая может постичь как свою культуру, так и культуру того народа, язык которого он изучает.

Структура и содержание УМК

В УМК для 9 класса входят: учебник, «Книга для учителя», лингафонное сопровождение, электронное приложение к учебнику.

В «Книге для учителя» излагается авторская концепция курса. Книга содержит тематическое планирование на каждую четверть в форме обобщающих таблиц и рекомендаций для проведения уроков. Рекомендации указывают последовательность использования материалов, на возможные способы организации работы, их варьирование.

Учитель может сам дозировать материал с учетом конкретных условий обучения и планировать уроки на свое усмотрение.

Лингафонное сопровождение содержит фонетические упражнения, словари, тексты для аудирования с образцовым произношением в исполнении профессиональных дикторов. Аудиозаписи предназначены как для работы в классе, так и для самостоятельной работы дома.

В качестве структурной единицы учебника выступают циклы уроков, объединенных общей темой (тематика приводится выше). В основном, на первых уроках вводится новый языковой материал (фонетический, лексический, грамматический). Одновременно проводится работа по развитию речевых умений. На последующих уроках цикла материал закрепляется при помощи различных упражнений, способствуя развитию речевых умений и навыков учащихся

Проводятся тестовые работы «Равдис дæ зоньндзинæдтæ». Эти проверочные работы составлены и даются как в учебнике, так и в «Книге для учителя».

Цели и планируемые результаты языковой компетенции учащихся во время обучения осетинскому языку в 9 классе.

Орфография

Правописание сложных слов. Правописание заимствованных слов.

Правописание слов с удвоенными согласными, с буквами, обозначающими смычно-гортанные звуки. Правописание слов с буквами *а* и *æ*, *з* и *с*, согласным *у*.

Фонетика

Совершенствование ранее сформированных фонетико-произносительных и ритмико-интонационных навыков. Синтагматическое и фразовое ударение. Логическое ударение. Интонационное варьирование при выражении различных эмоций.

Лексика

Усвоение и применение лексических единиц, предлагаемых в учебнике.

Лексикология

Закрепление ранее пройденного материала. Многозначные слова. Синонимы. Антонимы. Заимствованные слова. Метафора. Неологизмы. Фразеологизмы, этикетные формулы (*бæрæгбонь хорзæх дæ уæд, фыдбылызæй нæ бахиз, цæсты гагуыйæу хъахъхъæнын, æрдаейы цæхæр, лæгæн хорздзинад йæхицæй цæуы и др.*)

Словообразование

Суффиксы *-бын, -дзаг, -дзау, -гонд, -гæнæг, -æрдæм*.

Закрепление ранее пройденного материала. Суффиксы прилагательных и причастий *-æн, -аг, -он, -ад*. Глагольные приставки *а-, æрба-, ба-, ра-, æр-, с-, ны-, фæ-*. Послелогии *фæрцы, руадæй, йеддæмæ, фæстæмæ, онг, хæстæг, æрдæм*.

Грамматика. Морфология

Условное наклонение глагола: значение и личные формы. Субстантивация прилагательных (*фыссæг, кусæг и др.*).

Закрепление ранее пройденного материала: имя прилагательное; степени сравнения имен прилагательных; сложенные глаголы (вспомогательные глаголы); спряжение глаголов изъявительного

и условного наклонения в настоящем, прошедшем и будущем временах; составные числительные; порядковые числительные.

Грамматика. Синтаксис

Именные словосочетания. Глагольные словосочетания. Вопросительные предложения с вопросительными словами (кæм, кæд, цас, цавæр и др.).

Сложноподчиненные предложения с придаточными изъяснительными, определительными, места, времени, цели, причины (союзы *чи, цы, кæй, кæцы, цавæр, кæм, кæдæм, кæцæй, куыд, цыма, цæмæн, цæмæй*).

Научный стиль, художественный стиль, публицистический стиль: функции и языковые особенности

Закрепление ранее пройденного материала. Сложные предложения. Сложносочиненное предложение: соединительные, противительные, разделительные отношения и средства их выражения. Союзы и союзные слова в сложноподчиненных предложениях.

Цели и планируемые результаты коммуникативной компетенции учащихся во время обучения осетинскому языку в 9 классе.

1. Говорение. Диалогическая речь

Начать диалог. Закончить беседу. Высказывать и аргументировать свое мнение. Выражать заинтересованность, радость, огорчение, удивление, совет, приказ. Задавать вопросы с целью получения определенной информации. Правильно отвечать на вопросы. Продолжить чужую мысль. Дополнить фразу собеседника. Выразить удовлетворение/ недовольство. Поменять тему разговора. Выразить согласие/несогласие. Поправить собеседника. Выразить просьбу, желание. Сделать выводы.

2. Говорение. Монологическая речь

Делать короткие сообщения по программным темам. Логически правильно строить речь. Пояснять свою мысль. Правильно использовать выразительные средства.

3. Аудирование

По началу текста прогнозировать его содержание. Добавлять к заданным фразам подходящие по смыслу предложения. Отмечать слова, связанные с определенной темой. Сравнивать содержание двух текстов. Находить отличия во фразах. Отвечать на вопросы по содержанию текста. Оценивать текст по новизне и информативности. Сравнивать заглавие текста или иллюстрацию с содержанием текста. Составлять план текста. Выражать свое отношение к поступкам действующих лиц. Характеризовать ситуацию, в которой происходит действие. Преобразовывать диалогическую речь в монологическую. Определять вид речи: описание, повествование, сообщение, рассуждение. Коротко пересказывать содержание текста.

4. Письмо

Выполнять письменные упражнения, соблюдая изученные правила орфографии и пунктуации. Писать короткие сочинения, изложения, диктанты. Составлять письменный план текста, предисловие к тексту; писать поздравительные открытки, заметку в стенгазету.

5. Чтение

Читать программные литературные произведения с полным пониманием содержания. Читать текст, изменяя время действия. Читать короткие тексты по общественно-политическим, научным, экономическим темам и понимать их, пользуясь словарем. Делить текст на части. Составлять план текста. Отвечать на вопросы и задавать вопросы по содержанию текста.

6. Речевой этикет

Правильное использование этикетных формул в разных коммуникативных ситуациях. Умение задавать вопросы, поздравлять с учетом возраста собеседника. Приглашать, провожать, благодарить, интересоваться здоровьем, профессией, национальной принадлежностью собеседника и др.

Хочется надеяться, что новое поколение УМК будет способствовать более тесному приобщению к осетинскому языку, а через него и к осетинской культуре представителей различных национальностей нашей республики. Но еще больше хочется надеяться на то, что у значительной части осетинских детей, обучающихся в группах для невладеющих осетинским языком, появится возможность поднять уровень языковой компетенции и приобщиться в полной мере к родной словесности и культуре.

Афæдзы фыццаг цыппæрæмхай

(1–26-æм ахуыртæ)

1-аг урок

Темæ: Цæй диссаг стут, сæрдыгон бонтæ!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Текст кæсын, тæлмац кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Фæрстон хъуыдыйæдтæ аразыны æгъдауттæ зæрдыл æрлæууын кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæг æмæ дзыр-дуатимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысантимæ базонгæ кæнын, хæстæ бамбарын кæнын (*базонгæ уыдзыстæм чиныдæй архайдæйтимæ, бадзырдгонд нысæнттимæ, базондзыстæм ног дзырдтæ æмæ дзы раст пайда кæндзыстæм ныхасы мидæг*).

I. Раст дзурын. (фонетикон фæлтæрæн)

Ахуырдаутæ хъусынц дикторы хъæлæсмæ, кæнæ ахуыргæнæдæй кастмæ æмæ раст дзурынц дзырдты хæйттæ æмæ къордтæ. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Дарддæр дæхæдæг зæгъ. Æвиппайды ныхас дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæн. (*Фыццаг хъуыдыйад лæвæрд цæуы æмæ ахуырдаутæ радыгай дзурынц фæйнæ хъуыдыйады ацы темæйыл*).

III. Бакæс æмæ дзуапп ратт фæрстытæн. Ахуыр-даутæ зонгæ кæнынц чиныдæй архайдæйтимæ. Уыдон сты Æхсар æмæ Ирина. Лæвæрд тексты æххуысæй ахуырдаутæ сæ зæрдыл æрлæууын кæндзысты рацыд æрмæг. Тексттæм хъæуы байхъусын, хъæуы сæ бакæсын, сæ мидис сын бамбарын æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.

Дзырдуатон куыст. Ног дзырдтæ дикторы фæстæ раст дзурын, сæ тæлмац сын бамбарын, хæдзары сæ дзырдуатмæ рафыссын.

IV. Хъуыдыйæдтæ бакæсын. Бæрæггонд дзырд-бæстытæй куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын. (*Ахуырдаутæ кæсынц хъуыдыйæдтæ, сæ хъуыды сын æмбарын кæнынц, сæхæдæг дæр фæлварынц ног дзырдтæй ныхасы мидæг пайда кæнынмæ*).

V. Лæвæрд хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын. (*Бай-хъусын цалдæргай варианттæм*).

VI. Дзырдтæн сæ синонимтæ ссарын. Цæдæындызты ссарын дзырдты къæйттæ æмæ сæ рафыссын. Хæслæвæрд куыд æххæст конд æрцыд, уый сбæрæг кæнын.

VII. Ныффыссын фæрстон хъуыдыйæдтæ диалог аразынмæ. (*Хъуыдыйæдтæ ныффысын æмæ аныхас кæнын æмкъласонимæ*).

Кæронбæттæн хай.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзуапп раттын фæрстытæн æмæ радзурын сæр-дыгон каникулты тыххæй.
2. Ног дзырдтæ сахуыр кæнын.

2-аг ахуыр

Тема: Нанайы ахуыргәндәйтә.

Урочы нысан:

1. Рацыз лексикайә ныхасы мидәг пайда кәнын.
2. Ныхас әмбарын әмә дарддәр ахәццә кәнын арәхстдзинәдтә фидар кәнын.
3. Текстмә гәсгә фарстон хъуыдыйәдтә аразын әмә сын дзуапп дәттын. Пъланмә гәсгә тексты мидис цыбырәй дзурын.
4. Суффикс **-дзау** дзырдты мидис куыд ивы, уый бамбарын кәнын, ныхасы мидәг суффиксимә дзырдтәй раст пайда кәнын фәлтәрын.

Хъомыладон хәс: Райгуырән бәстә уарзын кәнын, ирон әвзаг ахуыр кәнынмә тырнындзинад гуырын кәнын.

Урочы фәлгонц: диск I фәлтәрәнны әрмәг әмә дзыр-дуатимә.

Урочы цыд

Бацәттәгәнән хай. Ахуыры нысантимә базонгә кәнын, хәстә бамбарын кәнын. *(Рафәлхат кәндзыстәм ног дзырдтә, текст «Нанайы ахуыргәндәйтә» бакәс-дзыстәм, йә мидисыл ын бакусдзыстәм, сараздзыстәм текстән пълан, диалог, суффикс **-дзау** дзырдтән цавәр нысаниуәг дәтты, уый базондзыстәм).*

Хәдзармә куыст сбәрәг кәнын *(Дзырдуатон куыст саразын. Байхъусын каникулты тыххәй радзырдтәм).*

I. Раст дзурын.

Дикотр әмә ахуыргәнәдәы амындәй ахуырдаутә раст дзурынц дзырдтә дзырдтә дәргвәтин әмхәләсонтимә.

II. Хъуыдыйәдтә баххәст кәнын әртыгай дзырдтәй.

Әвиппайды ныхас дарддәр ахәццә кәнын *(Сатанайы әххуысәй спайда кәнын).* Аллы хъуыдыйад дәр хъауы баххәст кәнын әртә дзырдәй.

III. Текст бакәсын. Бацәттә кәнын фәрстытән дзуапп раттынмә.

1. Текстән йә сәргонд бакәсын әмә ратәлмац кәнын.
 - Куыд уәм кәсы, цәуыл цәуы ныхас?
2. Текст бакәсын, ахуырдаут йын йә мидис куыд бамбәрстой, уый сбәлвырд кәнын фәрстыты әххуысәй.

- Кәд цәуы архайд?
- Цәуыл цин кәнынц скъоладзаутә?
- Кәй кой цәуы тексты?
- Цәмән акодтой Сосланы әмә Зәлинәйы хъәумә?
- Куыд әрвыстой сә рәстәг сывәлләттә?
- Чи хуыздәр «ахуырдау» у нана әви сывәлләттә?

IV. Дзуапп раттын фәрстытән.

(Ахуырдаутә дзуапп дәттың фәрстытән. Пайда кәнынц тексты әрмәгәй.)

V. Сраст кәнын пълан текстмә гәсгә.

1. Фәстаг дзәнгәрәг.
2. Ныййардәыты фәнд.
3. Нана – «ахуыргәнәг».
4. Сослан әмә Зәлинә хъуы

5. Нана – диссадæы «ахуырдау».

VI. Дзырдтæм бафтауын суффикс -дау. Дзырдты ныса-ниуæг бамбарын кæнын æмæ семæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ.

VII. Диалог саразын. Цымæ цауыл дзырдтой Сос-лан æмæ Зæлинаæ нанайæн æххуыс кæнгæйæ?

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын æвзаргæ кастмæ.
2. Пъланмæ гæсгæ тексты мидис цыбырæй дзурын.

3-æг ахуыр

Темæ. Ахуырæн – афон, улæфтæн рæстæг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ пайдагæнгæйæ ныхас кæнын улæфты рæстæдæы тыххæй.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Текст кæсын, тæлмæц кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын. Тексты мидис кæрæдзиймæ абарын æмæ хатдзæгтæ кæнын фæлтæрын.
4. Хуымæтæг цыбыр хъуыдыйæдтæ даргъдæр кæ-ныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæнны æрмæг æмæ дзыр-дуатимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысантимæ базонгæ кæнын, хæстæ бамбарын кæнын (*иртасдзыстæм текст-ты хицæндзинæдтæ, базондзыстæм æмбисæндтæ маделон æвзадаы тыххæй, вазыгдæындæр кæндзыстæм каникулты тыххæй ныхас, араздзыстæм хуымæтæг цыбыр хъуыдыйæдтæй хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ*).

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ дзуапп дæттың фæрстытæн текстæй хъæугæ бынат кæсгæйæ. Пъланмæ гæсгæ тексты мидис дзурынц цыбырæй*).

I. Раст дзурын. *Къ* æмæ *к*, *хъ* æмæ *х*-йы растдзурыны æгъдæуттыл бакусын. (*Дзырдтæ ис кæсæн иумæйагæй, ис байхъусæн хицæн ахуырдаутæм*).

II. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Ахуырдаутæй алчидæр дзуапп дæтты фæрстытæн, æххæст кæнынц кæрæдзийы дзуаппытæ*).

III. Тексттæн раиртас сæ хицæндзинæдтæ. (*Ахуырдаутæ хъусынц дикторы кæнæ ахуыргæнæдæы кастмæ æмæ иртасынц текстты хицæндзинæдтæ*).

- Кæй кой цауы фыццаг тексты?
- Цавæр каникултæ уарзы Ацæмæз?
- Цæмæн уарзы Ацæмæз зымæгон каникултæ?
- Кæй кой цауы дыккаг тексты?

- Цавæр каникултæ уарзы Аланæ?
- Цæмæн уарзы Аланæ сæрдыгон каникултæ?

IV. Радзур ды тæ дæхи тыххæй.

(Æхсар æмæ Иринæйы ныхæстæ бакæсын. Æрхæссын дæнцæгтæ хи цардæй. Чи кæм уыдис æмæ ирон ныхас хъуыста æви нæ).

V. Æмбисæндтæ бакæсын æмæ сæ бахъуыды кæнын. *(Æмбисæндтæ бакæсын, сæ хъуыды сын раиртасын, мадæлон æвзагимæ куыд баст сты, уый бацамонын. Сæ хъуыдымæ гæсгæ æнгæс уырыссаг æмбисæндтæ зæрдыл æрлæууын кæнын).*

VI. Ныффыссын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ. Æмбисæндтæй спайда кæнын хъуыдыйæдты мидæг. *(Хуы-зæгтæ ратæлмац кæнын æмæ уыдоны бындурыл æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ).*

VII. Хуызæгмæ гæсгæ ныффыссын хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ.

(Хуызæг бакæсын. Хъуыдыйæдтæ даргъ кæныны фæтк раиртасын. Хуызæгмæ гæсгæ фæдаргъдæр кæнын дыууæ хъуыдыйады).

1. Райдыдтой каникултæ.

Райдыдтой фæззыгон каникултæ.

Абон райдыдтой фæззыгон каникултæ.

Абон райдыдтой мæ уарзон фæззыгон каникултæ.

2. Ацыдтæн лагермæ.

Æз ацыдтæн лагермæ.

Æз ацыдтæн спортивон лагермæ

Æз ме 'мбæлттимæ ацыдтæн спортивон лагермæ.

Æз сæрды ме 'мбæлттимæ ацыдтæн спортивон лагермæ.

Кæронбæтгæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Лæвæрд мивдисдæйтæй спайда кæнын æмæ радзурын (ныффыссын) каникулты тыххæй.

4-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ! (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг зонынмæ. Хибарæй куыстыл сæ цалх кæнын.

Урочы цыд

Бацæтгæгæнæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын *(Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнгæйæ)*.

I. Ратæлмац кæнын дзырдтæ æмæ дзырдбæстытæ ирон æвзагмæ.

Оставить на попечение, срок, мечтать, не вытерпел, ворота, просьба, думать, переаивать, волны, æлание исполнилось, невозможно уследить, стоять перед глазами, обрадовать, приучить, растерялся.

II. Дзуапп раттын фæрстытæн.

(Алы фарстæн дæр дæр цыбыр æмæ бæлвырд дзуапп дæттынц фысгæйæ æнæ текстæй пайда кæнгæйæ).

III. Диалог баххæст кæнын фарстон хъуыды-йæдтæй.

Цухгонд репликаеты варианттæ:

Зæлина: 1. Сæрды кæм уыдтæ?

2. Кæм арвыстай дæ каникултæ?

Агуындæ: 1. Дæ рæстæг куыд арвыстай?

2. Цы куыстай?

Агуындæ: 1. Дæндæызмæ кæимæ ацыдтæ?

2. Кæимæ уыдтæ?

Агуындæ: 1. Цас рæстæг дзы фæдæ?

2. Кæимæ базонгæ дæ?

3. Цавæр у дендæыз?

4. Цы дзы фæдтай цымыдисагæй?

5. Дæ зæрдæмæ тынгдæр цы фæцыди?

(Ахуырдаутæ хибарæй кусынц, хъуыды кæнынц сæхæдæг репликаеты варианттæ).

IV. Текст ирон æвзагмæ ратæлмац кæнын æмæ йæ цалдæр хъуыдыйадæй баххæст кæнын. *(Спайда кæнын дзырдуатæй)*.

Тæлмацы вариант:

Фæцис ахуыры аз. Райдыдтой сæрдыгон каникултæ. Сывæллæттæ бадтысты кæрты æмæ ныхæстæ кодтой.

– Æз мæ сæрдыгон каникултæ арвитдзынæн хохы, мæ дадамæ, - загъта амондæынхуызæй Витя.

– Æз та ацæудзынæн Волгоградмæ, мæ мады хомæ *(фыды хомæ)*, - загъта Светæ.

– Æз та мæ ныййардæытимæ ацæудзынæн дендæыз-мæ, - цингæнгæйæ сдзырта Нина.

– Æз та базайдзынæн хæдзары, кæсдзынæн мæ гыццыл æфсымæрмæ, æнкъард кæнынмæ мæ не 'вдæлдзæн, - загъта Батрадз.

V. Цавæр æмбисонд зоныс мадæлон æвзадæы тыххæй?

Мадæлон æвзаг мады ад кæны.

Кæронбæттæн хай:

– ахуырдауты куыстытæ æрæмбырд кæнын.

5-æм ахуыр

Темæ. «Стæм ирон – æвзаг æмæ æгъдауæй».

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Æгъдæуттыл ныхасы ми-дæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Хъуыдыйады æмхуызон уæнгты тыххæй фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Алайнаг адамы истори æмæ культу-рæмæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæрæны æрмæгимæ, кувæн-бынæтты нывтæ (*хорз уаид цыбыр видео-æрмæгæй спайда кæнын*).

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæнын (*райдыдтам ног темæ, базондзыстæм ног дзырдтæ, дзурдзыстæм уырнынады (дины) тыххæй, архайдзыстæм ног лексикæйæ ныхасы мидæг пайда кæныныл*).

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын.

(*Ахуырдаутæ дзурынц сæ каникултæ куыд арвыстой, уый тыххæй*).

I. Раст дзурын. Диктор кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй Дæиоты Хазбийы æмдæвгæйы рæнхъытæ аив бакæсын. Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).

II. Хъуыдыйæдтæ кæронмæ зæгъын. (*Ныхас æвиппайды дарддæр ахæццæ кæнын*).

1. Мах цæрæм Ирыстоны.

2. Нæ республикæйы ис бирæ хæхтæ, цæугæдæттæ, хъæдтæ, кæмттæ.

3. Аллон адамы рагфыдæлтæ уыдысты скифтæ, сæрмæттæ, алантæ.

4. Ирыстоны зæххыл хæларæй цæрынц аллонтæ, уырыссæгтæ, сомихæгтæ, кæсгæттæ, тæтæйрæгтæ æмæ æндæр адæмтæ. (Хъуыдыйæдты мидæг æмхуызон уæнгтæ ссарын, фæрстытæ сæм раттын).

Дзырддуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæ-нын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Дзырдтæй пайда кæнгæйæ дзырdbæстытæ ратæлмац кæнын. (*Дзырdbæстытæ æрхъуыды кæныны бар раттын хъæуы сывæллæттæн дæр*).

IV. Лæвæрд дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын. (*Ахуырдаутæ кæсынц дзырdbæстытæ, сæ хъуыды сын æмбарын кæнынц, хæссынц сæхи дæнцæгтæ бæрæггонд дзырдтимæ*).

Нывтæм гæсгæ куыст.

– Цы æвдыст цæуы нывты?

– Цы сæм ис иумæйагæй?

– Хицæн та цæмæй кæнынц?

Зæгъ дæ хъуыды. (*Фæрстытæй пайда кæнгæйæ ахуырдаутæ аразынц диалог*).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Ног дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Зæдтæ æмæ даудæйты нæмттæ бахъуыды кæнын.

Темæ «Стæм ирон – æвзаг æмæ æгъдауæй».

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ пайдагæнгæйæ ныхас кæнын æгъдаутты тыххæй.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Текст кæсын, тæлмæц кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Фарстон хъуыдыйæдтæ аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындынад гуырын кæнын. Алайнаг адæмы истори æмæ культурæмæ цымыдисдынад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, кувæн-бынæтты нывтæ (*хорз уаид цыбыр видео-æрмæгæй спайда кæнын*).

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæны.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын.

(Ахуырдызæуты бафæрсын ног дзырдтæй, æрхъуыды кæнын семæ цыбыр хъуыдыйæдтæ, зæдтæ æмæ даудæйтты нæмттæ рафæлхат кæнын.)

I. Раст дзурын. Диктор кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй аив бакæсын ирон куывды ныхæстæ. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ ратæлмац кæнын. (*Ахуырдызæутæ радыгай дзурыны хъуыдыйæдтæ иронау*).

1. Ирыстоны (Аланийы) зæххыл ис бирæ кувæндæттæ.
2. Сунниттаг мæздæйт лæууы Терчы былгæрон.
3. Нæ горæты ис бирæ аргъуантæ.
4. Бæрæгбоны фынгыл хъуамæ уа æртæ уæливыхы (*чъирийы*).

III. Текст бакæсын æмæ йын дзырдуаты æххуысæй йæ хъуыды бамбарын.

1. Ахуырдызæутæ кæсынц текст иу хатт æмæ архайынц йæ хъуыды бамбарыныл.
2. Ахуырдызæутæ кæнынц æвзаргæ каст фæрстытæм гæсгæ.
 - *Алайнаг динæ фæткмæ гæсгæ цавæр минæвæрттæ ис Стыр Хуыцауæн?*
 - *Цы сты найфаттæ æмæ кувæндæттæ?*
 - *Аргъуантæ, мæздæйтæ æмæ дзуæрттæй кæцытæ фæзындысты раздæр?*
 - *Куыд кад кодтой нæ адæм кувæндæттæн?*
 - *Цы сты кувинæгтæ?*
 - *Чи у æмæ цавæр у дзуары лæг?*

IV. Баххæст кæнын хъуыдыйæдтæ хъæугæ дзырдтæй.

1. Хуыцауы минæвæрттæ сты зæдтæ æмæ даудæйтæ.
2. Алайнаг адæм куывтой хæдзæртты æмæ кувæн-дæтты.
3. Сæрмагонд кувæнбынæттæ хонынц найфаттæ æмæ кувæндæттæ.
4. Фæстæдæр ирæттæй бирæтæ райстой чырыстон æмæ пысылмон дин.
5. Стыр Хуыцау, зæдтæ æмæ даудæйтæм кувыны æгъдау алайнаг адæмæн баззадис скифæгтæ,

сæрмæтæгтæ æмæ алайнæгтæй.

Кæронбæтгæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

- бәрәггәнәнтә сәвәрын;
- хәдзәрмә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзәрмә куыст.

1. Сфәлхат кәнын ног дзырдтә (*дзырдуатон диктантмә бацәттә кәнын*).
2. Бацәттә кәнын әвзәргә кастмә.
3. Ныффыссын фондз фарстон хъуыдыйады текстмә гәсгә.

7-әм ахуыр

Темә: Стыр Хуыцау әмә йә минәвәртгә.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайә пайдагәнгәйә ныхас кәнын әгъдәутты тыххәй.
2. Ныхас әмбарын әмә дарддәр ахәццә кәнын арахстдзинадтә фидар кәнын.
3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
Тексты пълан раст кәнын әмә пъланмә гәсгә тексты мидис дзурын.
4. Мивдисдәыты нырыккон әмә ивгъуыд афонты ифтындзәг рафәлхат кәнын.

Хъомыладон хәс: Райгуырән бәстә уарзын кәнын, ирон әвзаг ахуыр кәнынмә тырнындзинад гуырын кәнын. Алайнаг адәмы истори әмә культурамә цымыдисдзинад әвзәрын кәнын. Агъдау царды бындур кәй у, уый әмбарын кәнын.

Урочы фәлгонц: диск I фәлтәрәны әрмәгимә, кувән-бынәтты нывтә (*хорз уаид цыбыр видео-әрмәгәй спайда кәнын*).

Урочы цыд

Бацәттәгәнән хай. Ахуыры нысанта әмә хәстә бамбарын кәнын (*бафидар кәндзыстәм зәдтә әмә даудәыты нәмттә, нә зәрдыл әрләууын кәндзыстәм мивдисдәы ивгъуыд афоны ифтындзәг, текстән пълан сараздзыстәм*).

Хәдзәрмә куыст бәрәг кәнын. (*Ныффыссын дзырдуатон диктант, фарстон хъуыдыйәдтәм гәсгә саразын әвзәргә каст*).

I. Раст дзурын. Диктор кәнә ахуыргәнәдәы амындай раст дзурын зәдтә әмә даудәыты нәмттә. (Хъус әрдарын бәрәггонд дамгәыты азәлдмә.)

II. Бахъуыды кодтай әви нә. Ныхас әвиппайды дарддәр ахәццә кәнын фәлтәрән. (*Ахуырдаутә радыгай дзурынц хъәугә информаци*).

III. Ныффыссын мивдисдәытә нырыккон афоны. (*Цәст әрдарын ивгъуыд афоны мивдисдәыты арәзтмә*).

Куывтой – кувынц

Нымадтой – нымайынц

Равзәрдысты – равзәрынц

Уыдысты – сты

Арәзт әрцыдысты – арәзт цәуынц

Фәзындысты – зынынц

Аууәндыдысты – аууәндынц.

IV. Фәбәрәг кәнын хъәугә нысәнтгәй уырыссаг вариантгә.

V. Пълан текстмә гәсгә сраст кән.

1. *Ирон дини фәтк.*
2. *Хуыцауы минәвәрттә.*

3. *Кувæндæттæ æмæ дзурæттæ.*
4. *Чырыстон æмæ пысылмон дин.*
5. *Кувæндæтты кад æмæ кувинæгтæ.*
6. *Дзуары лæг.*
7. *Дзæнæт æмæ зындон.*

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Пъланмæ гæсгæ текстæн цыбырæй йæ сæйраг хъуыды дзурын сахуыр кæнын.

8-æм ахуыр

Темæ: Стыр Хуыцау æмæ йæ минæвæрттæ.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Æгъдæуттыл ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
Текстмæ хъусын, йæ мидис ын хъусгæйæ иртасын æмæ хæслæвæрдтæ æххæст кæнын фæлтæрын. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Сæрмагонд номдарты растфыссынад рафæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын. Алайнаг адæмы истори æмæ культурæмæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ 5 хæслæвæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæнын. (*Рацыд лексикайæ фæлтæрæнты пайда кæндзыстæм, ирон куывды ныхæстæ базондзыстæм, бæрæгбоны тыххæй дзурын фæлвардзыстæм, ног дзырдтæ базондзыстæм*).

Хæдзармæ куыст бæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ пъланмæ гæсгæ дзурынц тексты мидис*).

I. Раст дзурын. Диктор кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй раст бакæсын ирон куывды ныхæстæ. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*)

II. Æз загътон, ды дæр дзур! (*Ахуырдаутæ кæ-сынц Æхсары ныхæстæ æмæ уыдоны бындурыл дзурынц сæхæдæг цы бæрæгбоны архайдтой, уый тыххæй*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

III. Номдартæ миногонтимæ бабæттын. Дзырdbæс-тытимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ. (*Сатанайы æххуысæй спайда кæнын*).

Дард фæсарæн, ног дæнцæг, зын уваер, æвзæр заман, хæрзад дзæрна, тæнæг лауыз.

IV. Дæрддæр дзур иронау.

1. Хиирхæфсыæн рограммæ, **бынат**, **хъазт**.
2. Æхсæнадон цæстæнгас, **æхца**, **куыст**.

3. Ахсдааиаг хъуыддаг, **ныхас, хъуыды**.

4. **Фидар, ног**, хъауга бастдинад.

V. Текстмæ байхъусын æмæ сæххæст кæнын хæс-лæвæрдтæ. (Ацы текст фыст ис дискыл)

Аллон адæм æууæндыдысты сæхи дзуæрттæ æмæ даудæытыл. Куывтой сæм, æххуысагур сæм сидтыс-ты. Зæхкусæг æууæндыди, хорыбардуаг Уацилла йын йæ хуымтæ кæй бахъахъхъæндзæн, ууыл. Фыййæуттæ æххуысагур сидтысты Тутырмæ. Фосы бардуаг Фæлвæра хъуамæ фосы дзугтæ фæфылдæр кодтаид. Цуанæтты раствæндаг Æфсатийæ кæнгæ уыд. Хæстмæ кæнæ дард балцы цаугæйæ куывтой Уастырдаимæ.

У а с т ы р д æ и у ы д а л а й н а г а д æ м ы у а р з о н д æ р б а р - дуаг. Нæлгоймæгты, хæстон адæм æмæ бæлцæдты бардуаг, раст æмæ æфсармдæын æдæмы сæрыл хæцæг, къарныхтæ æмæ лæгмарты знаг. Адæм Уастырдаийы ныв кæнынц урс бæхыл бадаг нæлгоймагæй. Алайнаг адæммæ гæсгæ Уастырдаи арæх зæронд лæдæы хуызы æрцауы зæхмæ. Адæм кæрæдзимæ цы цæстæй кæсынц, уый бæрæг кæны. Бафхæры, искай мастмæ узал цæстæй чи кæсы, уыдоны.

Бзарты Руслан

(Ахуырдаутæ иу хатт хъусынц текстмæ æмæ æххæст кæнынц 1-аг хæслæвæрд).

1. Ныффыссын уæларвон цæрдæытæ æмæ сæ æххуыс чи куырдта, уыдоны.

Хуызæг. **Зæхкусæг – Уацилла,**

(Ахуырдаутæ дыккаг кастмæ хъусгæйæ æххæст кæнынц 2-аг хæслæвæрд)

2. Ныффыссын мивдисдæытæ. Цавæр дзырдтимæ баст сты, уый сбæлвырд кæнын.

Хуызæг. **Æууæндыдысты адæм.**

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæгтæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Куывды ныхæстæ бахъуыды кæнын.

9-æм ахуыр

Темæ: Ирон адæмы традицион бæрæгбæттæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæ фæлхат кæнын. Æгъдæуттыл ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.

Текстмæ хъусын, йæ мидис ын хъусгæйæ иртасын æмæ хæслæвæрдтæ æххæст кæнын фæлтæрын. Текст кæсын, тæлмæц кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

4. Нымæцонтæ кæсыны æгъдæуттæ æмæ синонимты тыххæй æрмæг рафæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын. Алайнаг адæмы истори æмæ культураемæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III хæслæвæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай. Аххуыры нысанта æмæ хæстæ бамбæрын кæнын.

(Ирон адæмы традицион бæрæгбæттæ куыд арæзт цыдысты, ууыл æрдзурдзыстæм тексты бындурыл, тексты сæйраг хъуыды сбæлвырд кæндзыстæм, синонимтимæ бакудзыстæм).

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын.

(Ахуырдаутæ дзырдтæ куыд бахъуыды кодтой, уый сбæрæг кæнын, куывды ныхæстæм байхъусын).

I. Раст дзурын. Дикторы кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй ахуырдаутæ раст дзурынц нымæцонтæ.

II. Мæн фæнды базонын. Баххуыс кæнын Иринайæн. *(Æвиппайды дзуапп раттын Иринайы фæрстытæн).*

III. Байхъусын текстмæ æмæ зæгъын, куыд арæзт цыдысты ирон адæмы традицион бæрæгбæттæ?

1. Диктор кæнæ ахуыргæнæдæй каст.

- Цæй кой цæуы тексты? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн?

2. Ахуырдаутæ кæсынц текст æмæ дзуапп дæттынц фæрстытæн.

- Цавæр бæрæгбæттæ ис ирон адæмæн?

- Куыд сæвзæрдзысты бæрæгбæтты фæтк æмæ æгъдæуттæ?

- Куыд арæзт цыдысты ирон адæмы бæрæгбæттæ?

- Цавæр хъуыды зыны бæрæгбæтты фæтк æмæ æгъдæутты?

IV. Текстæн йæ сæйраг хъуыды сбæлвырд кæнын æмæ йæ ныффыссын.

(Ахуырдаутæ дзургæй иртасынц тексты сæйраг хъуыды. Скæнын хатдзæгтæ æмæ равзарын хъæугæ хъуы-дыйæдтæ. Ныффыссын сæ тетрады).

Хуызæг тексты сæйраг хъуыды равзарынмæ.

Ирон адæмæн ис иумайаг бæрæбæттæ. Бæрæгбæтты фæтк æмæ æгъдæуттæ сæвзæрдзысты царды алыхуызон уавæртæй. Традицион бæрæгбæттæ арæзт цыдысты уыцы иухуызон фæткыл: ритуалон архайд, куывд, хъæлдзæг хъæзтытæ, зардæйтæ, кæфтытæ. Бæрæгбæтты æгъдæутты ирдæй зыны амонддæын цардмæ тырнындынад. Бæрæг-бæттæ фидар кодтой фæлтæрты æхсæн бастдынад.

V. Дзырдтæн сæ синонимтæ ныффыссын.

(Сатанайы æххуысæй спайда кæнын).

Горæт – сахар

Заман – дуг

Уастырдаи – Лæгты дзуар

Сæйрагдæр – ахсдæиагдæр

(Синонимтимæ хъуыдыйæдтæ æрхъуыды кæнын).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текст ратæлмац кæнын.

2. Текстæн пълан саразын æмæ йæ уымæ гæстæ дзурын сахуыр кæнын.

10-æм ахуыр

Темæ. Хонæм уæ Уациллайы куывдмæ!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Рацыд лексикæ фæлхат кæнын. Æгъдæуттыл ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
Текстмæ хъусын, йæ мидис ын хъусгæйæ иртасын æмæ хæслæвæрдтæ æххæст кæнын фæлтæрын. Текст кæсын, тæлмац кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
4. Мивдисдæыты ифтындзæг нырыккон æмæ ив-гъуыд афоны фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын. Алайнаг адамы истори æмæ культурамæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ IV хæслæвæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæнын. *(Абон базондзыстæм ног дзырдтæ, ныхасы мидæг дзы пайда кæндзыстæм, хъусдзыстæм текстмæ, йæ мидис ын æвзæрдзыстæм, тыллæдæы бардуаг Уацилламæ куыд, цæмæн æмæ кæд кувынц, уый базондзыстæм, ивгъуыд афоны мивдисдæыты тыххæй зонындзинæдтæ фæлхат кæндзыстæм).*

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын.

(Тексты тæлмац сбæрæг кæнын, ахуырдаутæ текст пъланмæ гæсгæ куыд дзурынц, уымæ байхъусын).

I. Раст дзурын. Дикторы кæнæ ахуыргæнæдæы амындæй ахуырдаутæ радыгай кæнæ иумæ раст дзурынц Кочысаты Мухарбедаы æмдзæвгæйы рæнхъытæ. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ.)*

II. Иринайы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *(Ирина загъта фыццаг хъуыдыйад, ахуырдаутæ радыгай дзурынц фæйна хъуыдыйады ацы темæйыл.)*

Дзырдуютон куыст. Ног дзырдтæ диктор кæнæ ахуыргæнæдæы амындæй раст бакæсын, æнæ тæлмацтæм кæсгæйæ сын бацархайын сæ хъуыды бамбарыныл, ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

III. Многонтæ загъ ног дзырдтимæ, ныффысс семæ хъуыдыйæдтæ.

Уæларвон бардуаг, иумæйаг нывонд, хорз фадат, хъæздыг хорæрзад, дзадæдæын æртæдзыхон.

IV. Байхъусын, бакæсын æмæ загъын.

(Ахуырдаутæ хъусынц дикторы кастмæ æмæ дзуапп дæттынц фæрстытæн).

1. Цавæр бардуаг у Уацилла?
2. Кæм кувынц Уациллайæн?
3. Цы фæкурынц дзуары лæгтæ ацы бардуагæй?
4. Кæд аразынц адам уациллайы куывд?
5. Куыд кувынц Уациллайæн?

Дæыккайты Мураты ныв «Ирон бæрæгбон»-ыл бакусын.

- Кæй уынут нывы?

- Цæмæн æрæмбырд сты адæм?
- Бæрæгбоны куывд у, уый цæмæй бæрæг у?
- Цымæ цавæр бæрæгбон у?!

(Ис ын уавæн цыфæнды бæрæгбон дæр).

V. Мивдисдæгтæ ивгъуыд афоны ныффыссын.

У – уыдис

Ис – уыдис

Хонынц – хуыдтой

Вæййы – уыдысты

Аразынц – арæзтой

Сцæттæ кæнынц – сцæттæ кодтой

Курынц – куырдытой

Æргæвдынц – æргæвстой

Равзæрынц – равзæрстой

Кувынц – куывтой

VI. Текст бакæсын, архайд ивгъуыд фоны куыд цæуы, афтæмæй.

(Ахуырдаутæ пайда кæнынц VI хæслæвæрдты æрмæгæй æмæ кæсынц текст хъæугæ фæткыл.).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Фæрстытæн дзуæппытæ бацæттæ кæнын.
3. Куывды ныхæстæ сахуыр кæнын.

11-æм ахуыр

Темæ. Фыдæлты æгъдæуттæй диссагдæр нæй!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Рацыд лексикæ фæлхат кæнын. Æгъдæуттыл ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын арахстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Текстмæ хъусын, йæ мидис ын хъусгæйæ иртасын æмæ хæслæвæрдтæ æххæст кæнын фæлтæрын. Текст кæсын, тæлмæц кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын. Алайнаг адæмы истори æмæ культурамæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ IV хæслæвæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæнын. (Абон базондзыстæм ног дзырдтæ, кусдзыстæм текстимæ, йæ мидис ын æвзардзыстæм, фæлтæрæнты руадæй рацыд æрмæгæй зонындзинæдтæ фидар кæндзыстæм).

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын.

(Дзырдуатон куыст æмæ фæрстытæм гæсгæ æвзаргæ каст саразын, куывды ныхæстæ рафæлхат кæнын).

I. Раст дзурын. Дикторы кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй ахуырдаутæ радыгай кæнæ иумæ дзурынц Хорæфснайдæйты зарæгæй скъуыддзаг. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлд æмæ зарæдæй интонацитæм).

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (Æхсар загъта фыццаг дзырdbаст, сывæллæттæ радыгай дзурынц дзырdbæстытæ дзырд ирон-имæ.).

III. Зæгъын, бахъуыды кæнын æмæ ныффыссын дæ тетрады. (Ахуырдаутæ хъуыдыйæдтæ æххæст кæнынц хъæугæ дзырдтæй æмæ сæ фыссынц тетрадты.).

Дзырдуатон куыст. Ног дзырдтæ диктор кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй раст бакæсын, æнæ тæлмацтæм кæсгæйæ сын бацархайын сæ хъуыды бамбарыныл, ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын. Ног дзырдтимæ æрхъуыды кæнын дзырdbæстытæ æмæ хъуыдыйæдтæ.

IV. Байхъусын, бакæсын æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Кæм арæзт цыдис Алардыйы куывд?
2. Чи у Дзамболат æмæ цавæр архайдтытæ кодта?
3. Чи сты бæрæгбоны архайдæйтæ?
4. Цавæр архайдтытæ кодтой куывддзаутæ?

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. III-аг хæслæварды æрмæг дзурынмæ арæхсын.

12-æм ахуыр

Темæ: Фыдæлты æгъдæуттæй диссагдæр нæй!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Рацыд лексикæ фæлхат кæнын. Æгъдæуттыл ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон – диалогон ныхас аразыныл кусын. Текстмæ хъусын, йæ мидис ын хъусгæйæ иртасын æмæ хæслæвардтæ æххæст кæнын фæлтæрын. Текст кæсын, тæлмац кæнын æмæ тексты æрмæгæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
4. Номдарты хауæнты формæты фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæ уарзын кæнын, ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ тырнындзинад гуырын кæнын. Алайнаг адæмы истори æмæ культурæмæ цымыдисдзинад æвзарын кæнын. Æгъдау царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ IV фæлтæрæнты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. Ахуыры нысанта æмæ хæстæ бамбарын кæнын. (*Абон нæ зæрдыл æрлæууын кæндзыстæм зæдтæ æмæ даудæйты нæмттæ, бæлвырддæрæй базондзыстæм, Æфсати цавæр бардуаг уыдис, уый. Фæлтæрæнты руадæй фæлхат кæндзыстæм номдарты хауæнты формæтæ.*).

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырд уатон куыст саразын, III-аг хæслæвæрды æрмæг дзурынмæ куыд арæхсынц ахуырдаутæ, уый сбæрæг кæнын*).

I. Раст дзурын. Дикторы кæнæ ахуыргæнæдæй амындæй ахуырдаутæ радывай кæнæ иумæ дзурынц лæвæрд дзырдтæ. (*Хъус æрдарын дывæргонд дамгъæты азæлдмæ*).

III. Чи цы куыста, уый базонын.

1. Лæвæрд рæнхъытæ баххæст кæнын, Сатана нын цы дзырдтæ бацæттæ кодта, уыдонæй (кæм хъæуы, уым ахуыргæнæг аххуыс кæны). Æмдзæвгæ бакæсын.

2. Мивдисдæйтæ нырыккон афоны сæвæрын æмæ æмдзæвгæ бакæсын. (*Радывай, иумæ, рæнхъай, рольтæм гæсгæ: хъуыдыйады фыццаг хай дзуры иу ахуырдау, мивдисæг дзурынц иумæ*).

III. Бакæс æмæ бахъуыды кæнын. Ахуырдаутæ ахуыргæнæдæй фæрстыты руадæй сæ зæрдыл лæууын кæнынц зæдтæ æмæ даудæйты нæмттæ æмæ сын фæлварынц сæ нысаниудæйтæ иронау зæгъыныл (*æнæ чиныгмæ кæсгæйæ*). Фæстагмæ кæсынц чиныдæй æрмæг куыд лæвæрд цæуы, афтæ.

- Кому? (чему?) покровительствует Уастырдаы (Лæгты дзуар)? (Этот вопрос применяется и к другим святым). Дети на вопрос отвечают по-русски, потом пытаются сформулировать ответ по-осетински. (*Еще раз обратить внимание на правильность произношения собственных имен*).

IV. Байхъусын, бакæсын æмæ зæгъын.

1. Ахуырдаутæ хъусынц диктор кæнæ ахуыргæ-нæдæй кастмæ æмæ дзуапп дæттынц фæрстæн.

- Цавæр бардуады кой ис текстты æмæ йæм чи куывта?

2. Ахуырдаутæ кæсынц текст æмæ дзуапп дæттынц фæрстытæн.

- Цæмæй хицæн кæны Æфсати иннæ дзуæрттæй?

- Цавæр цæрæгойтæ ис Æфсатийы рæгъæутты?

- Цавæр Æгъдау уыдис цуанæттæм?

V. Бæрæгонд дзырдтæн бацамонын сæ хауæнтæ.

Ахуырдаутæ хуызæгмæ гæсгæ æххæст кæнынц фæлтæрæн (*куысты размæ рафæлхат кæнын хауæнты фæрстытæ*).

VI. Æмдзæвгæмæ байхъусын æмæ йæ бакæсын.

1. Ахуырдаутæ хъусынц диктор кæнæ ахуыргæнæг æмдзæвгæ куыд кæсы, уымæ.

2. Æмдзæвгæйы мидисыл бакæсын. Текст æмæ æмдзæвгæйы Æфсатийы фæлгонцтæ абарын.

3. Ахуырдаутæ текст аив кæсынц. Дзуапп дæттынц фæрстытæн.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын фæрстытæ ирон адамон бæрæгбæтты тыххæй ацæргæ куырыхон лæгæй интервью исынмæ.

2. Æмдзæвгæ сахуыр кæнын.

13-æм ахуыр

Темæ. Хистæр - зондамонæг, кæстæр – æгъдаухæссæг.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Текстмæ гæсгæ фарстон хъуыдыйæдтæ аразын æмæ сын дзуапп дæттын. Фæрстытæм гæсгæ тексты мидис цыбырæй дзурын.
4. Бамбарын кæнын миногонты номдартæм рахызты æгъдауттæ.

Хъомыладон хæс: Ирон адæмы æгъдауттæн аккаг аргъ кæныныл цалх кæнын скъоладзауты.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæг æмæ дзыр-дуатимæ, каддæын хистæрты сурæттæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Байхъусын диалогтæм «Ахуырдау – ацæргæ адæймаг»*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдæ кæсын къæйттæ æмæ цæдæындзтæй. (*Хъус æрдарын **тъ** æмæ **т** азæлдмæ*).

II. Бакæсын æмæ сраст кæнын Æхсары ныхæстæ. (*Æхсары рæдыдтытæ сраст кæнын æмæ лæвæрд æрмæгмæ бафтауын цалдæр раст хъуыдыйы хистæр æмæ кæстæры æхсæн ахастдзинæдты тыххæй*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдауттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Дзырдтæ адих кæнын адæймадæы хорз æмæ æвзæр миннудæытæ æвдисæг къордтыл æмæ сæ хицæн цæдæындзтæй ныффыссын.

æгъдаудæын	чъынды
каддæын	æгад
зæрдæхæлар	стигъæг
куыстуарзаг	давæг
сыгъдæгзæрдæ	æввонгхор
адæмуарзон	æдзæстуарзон
	æнæуынон

IV. Бамбарын кæнын миногонты номдартæм рахызты æгъдауттæ. Лæвæрд дзырдтимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ.

Х у ы з æ г . З ы м æ г о н у а з а л б о н т ы ч и н æ у а р з ы х ъ а р м хадзары бадын!

Сыфтæртæ уазалæй уайтагъд фæбур сты.

V. Бакæсын текст æмæ дзуапп раттын фæрстытæн. (*Ахуырдаутæ хибарæй кæсыныц текст æмæ, тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ, дзуапп дæттыныц фæрстытæн*).

VI. Бæрæггонд хъуыдыйад равзарын уæнгтæм гæсгæ.

Бæрæггонд дзырдтимæ хуызæгмæ гæсгæ саразын хъыдыйæдтæ.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Текст цыбырæй радзурын фæрстытæм гæсгæ.

14-æм ахуыр

Темæ. Нарт Нарт уæд уыдысты...

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Текст æмбаргæ кæсыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Мивдисдæыты суинаг афоны хицæндзинæдтæ сфæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс. Ахуырдаутæн æмбарын кæнын нæ адамон сфæлдыстады хæзнаты ахадындзинад.

Урочы фæлгонц: диск I, II фæлтæрæнты æрмæг æмæ дзырдуатимæ. Тугъанты Махарбедæы нывтæ «Нарты каддæйтæм».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Текст цыбырæй радзурын фæрстытæм гæсгæ*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдæ кæсын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты растдзурыны æгъдæуттæм*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

II. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ (*Кæй кой цæуы тексты? Цæуыл тыхсынц Нарты хистæртæ?*).
2. Текст бакæсын. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Цал хистæры уыдис Нарты ныхасы? Цы загъта фыццаг хистæр? Цæуыл тыхсти дыккаг хистæр? Æртыккаг хистæр та цæуыл дзырдта? Нарты хистæрты хъуыдытæ абон ахсдæиаг сты æви нæ?*)
3. Ахуырдауты къордтæ тæлмац кæнынц Нарты хистæрты ныхæстæ.

III. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Æцæг нæртон лæдæы миниудæйтæ æвдисæг дзырдтæ текстæй рафыссын.
2. Ивгъуыд афоны мивдисдæытæ суинаг афоны ныффыссын. (*Хæслæвæрд æххæст кæныны размæ рафæлхат кæнын суинаг афоны мивдисдæыты арæзт*).

IV. Текст бакæсын, архайд суинаг афоны куыд цæуа, афтæмæй.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

1. Текст рольтæм гæсгæ дзурынмæ бацæттæ кæнын.
2. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

15-æм ахуыр

Тема. Адæймаг йе 'гъдауæй фидауы.

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын.
2. Скъоладзауты дарддæр ахуыр кæнын диалогон ныхас аразыныл æмæ дзы хайад исыныл.
4. Миногонтæ номдартæм рахизыны æрмæг фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон адæмы æгъдæуттæн аккаг аргъ кæныныл цалх кæнын скъоладзауты.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæраены æрмæгимæ, адæй-мадæы алыхуызон миниудæйтæ æвдисæг нывтæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Текст рольтæм гæсгæ радзурын*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдтæ раст дзурын (*хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты растдзурыны æгъдæуттæм*).

II. Ныхас дарддæр ахæццæ кæнын (*Нымайын хорз хъуыддæгтæ*).

III. Раст дзуапп раттын фæрстытæн æмæ, лæвæрд дзырдтæй пайда кæнгæйæ, диалог саразын.

IV. Анахарсисы ныхæстæ бакæсын æмæ сæ абарын абоны царды домæнтимæ.

1. Дзуапп раттын фæрстытæн (*Ахуыргæнæдæы хъуыдымæ гæсгæ*).
2. Миногонтæ номдартæм кæм рахызтысты, уыцы хъуыдыйæдтæ рафыссын.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Диалог дзурын сахуыр кæнын.
2. Анахарсисы ныхæстæй фондз сахуыр кæнын.

16-æм ахуыр

Тема. Бирæ нын цæрат, нæ буц хистæртæ!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Текст æмбаргæ касты арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон адæмы æгъдæуттæн аккаг аргъ кæныныл цалх кæнын скъоладзауты.

Урочы фæлгонц: диск I, IV фæлтæраенты æрмæгимæ, бæт-тæг дзырдтæ тæлмацимæ фæйнагыл.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Чиныдæы æрмæгæй пæйда кæнгæйæ архайын диалогон ныхасы. Анахарсисы ныхæстæ радзурын*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй зарæдæы дзырдтæ раст дзурын. Зарæг азарын.

II. Ды дæр радзур дæ дадайы тыххæй. (*Иринæйы ныхæсты бындурыл алчи дæр дзуры йæхи дадайы тыххæй*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Къæлæтты æвæрд дзырдтæ тæлмацгæнгæйæ хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын.

IV. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ (*Кæй кой цæуы тексты? Цавæр сæргонд ма ис раттæн текстæн?*).

2. Текст бакæсын. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Цæмæн хъуыдис лæппуйы тæскъ? Цæмæн ныууагъта лæппу йæ тæскъ бийын? Цы загъта фыд фыртæн?*)

V. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты арæзт зæрдыл æрлæууын кæнын æмæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Рафæлхат кæнын бæттæг дзырдтæ æмæ сæ тæлмац. (*Хорз уаид хæслæвæрд интерактивон фæйнæгыл сæххæст кæнын, дзырдтæй къæйттæ аразгæйæ*).

2. Бакæсын æмбисæндтæ, сæ хъуыды сын бамбарын кæнын. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ рафыссын, бæттæг дзырдты бын бахахх кæнын.

VI. Кæронбæттæн хай

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. **Æ м б и с о н д р о л ь т æ м г æ с г æ д з у р ы н с а х у ы р к æ н ы н** (*ахуырдауты 1 къорд*).

3. Куыд аудыс да дада кæнæ нанайыл, уый тыххæй радзурын (*ахуырдауты 2 къорд*).

17-æм ахуыр

Темæ. Бирæ нын цæрат, нæ буц хистæртæ!

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын. Нымæцонтæ тексты мидæг раст кæсын.

2. Текст æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын. Хистæр адæймагæн арфæйы ныхæстæ фыссын бацамонын ахуырдаутæн.

4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон адæмы æгъдæуттæн аккаг аргъ кæныныл цалх кæнын скъоладзауты.

Урочы фæлгонц: диск I, III фæлтæрæнты æрмæгимæ, зарæдæы музыка, каддæын хистæрты нывтæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Саразын дзырдуатон куыст. Æмбисонд рольтæм гæсгæ радзурын. Куыд аудынц сæ дада кæнæ нанайыл, уый тыххæй радзурын).*

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй зарæдæй дзырдтæ раст дзурын. Зарæг азарын.

II. Къæлæттæ æвæрд дзырдтæ ратæлмац кæнын æмæ хъуыдыйæдтæ тетрады ныффыссын. *(Хæслæвæрд дзургæйæ сбæрæг кæнын).*

III. Текстыл бакусын. Алцы зонын дæр хоз у!

1. Байхъусын æрмæгмæ *(Кæй кой цæуы ацы æрмæ-дæй? Цы дзы ис цымыдисагæй? Дæу хистæртыл та цалгай азтæ цæуы?)*.

2. Текст бакæсын. Къордгай ратæлмац кæнын хицæн адæймæгты тыххæй информаци.

IV. Текст бакæсын æмæ дзургæйæ ратæлмац кæнын. Ныффыссын тексты бындурыл арфæйы ныхæстæ бинонты хистæртæй искамæн.

VI. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæварын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ рафæлхат кæнын.

2. Радзурын бинонты хистæры тыххæй.

18-æм ахуыр

Темæ. Сабиты кафæн фæз.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Æмдзæвгæ аив кæсын сахуыр кæнын.

4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс. Ахуырдаутæм æвзæрын кæнын цымыдисдзинад ирон адæмы аивадон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I, III фæлтæрæнты æрмæг æмæ дзырдуатимæ, презентаци «Ирон кафт», ирон кафты зæрдæмæ-дзæугæ мелодии.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын *(Саразын дзырдуатон куыст. Бинонты хистæры тыххæй монологон ныхасимæ байхъусын).*

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дауырайы тагъдзуринагыл бакусын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Дзур дарддæр дæхæдæг *(Ахуырдаутæ радугай дзурынц иугай хъуыдыйæдтæ кафты тыххæй. Хъуысы ирон музыка, экраныл авдыст цæуы презентаци).*

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Æмдзæвгæйыл бакусын.

1. Байхъусын æмдзæвгæмæ *(Кæй кой цæуы æм-дзæвгæйы? Цавæр сæргонд ма ис раттæн æмдзæвгæйæн?)*

2. Рафыссын æмдзæвгæйæ дзырдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

3. Æмдзæвгæ рольтæм гæсгæ бакæсын (*Дыууæ къордæй ерысы хуызы кæрæдзийæ ныхас исгæйæ, кæнæ та иугай рæнхъытæ радыгай кæсгæйæ*).

4. Æмдзæвгæ бакæсын. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Чи рацыдис кафæн фæзмæ? Куыд кафыдис лæппу? Чызг та куыд рахызтис кафæн фæзмæ?*)

IV. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын хъæугæ дзырд-тæй æмæ сæ ныффыссын тетрады.

V. Зæгъын хъуыдыйæдтæ, бæрæггонд дзырдтæ æндæртæй ивгæйæ.

VI. Дзуапп раттын фæрстытæн.

VII. Рафыссын хъуыдыйæдтæ, стъæлфыты бæсты сæвæрын хъæугæ дзырдтæ.

VIII. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын.

– хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

Хæдзармæ куыст

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Æмдзæвгæ аив кæсын зонын.

19-æм ахуыр

Темæ. Æрсимут-ма тымбыл симдæй!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын.

2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Текстæн пълан аразын æмæ йæ пъланмæ гæсгæ дзурын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: ахуырдаутæм æвзæрын кæнын цымыдисдзинад ирон адамы аивадон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæраены æрмæг æмæ дзырд-уатимæ, презентаци «Симд», симды мелоди.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Æмдзæвгæ аив бакæсын*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй Хозиты Макары æмдзæвгæйы дзырдтæ раст дзурын.

II. Зæрдыл æрлæууын кæнын «Нарты каддæыты» зындгонддæр персонааты нæмттæ.

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ ратæлмац кæнын. (*Спайда кæнын ног лексикайæ*).

IV. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ (*Кæй кой цæуы ацы тексты? Цы дзы ис цымыдисагæй? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн?*)

2. Текст бакæсын. Ахуырдаутæ къордгай тæлмац кæнынц тексты хицæн хæйттæ ахуыргæнæдæы фæндонмæ гæсгæ.

V. Дзуапп раттын фæрстытæн, текстæй пайда кæнгæйæ.

1. Куыд равзæрдысты таурæгъмæ гæсгæ нæ хæхтæ?
2. Куыд ирхæфстой сæхи Нарты гуыппырсартæ?
3. Цæмæй хицæн кæны нæртон симд тымбыл симдæй?

VI. Рафыссын текстæй домгæвазыгдæын хъуы-дыйæдтæ (дзургæйæ сбæрæг кæнын хæслæвæрд). Текстæн пълан саразын:

Пълан-хуызæг

1. *Рæстæг æмæ кафт.*
2. *Нарт тыгъд быдыры.*
3. *Знаг æрбалæбурдта.*
4. *Хæхты фæзынд.*
5. *Нæртон симд.*
6. *Тымбыл симд.*
7. *Симд – иудзинады нысан.*

VI. Кæронбæгтæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Хæхты равзæрды таурæгъ пъланмæ гæсгæ хи ныхæстæй радзурын.

20-æм ахуыр

Темæ. Акафæм, азарæм хъæлдзæгæй иумæ!

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын.
2. Текст æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Æмуидагон дзырдтæ æмæ домгæвазыгдæын хъуы-дыйæдты тыххæй.

Хъомыладон хæс: ахуырдаутæм æвзæрын кæнын цымыдисдзинад ирон адæмы аивадон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I, III фæлтæрæнты æрмæгимæ, за-рæдæы музыка,

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Хæхты равзæрды таурæгъ пъланмæ гæсгæ радзурын.*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй зарæдæы дзырдтæ раст дзурын. Зарæг азарын.

II. Иринæйы ныхæстæ бакæсын æмæ зæгъын. (*Ахуырдаутæй алчидæр дзуры йæхи тыххæй*).

III. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ (*Кæй кой цæуы ацы текст? Цы дзы ис цымыдисагæй? Тектæн цавæр сæргонд раттын æмбæлы?*).

1. Текст бакæсын æмæ ратæлмац кæнын.
2. Сæххæст кæнын хæслæвæрд.
 - Рафыссын текстæй, Сосланы кафты фæзилæнтæ цы дзырдтæ æвдисынц, уыдон.
3. Дзуапп раттын фæрстытæн:
 - Цæимæ барст цæуы Сосланы арæхстдзинад?
 - Дæумæ та диссаг цы фæкастис?

IV. Дзырдтæ æмæ дзырдбæстыты мидис бамбарын кæнын æмæ семæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ. (*Кафын, кафæг, кафаг, ракафыдис, ка- фæн фæз, кафдæыты къорд*).

VI. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæгтæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ рафæлхат кæнын.
2. Текст аив кæсын сахуыр кæнын.

21-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ, Райгуырæн бæстæ уарзын æмæ дзы сæрыстыр уæвынмæ. Хибарæй куыстыл сæ цалх кæнын.

Урочы цыд

Бацæттæгæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнæйæ*).

I. Зæдтæ æмæ даудæыты нæмттæ ранымайын.

II. Ратæлмац кæнын дзырдбæстытæ ирон æвзагмæ.

Верующий человек, христианская вера, мусульманская вера, строить церковь, увидеть мечеть, знать обычаи.

III. Дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цæмæй кувынц Хуыцаумæ ирон адæм?
2. Цы у нывонд?
3. Куыд хуыйнынц кувæн бынæттæ?
4. Цы у мысайнаг?
5. Чиу дзуары лæг?

IV. Адæймадæы миниудæытæ æвдисæг дзырдтæ ныффыссын дыуæ къордæй: 1) хорз миниудæытæ; 2) æвзæр миниудæытæ.

Æдзæсгом, æфсармдæын, давæг, чынды, æгад, лæгдзинад, стигъæг, каддæын, æгъдаудæын, æввонгхор, куыстуарзаг, адæмуарзон.

V. Кафæдæы арæхстдзинад æвдисæг дзырдтæ ныффыссын.

VI. Ранымайын ирон кæфтыты нæмттæ.

VII. Дзырдбыд райхалын.

VIII. Кæронбæттæн хай:

- Куыстытæ æрæмбырд кæнын.

22-æм ахуыр (резервон)

(Ацы ахуыр лæвард цæуы, рæдыдтытыл кусгæйæ, рацыд æрмæг рафæлхат кæнынмæ).

23-æм ахуыр

Темæ. Фæззæг – нывгæнæг

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Фæззæдæы тыххæй ныхас аив кæныны мадзæлттыл бакусын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Бабæттæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъ-дæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: ахуырдаутæм æвзæрын кæнын цымыдисдзинад афæдзы афæнтты ивддзинадтæ æмæ æрдзы æнæкæрон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæраены æрмæг æмæ дзырдутимæ, презентаци «Фæззæг нывгæндæыты сфæл-дыстады».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Саразын дзырдуатон куыст. 35 фарсыл текст аив бакæсын).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты къæйттæ раст дзурын, уыйфæстæ дзырдтæ бакæсын цæдæындзтæй *(хъус æрдарын ц æмæ цъ азæлдмæ).*

II. Фæззæг æрдз сфæлындынмæ цавæр ахорæнтæй спайда кодта æмæ куыд, уый радзурын. *(Ахуырдаутæ сæ хъуыдытæ куы зæгъой, уæд равдисын презентаци нывгæндæыты куыстытимæ. Скæнын хатдзæгтæ).*

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын, дзырдтæ ирон æвзагмæ тæлмац кæнгæйæ.

IV. Сбæлвырд кæнын дзырдтæн сæ нумæйаг ном. Ныффыссын фæлтæраен, алы рæнхъмæ дæр дыгай дзырдтæ æфтаугæйæ.

1. Бур, сау, цъæх, сырх, морæ, урс – хуызтæ.
 2. Мыртгæ, цъуй, кærкмисындзæг, мæнаргъы, дзедыр – гагадыргътæ.
 3. Бæрз, тулдз, нæзы, заз, уисхъæд, тæгæр, хæрис – бæлæстæ.
 4. Халон, митгур, гærкъæраг, хърихъупп, цæргæс, уыг – мæргътæ.
- (Сывæллæтты бон у баххæст кæнын рæнхъытæ æндæр дзырдтæй).*

V. Алы рæнхы дæр ссарын уæлдай дзырдбаст кæнæ хъуыдыйад æмæ йæ фæбæрæг кæнын.

1. Картоф къахын, дыргътæ тонын, **хуымтæ рувын**, тыллæг æфснайын.
2. Сыфтæртæ згъæлынц. **Мæргътæ æртахтысты**. Кæрдæг фæбур. Бон фæцыбыр.
3. **Хос кæрдын**, уаргæ бонтæ, асæст рæстæг, узал дымгæ.

VI. Зæгъын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ. Спайда кæнын V хæслæварды æрмæгæй.
(*Урочы рæстæг куыд амона, уымæ гæсгæ бакусын нывтæ æмæ фæрстытимæ*).

VI. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Ныффыссын фондз хъуыдыйады фæззæдæы тыххæй, ахорæнты нæмттæй пайда кæнгæйæ.

24-æм ахуыр

Темæ. Фæззыгон хъæды

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Фæззæдæы тыххæй ныхас аив кæныны мадзæлттыл бакусын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъ-дæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: ахуырдаутæм æвзарын кæнын цымыдисдзинад афæдзы афоны ивддзинадтæ æмæ æрдзы æнæкарон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Фæззæг нывгæндæыты сфæлдыстады».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ кæсыны, фæззæдæы тыххæй цы хъуыдыйæдтæ ныффыстой, уыдон*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты къæйттæ раст дзурын, уыйфæстæ дзырдтæ бакæсын цæдæындзтæй (*хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Нывтæм гæсгæ саразын хъуыдыйæдтæ. (*Ахуырдаутæ хъуамæ бацархайой, цæмæй хъуыды-йæдтæй рауайа цыбыр радзырд фæззæдæы тыххæй. Ис спайда кæнæн презентацийы æрмæгæй дæр*).

III. Текстыл бакусын.

1. Бакæсын текст. (*Цæй кой цæуы ацы тексты? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн? Цавæр ахорæнтæй пайда кæны автор фæззæдæы «ныв» аразгæйæ?*)

2. Ахуырдаутæ къордгай тæлмац кæнынц тексты хицæн хæйттæ ахуыргæнæдæы фæндонмæ гæсгæ.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

- Цæмæй хицæн кæны бæрз бæлас иннæ бæлæстæй?
- Цавæр гагадыргъты тыххæй цæуы ныхас тексты?

- Цавæр мæргътæ атахтысты хъарм бæстæм? Цымæ цæмæн?
- Цавæр мæргътæ арвитдзысты сæ рæстæг Ирыстоны зæххыл?
- Цæмæн згъæлынц бæлæсты сыфтæртæ?

IV. Рафыссын текстæй, фæззæдæй миннудæйтæ цы хъуыдыйæдтæ æвдисынц, уыдон.

Бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъдæуттæ рафæлхат кæнын. *(Бакусын таблицейыл. Рафæлхат кæнын бæттæгтæ, сæ тæлмац. Бакæсын хуызæг хъуыдыйæдтæ æмæ æрхъуыды кæнын хи дæнцæгтæ).*

V. Хуымæтæг хъуыдыйæдтæй лæвард бæттæгты руадæй саразын вазыгдæын хъуыдыйæдтæ.

VI. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сфæлхат кæнын.
2. IV хæслæварды æрмæг дзурынмæ бацæттæ кæнын.

25-æм ахуыр

Темæ. Фæззæг бацыдис йæ рады

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Фæззæдæй тыххæй ныхас аив кæныны мадзæлттыл бакусын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: ахуырдаутæм æвзæрын кæнын цымыдисдзинад афæдзы афоны ивддзинадтæ æмæ æрдзы æнæкæрон хæзнатæм.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Фæззæг нывгæндæйты сфæлдыстады»,

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ дзурынц IV хæслæварды æрмæг).*

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Бызыккаты Земфирæйы æмдзæвгæ раст æмæ аив дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Дзырдтæ миногонтимæ бабæттын.

Дон – сыгъдæг, уазал, рæсуг.

Сыфтæртæ – цъæх, бур, сырх.

Рæстæг – асæст, хъарм, уазал.

Фæззæг – сыгъзæрин, бæркаддæын, рæсугъд.

(Урочы рæстæг куыд амоны, уымæ гæсгæ ис æрхъуыды кæнæн ацы æрмæдæй бындурыл хъуыдыйæдтæ).

III. Æмдзæвгæйыл бакусын.

1. Бакæсын æмдзæвгæ. (*Цæй кой цæуы ацы æмдзæвгæйы? Цавæр сæргонд ис раттæн æмдзæвгæйæн? Цавæр дзырдтæй пайда кæны автор фæззæдæй «ныв» аразгæйæ?*).

2. Ахуыргæнæдæй амындæй æмдзæвгæ аив кæсыны агъдæуттыл бакусын. (*Æмдзæвгæйы рæнхъытæ ис бакæсен радугай, кæрæдзийæ ныхас исгæйæ, эстафетæйы хуызы. Æмбæлы саразын ерыс-иумæ каст дæр: дыууæ къорды рæнхъытæ кæсынц кæрæдзи ивгæйæ*).

3. Дзуапп раттын фæрстытæн.
ивдзинæдтæ тыххæй?

- Цы зæггы автор æрдзы

- Мæргътæ сæхи куд дарынц?

- Цавæр мæргътæ атахтысты хъарм бæстæм? Цымæ цæмæн?

- Цавæр рæнхъытæ ма бафтауис ацы æмдзæвгæмæ?

IV. Рафыссын текстæй, фæззæдæй миниудæйтæ цы дзырдтæ æмæ дзырдбæстытæ æвдисынц, уыдон. Æрхъуыды кæнын æмæ ныффыссын хъыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ. (*Ахуырдауты æргом здахын вазыгдæын хъыдыйæдты æхсæн хицæндзинæдтæм, æрхъуыды кæнын хи дæнцæгтæ*).

V. Нывмæ гæсгæ диалог саразын.

VI. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Æмдзæвгæ сахуыр кæнын.

2. Рацыд æрмæг сфæлхат кæнын.

26-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.

2. Растфыссынады агъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ, бæстон æмæ лæмбынæг кусыныл сæ цалх кæнын.

Урочы цыд

Бацæттæгæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.

2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнгæйæ*).

I. Ратæлмац кæнын дзырдтæ ирон æвзагмæ.

Промчались, сорока, стая, горная индейка, облепиха, снегирь, наклониться, сморщиться, барбарис, хвоя, куропатка, аждать.

II. Хуыдыйæдтæ дарддæр ахæццæ кæнын.

1. Бæлæстæ калынц сæ сыфтæртæ, уымæн æмæ

2. Мæргътæ атахынц хъарм бæстæм, уымæн æмæ

3. Адæм скæнынц хъарм уæлæдарæс, уымæн æмæ

4. Суадоны цы дуртæ ис, уыдон зынынц, уымæн æмæ

IV. Ныфыссын фондз бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйады фæззæдæы тыххæй. Спайда кæнын дзырдбæстытæй:

Хъæздыг тыллæг, бæркаддæын фæззæг, сыгъзæрин уæлæдарæс, диссадæы рæстæг, афæдзы афон.

V. Текстæ бакæсын æмæ зæгъын, цы сæм ис иумайæгæй æмæ цæмæй хицæн кæнынц. (*Хъуыдытæ æмбæлы ныффыссын уырыссагау*).

VI. Кæронбæттæн хай:

- Куыстытæ арæмбырд кæнын.

Афæдзы дыккаг цыппæрæмхай

(27–49-æм ахуыртæ)

27-æм ахуыр

Темæ. Ныййарæг зæхх, дæуæн æмбал кæм ис!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Миногонтæй ныхасы раст пайда кæныны æгъ-дæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс:

Рæйгуырæн бæстæ æмæ ирон æвзаг уарзын кæнын. Дыууæ Ирыстоны иу адæмы Райгуырæн бæстæтæ кæй сты, уый ахуырдаутæн æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæг æмæ дзырдутимæ, презентаци Ирыстоны тыххæй (æнæмæнгæй презентацимæ бахæссын Ирыстоны паддзахадон символикæ, физикон æмæ административон картæтæ), Ирыстонты гимнтæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай. (*Урок райдайын Цæагат Ирыс-тоны гимнæй. Ахуырдаутæ зарынц гимн ирон æмæ уырыссаг æвзæгтыл. Байхъусын Хуссар Ирыстоны гимнмæ. Ахуырдауты æргом æздахын гимнмæ хъусгæйæ хи дарыны æгъдæуттæм*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй Цæрукъаты Алыксандры æмдзæвгæйы скъуыддзагыл бакусын. Цыбырæй æрлæууын æмдзæвгæйы мидисыл. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Дæ фыдæлтæ кæм цардысты, уый радзур. Бакæсын презентацимæ. (*Ахуырдаутæ радыгай дзурынц сæ хъуыдытæ. Чи нæ зоны йæ фыдæлты райгуырæн бæстæ, уымæн хæс раттын иннæ урокмæ дзуапп бацæттæ кæнын*).

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Цæгат Ирыстон æмæ Хуссар Ирыстон цавæр республикæтимæ сыхагиуæг кæнынц, уый зæгъын (*ахуырдаутæ пайда кæнынц дзырдтæй æмарæн у, сыхагиуæг кæны*).

IV. Рафыссын дзырдутæй миногонтæ æмæ æрхъуыды кæнын семæ дзырдбæстытæ. (*урочы рæстæг хынцгæйæ, дзургæйæ æрхъуыды кæнын дзырдбæстытимæ хъуыдыйæдтæ*).

VIII. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæддзармæ куыст бамбарын кæнын.

Хæдзармæ куыст

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

1. Цæгат Ирыстон æмæ Хуссар Ирыстон цавæр республикæтæ, крайтæ æмæ паддзахæдтимæ сыхагиуæг кæнынц, уый тыххæй дзырын зонын.

28-æм ахуыр

Темæ. Ныййарæг зæхх, дæуæн æмбал кæм ис!

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Наукон стили хицæндзинæдтæ бамбарын кæнын, ныхасы мидæг сæ бæлвырд кæнын амæ дзы пайда кæнын фæлтæрын.
4. Нымæцонтæ раст кæсыны æгъдауттæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Рæйгуырæн бæстæ æмæ ирон æвзаг уарзын кæнын. Дыууæ Ирыстоны иу адæмы Рæйгуырæн бæстæтæ кæй сты, уый ахуырдаутæн æмбарын кæнын. Æрдзмæ уарзон цæстæнгас гуырын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Ирыстоны æрдз».

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ, картæйæ пайда кæн-гæйæ, дзырынц Ирыстоны «сыхæгты» тыххæй. Спайда кæнын дзырдтæй: цæгаты, хуссары, хурыскæсæны, хурныгуылæны).

I. Раст дзырын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй лæвæрд дзырдтæ раст дзырын. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ, дзырдты нысан рафæлхат кæнын).

II. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын, нывтæй пайда кæнгæйæ. (Ахуырдаутæ хъуамæ бацархайой, цæмæй хъуыдыйæдтæй рауайа цыбыр радзырд Цæгат Ирыстоны тыххæй. Ис спайда кæнæн презентацийы æрмæгæй дæр).

Ахуырдауты базонгæ кæнын наукон стили хицæн-дзинæдтимæ (бакæсын раиртæст, æрхæсссын данцæгтæ).

III. Текстыл бакусын.

1. Бакæсын текст. (Цæй кой цæуы ацы текст? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн? Тексты стили тыххæй цы зæгъæн ис? Тексты стиль наукон кæй у, уый цæмæй бæлвырд у?)

2. Ахуырдаутæ къордгай тæлмац кæнынц тексты хицæн хæйттæ ахуыргæнæдæй фæндонмæ гæсгæ (куыст фæрæвдз кæныны тыххæй текст æмбæлы адих кæнын хæрз цыбыр хæйттыл ахуырдауты нымæцмæ гæсгæ).

3. Дзуапп раттын фæрстытæн, тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

4. Текстæй наукон терминтæ рафыссын, дзургæйæ сын сæ нысаниуæг бамбарын кæнын.

IV. Рафыссын текстæй нымæцонтæ хуызæгмæ гæсгæ.

7971 – авд мины фарастсæдæ æвдай иу.

(Нымæцонтæ цы бæрæг кæныны, уый сбæлвырд кæнын текстмæ гæсгæ).

V. Текстæй рафыссын Терк æмæ Леуахийы тыххæй æрмæг æмæ йæ ратæлмац кæнын
(хæслæвæрд æмбæлы раттын вариантгай).

VI. Кæронбæтгæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сфæлхат кæнын.
2. Текстæн пълан саразын.

29-æм ахуыр

Темæ. Ныййарæг зæхх, дæуæн æмбал кæм ис!

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Ныхас дарддæр ахæццæ I кæнын, раст кæныны фæл-тæрæнтæ аразын.
3. Миногонты бæрцбарæнтæ рафæлхат кæнын. Наукон стилæй ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
4. Нымæцонтæ раст кæсыны æгъдæуттæ фидар кæнын. Сæрмагонд нæмтты тыххæй æрмæг рафæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Рæйгуырæн бæстæ æмæ ирон æвзаг уарзын кæнын. Дыууæ Ирыстоны иу адæмы Райгуырæн бæстæтæ кæй сты, уый ахуырдаутæн æмбарын кæнын. Æрдзмæ уарзон цæстæнгас гуырын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ; сырдатæ, мæргътæ, бæлæстæ æмæ хъæуонхæдзарадон культурты нывтæ (*V-æм фæлтæрæнмæ*).

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Тексты пълантæм байхъусын, сæ хуыздæртæ сын равзарын*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырд-тæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын дывæргонд дамгъæты азæлдмæ, дзырдты нысан рафæлхат кæнын*).

II. Иринæйы ныхæстæ, кæм хъæуы, уым сраст кæнын хуызæгмæ гæсгæ. (*Ахуырдаутæ радыгай кæсыны æмæ дзурын сæ хъуыдытæ, кæм æмбæлы, уым кæрæдзийы дзуæппытæ раст кæныны*).

III. Ссарын тексты хъæугæ нымæцтæ æмæ хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын (*нымæцонтæ дамгъæтæй фысгæйæ*).

IV. Рафыссын текстæй сæрмагонд нæмттæ хуызæгмæ гæсгæ.

Сыхæгтæ: Кæсæг-Балхъары республикæ, Цæцæны республикæ, Мæхъхъæлы республикæ, Стъараполы край, Гуырдзыстон.

Цæугæдæттæ: Терк, Æрыдон, Æрæф, Дæызæлдон, Фыййагдон, Дæодæора, Леуахи, Гыццыл Леуахи, Медæуда, Чысандон, Лехура, Пата, Ерман, Рукъ, Едыс.

Хæхтæ: Сæнайы хох, Дæимарайы хох, Халацъайы хох, Сау хох, Хъил хох, Бæрзонд дзуар, Ресы хох.

Суæрттæ: «Тиб», «Зæрæмæг», «Урсдон», «Заманхъул», «Бæгъиатæ», «Дзауы суар». (Ацы хæслæвæрды бындурыл зæгъын хъуыдыйæдтæ ахæм схемæмæ гæсгæ / _____ сты Цæгат Ирыстоны, _____ та Хуссар Ирыстоны).

V. Рафыссын дзырдтæ хицæн къордтæй (*Спайда кæнын нывтæй*).

Бæлæстæ:

Сырдтæ:

Мæргътæ:

Хъæуонхæдзарæдон культуртæ:

Хæслæвæрды бындурыл зæгъын хъуыдыйæдтæ ахæм схемæтæм гæсгæ:

1. / _____ сты _____.

2. / _____ не сты _____, уыдон сты _____.

Ахуырдауты зæрдыл æрлæууын кæнын миногонты барæн бæрцы формæ (раиртæст бакæсын, архæссын дæнцæгтæ). Рафыссын текстæй барæн бæрцы формæ цы миногонтæн ис, уыдон. Бамбарын сын кæнын дзургæйæ сæ аразт æмæ нысаниуæг.

VI. Лæвæрд миногонтæй хуызæгмæ гæсгæ саразын барæн бæрцы формæ. Æрхъуыды кæнын дзургæйæ семæ хъуыдыйæдтæ.

VII. Дзырдбыд райхалын. (*Урочы рæстæг куы нæ амона, уæд дзырдбыд бафтауын хæдзармæ куыстмæ*).

VI. Кæронбæгтæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæварын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Ныффыссын æхсæз хъуыдыйады Ирыстоны æрдзы тыххæй, миногонты барæн бæрцы формæйæ пайда кæнгæйæ.

2. Цæугæдæтты нæмттæ сахуыр кæнын.

30-æм ахуыр

Темæ. Æрдз – нæ дарæг, мах – йæ хъахъхъæнæг

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын фæлтæрын. Диалогон ныхас аразыныл кусын.

2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын. Æрдз хъахъхъæныны мадзæлтты тыххæй дзургæйæ хъæугæ терминтæй раст пайда кæнын.

3. Наукон стили хицæндзинæдтæ фидар кæнын, ныхасы мидæг сæ бæлвырд кæнын амæ дзы пайда кæнын фæлтæрын.

4. Неологизмтæ цы сты, уый зæрдыл æрлæууын кæнын, ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

Хъомыладон хæс: Æрдзмæ уарзон цæстæнгас гуырын кæнын. Адæймадæы сæйраг хæстæй æрдз хъахъхъæнын кæй у, уый ахуырдаутæн æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Ирыстон-Аланийы Сырх чиныдæй сыфтæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц сæ цыбыр радзырдтæ Ирыстоны æрды тыххæй. Цæугæдæттæ нæмттæ дзурынц радыгай æмæ сæ кар-тæйыл æвдисынц*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын Ирыстон цы регионтимæ сыхагиуæг кæны, уыдоны нæмттæ. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Ныхас даддæр ахæцца кæнын. (*Ахуырдаутæ радыгай кæсынц хъуыдыйæдтæ æмæ сæм хъæугæ дзырдтæ æфтауынц, кæрæдзийы дзуæппытæ æххæст кæнынц*).

III. Текстыл бакусын.

1. Бакæсын текст. (*Цæй кой цæуы ацы текст? Тексты стилы тыххæй цы зæгъæн ис? Тексты стиль наукон кæй у, уый цæмæй бæрæг у?*)

2. Ахуырдаутæ тæлмац кæнынц текст.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн ?

IV. «Сырх чиныдæй» цы цæрæгойтæ æмæ зайæ-гойтæ ис, уыдон зæгъ хуызæгмæ гæсгæ.

Хуызæг. «Сырх чиныг»-мæ хаст æрцыдис хъæддаг гал (зубр).

V. Ныффыссын авд хъуыдыйады фæлладуадзæн бынаты уавæры тыххæй (*спайда кæнын лæвæрд дзырдтæй*).

Неологизмтæ цы сты, уый зæрдыл æрлæууын кæнын (раиртæст бакæсын æмæ дæнцæгтæ æрхæссын).

VI. Текстæй (46–48 ф.) рафыссын неологизмтæ. Семæ æрхъуыды кæнын дзырдбæстытæ. Ныффыссын æртæ хъуыдыйада неологизмтимæ.

VI. Кæронбæгтæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. «Сырх чиныдæй» фыццаг фарсыл адæммæ сидты текст æрхъуыды кæнын.

2. V хæслæвæрды æрмæдæй бындурыл саразын диалог.

31-æм ахуыр

Темæ. Ирыстоны административон дих

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын фæлтæрын.

2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Ирыстоны административон дихы тыххæй ныхас æмбарын æмæ ацы темæйыл дзурын фæлтæрын.

Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

3. Наукон стиль ныхасы мидæг бæлвырд кæнын амæ дзы пайда кæнын фæлтæрын.

4. Бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Рæйгуырæн бæстæ æмæ ирон æвзаг уарзын кæнын. Дыууæ Ирыстоны иу адæмы Райгуырæн бæстæтæ кæй сты, уый ахуырдаутæн æмбарын кæнын. Æрдзмæ уарзон цæстæнгас гуырын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Ирыстоны цæрæнуæттæ», Ирыстоны административон картæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Æрдз хъахъхъæнынмæ сидæм байхъусын. Диалогтæ саразын*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Ирыстоны цæрæнбынæттæ нæмттæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ, Зонгæ хъæуты номхыгъд сбæрæг кæнын*).

II. Хъуыдыйæдтæ дарддæр ахæццæ кæнын. (*Ахуыр-дзаутæ хъуамæ бацархайой, цæмæй хъуыдыйæдтæй рауайа цыбыр радзырд Ирыстоны тыххæй. Бар ис æрмæгмæ хи хъуыдыйæдтæ бафтауæн*).

III. Презитацимæ «Ирыстоны цæрæнуæттæ» бакæсын. Административон картæйы ссарын районтæ. Административон районты центрты нæмттæ ныффыссын æмæ сæ растдзурыныл бакусын.

Алагыры район – г. Алагир

Цхинвалы район – г. Цхинвал

Æрыдоны район – г. Æрыдон

Дзауы район – хъ. Дзау

Дыгуры район – г. Дигора

Знауыры район – хъ. Знауыр

ÆрÆфы район – хъ. Цыкола

Ленингоры район – хъ. Ленингор

Кировы район – хъ. Элхот

Мæздæдæй район – г. Мæздæг

Рахизфарсы район – г. Беслан

Горæтгæроны район – хъ. Октябрьское

IV. Рафыссын картæйæ хъæуты нæмттæ æмæ сæ раст дзурын. Бахъуыды сæ кæнын.

V. Рафыссын картæйæ, районтыл цавæр цæугæдæттæ кæлы, уый. (*IV æмæ V хæслæвæрдтæ æмбæлы раттын фæйнæ вариантæн, урочы рæстæг куыд амоны, уымæ гæсгæ*).

VI. Хъуыдыйæдтæ кæронмæ ахæццæ кæнын, ра-йонты нæмттæй пайда кæнгæйæ (*ахуыр-дзаутæ дзурынц радыгай, ныхас кæрæдзийæ исгæйæ*).

VII. Текстыл бакусын.

1. Бакæсын текст. (*Кæй æмæ цæй кой цæуы ацы тексты? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн? Ды та цавæр районты уыдтæ æмæ кæимæ?*).

2. Ахуыр-дзаутæ къордгай тæлмац кæнынц тексты хицæн хæйттæ ахуыргæнæдæй фæндонмæ гæсгæ.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

- Кæм фембæлдысты лæппутæ?

- Бимболат кæцон у?

- Сæрмæт та кæцæй æрцыдис?

- Цæуыл ныхас кæнынц лæппутæ?

4. Цалынмæ текстыл куыст цæуы, уæдмæ, æвзаг хуыздæр чи зоны, уыцы скъоладзаутæй цалдæр лæппуты ныхасæй пайда кæнгæйæ аразынц диалогтæ æндæр районты минавæртты æхсæн.

5. Тексты ссарын бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ æмæ сын сæ арæзт сбæлвырд кæнын. Кæм æмбæлы, уым дыгай хуымæтæг хъуыдыйæдтæй саразын бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ.

VIII. Радзурын искæцы æрдзон бынаты тыххæй хæхбæстæ, цæугæдон, дæлвæз, сыфтæрдæын (*хæд, æхсæр-дæн, хихдæын хæд*). Хъуыдыйæдтæ райдай хуызæгмæ гæсгæ.

VI. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Районтæ æмæ хъæуты нæмттæ сахуыр кæнын.
2. Ирыстоны районтæ цы регионтимæ сты амарæн, уый бахъуыды кæнын æмæ дзурын зонын.
3. Тексты мидис цыбырæй дзурын зонын.

32-æм ахуыр

Темæ. Алцы зонын дæр хорз у.

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхасы наукон стиль æмæ неологизмтæй пайда кæнын ныхасы мидæг.
3. Текстмæ хъусын æмæ текст æмбаргæ каст кæныныл фæлтæрын. Скъоладзауты ахуыр кæнын монологон - диалогон ныхас раст аразыныл.

4. Нымæцонты арæзт æмæ растдзурыны æгъдауттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдзинад æрдзы хæзнатæм æмæ сæрыстырдзинады æнкъарæнтæ Райгуыраен бæстæмæ.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, Ирыстоны хъæдты нывтæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ Ирыстоны районтæ , хъæутæ æмæ æмарæн регионты нæмттæ картæйыл арынц æмæ сæ дзурынц схемæтæм гæсгæ / _____ ис _____ районы. / _____ æмарæн у _____ . Тексты мидис цыбырæй дзурынц цалдæр ахуырдауы).*

I. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын кæмтты нæмттæ.

II. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын миногонтæй *(спайда кæнын Сатанайы æххуысæй).*

- Ирыстоны хæхтæ сты **бæрзонд, æнусон, фидар.**

- Ирыстоны цæугæдæттæ сты **сыгъдæг, абухгæ, уазал.**

- Ирыстоны хъæдтæ сты **сыфтæрдæын, хихдæын, рæсугъд.**

III. Текстмæ байхъусын æмæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ *(спайда кæнын хъæдты нывтæй).*

Хъæд у нæ диссадæй æрдзы хуыздæр лæвар. Адæймаг дзы незамантæй фæстæмæ пайда кæны. Наукон-техникон тыхдæын райрæзты заман та йын ис нодæй стырдæр ахадындынад. Зындгонд куыд у, афтæмæй хъæды алы гектар дæр суткæмæ хъæугæ буаргъæдтæ «раулафы» цæрыны фаг 200 адæймагæн. Уымæ гæсгæ ныртæккæ нæ горæты сæрмæ хъæды тæлмытæн уæлдай стырдæр нысаниуæг ис. Фæлладуадзæн бонты адæмæй фæзмæлæн нал ваййы Реданты сыфтæрдæын æмæ хихдæын бæлæсты бын.

Ам раздæр уæгъд быдыр уыдис. Фæлæ фæндзайæм азты горæты цæрдæйтæ ардæм фæзындысты æмæ 100 гектары фæзуаты ныссагътой чысыл хихдæын æмæ сыфтæрдæын талатæ. Ныр уыдон æмбæлынц арвы цъæхыл æмæ адæмæн лæвар кæнынц æнæниздзинад.

Раст куы загъæм, уæд Редант у нæ республикайы æрдзы хуыздæр ран. Ардæм горæты цæрдæйтæ фæллад-уадзæн бонты рацæуынц æнæхъæн бинонтæй. Хистæрæй-кæстæрæй нал фæфсæдынц æрдзы хъæбысы тезгъо кæнынæй. Фадат дзы ис алыхуызон спортивон хъæзтытæ аразынаен дæр.

1. Текстæн сæргонд æрхъуыды кæнын.
2. Тексты сæйраг хъуыды цыбырæй радзурын фæрс-тытæм гæсгæ.
 - Цæмæн нымад у хъæд æрдзы хуыздæр лæварыл?
 - Куыд фæзындис нæ горæты сæрмæ Реданты хъæды тæлм?
 - Куыд уадзынц адæм сæ фæллад Реданты хъæды?

IV. Бакæсын цымыдисаг хабæрттæ, сæ хъуыды сын бамбарын. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Рафыссын лæвард æрмæгæй неологизмтæ æмæ семæ дзырдбæстытæ æрхъуыды кæнын.
2. Кæм ис Теркæн йæ донгуырæн? Цавæр цæугæ-дæттæ баиу ваййынц Теркимæ Ирыстоны зæххыл?
3. Дыккаг цымыдисаг хабар бакæс. Дыууæ хуымæтæг хъуыдыйадæй сараз домгæвазыгдæын хъуыдыйад. Цавæр бæттæгæй спайда кæндзынæ (*куы, кæд, куыддæр, уымæн æмæ*)?

V. Кæронбæттæн хай

– хатдзæгтæкæнын;

бæрæггæнæнтæ сæварын;

– хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

VI. Хæдзармæ куыст.

1. Исты цымыдисаг æрдзон хабары тыххæй ныффыссын цыбыр хъусынгæнинаг къулы газетмæ (*10 хъуы-дыйадæй*).

33-æм ахуыр

Темæ. Географийы урок.

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ географийы урочы тыххæй дзургæйæ раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхасы наукон стиль æмæ неологизмтæй пайда кæнын ныхасы мидæг.
3. Текстмæ хъусын æмæ текст æмбаргæ каст кæнын, тексты иумæйаг æмæ хицæндзинадтæ фиппайын, хатдзæгтæ кæнын.
Монологон-диалогон ныхас раст аразыныл.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдинад æрдзы хæзнатæм æмæ сæрыстырдзинады æнкъарæнтæ Райгуырæн бæстæмæ. Ирон æвзаг уарзын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц цымыдисаг æрзон хабæртты тыххæй хъусынгæнинагтæ æмæ дзы фæлындынц къулы газет*).

I. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын дзырдтæ. *Къæйттæй стæй цæдæындытæй (цæдæындытæй каст ис саразæн дыууæ къорды æхсæн ерыс-ныхас).*

II. Чи цы зоны Ирыстоны географийæ? (*Ахуыр-дзаутæ кæрæдзийæ ныхас исгæйæ æвдисынц сæ зæнындынадтæ æмæ ныхасы архæстдзинад*).

III. Монологтæ бакæсын, сæ хъуыды сын бамбарын. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ. (*Ахуырдауты адих кæнын дыууæ къордыл. Лæппутæ тæлмац кæнынц Зауыры ныхæстæ, чыздæйтæ та – Кристинайы ныхæстæ*).

1. Цы ис æмхуызонæй ацы монологты?

2. Тексттæн сæ хицæндзинæдтæ зæгъын.
3. Алы текстмæ дæр бафтауын æртæ хъуыдыйады (*ныффыссын сæ тетрады*).
3. Тексттæм гæсгæ саразын диалог (*Кристина æмæ Зауыры æхсæн ныхас*).

V. Кæронбæттæн хай.

– хатдзæгтæкæнын,

- бæрæгтæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

VI. Хæдзармæ куыст.

1. Ирыстоны географийы уроктæ уæ къласы куыд амынд цæуынц, уый тæххæй радзурын.

34-æм ахуыр

Темæ. Балц Ирыстоны зæххыл.

Урочы нысан:

1. Рацыд геграфион лексикайæ раст пайда кæнын Ирыстоны тыххæй дзургæйæ.
2. Наукон стиль æмæ неологизмтæй пайда кæнын ныхасы мидæг.
3. Монологон-диалогон ныхас раст аразыныл.
4. Дзырдты къордтæй хъуыдыйæдтæ аразын. Сæрмагонд номдарты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдзинад æрдзы хæзнатæм æмæ сæрыстырдзинады æнкъарæнтæ Райгуыраен бæстæмæ. Ирон æвзаг уарзын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, Ирыстоны картæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц, Ирыстоны географийы уроктæ сæ къласы куыд амынд цæуынц, уый тæххæй, æххæст кæнынц кæрæдзийы ныхас*).

I. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын Куыдзæгты Валодяйы æмдзæвгæйы скъуыддзаг. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæйы интонацитæм*).

II. Æхсар загъта, ды дæр дзур. (*Ахуырдаутæ кæрæдзийæ ныхас исгæйæ æвдисынц сæ зонындзинæдтæ æмæ ныхасы арахстдзинад*).

III. Ссарын картæйы Ирыстоны бæрзонддæр хæхтæ æмæ сын рафыссын сæ нæмттæ. Фæнысан сын кæнын сæ бæрзæдтæ (*зæгъын хъуыдыйæдтæ схемæмæ гæсгæ / _____ бæрзæнд у _____*).

IV. Ныффыссын, хъæутæ цы районтæм ха-уынц, уый (*зæгъын хъуыдыйæдтæ схемæмæ гæсгæ / _____ хауы (ис, æрæнцæд) _____ районтæ (-ы).*).

V. Лæвæрд дзырдты къордтæй хъуыдыйæдтæ саразын æмæ сæ ныффыссын.

VI. Картæмæ гæсгæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Ссарын Дзауы район. Цы дзы ис фылдæр: быдыртæ æви хæхтæ?
2. Хуссар Ирыстоны иннæ районы уæлцъары тыххæй та цы зæгъдзынæ?
3. Ссар Мæздæдæй район. Цы дзы ис фылдæр: быдыртæ æви хæхтæ?
3. Цæгат Ирыстоны кæцы районы фæзуаты фылдæр хай ахсынц хæхтæ?

VI. Кæронбæттæн хай.

– хатдзæгтæкæнын,

- бæрæгтæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

VI. Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын фондз фарсты Ирыстоны гео-графийæ.

35-æм ахуыр

Темæ. Уастырдаейы (Лæгты дзуары) бæрæгбон. (Сылгоймæгтæ (чыздæйтæ) ацы каддæын дзуарæн йе 'ргом ном кæй нæ дзурынц, уый хъуыды кæнын хъæуы. Хонынц æй «Лæгты дзуар»).

Урочы нысан:

1. Ахуырдауты ног лексикаимæ базонгæ кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. 3. Синонимтæ æмæ бирæнынсанон дзырдты тыххæй æмбарынад рафæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Æмбарын кæнын ахуырдаутæн ирон адæмы æгъдæутты ахадындзинад бинонты æмæ æхсæнадон царды.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Уастырдаимæ кувæн бынæттæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дæттынц сæ фарстытæ æмæ сын иумæйæгæй дзуарп дæттынц).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын дзуæртты нæмттæ. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ, нæмтты нысан рафæлхат кæнын).

II. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын хъæугæ дзырдтæй.

- Фæззæдæй фæстаг бонты Ирыстоны адæм бæрæг кæнынц **Джеоргуыбайы бæрæгбон**.
- Ацы бонты фæкувынц **Уастырджимæ (Лæгты дзуармæ)**.
- Уастырдаи (Лæгты дзуар) у **нæлгоймæгтæ, бæлц-цæттæ, хæстонтыл** аудæг бардуаг.

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй ног лексикайы растдзурын æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Адæймадæй уæззау уавæр цы дзырдтæ æвди-сынц, уыдон дзырдуатæй рафыссын, æмæ æрхъуыды кæнын семæ хъуыдыйæдтæ.

IV. Стъæлфыты бæсты æвæрын хъæугæ номдартæ æмæ сын фæбæрæг кæнын сæ хауæнтæ.

1. Зылын **кафты, хъæутыл, рынчынмæ**.
2. Фæаууон уæвын **хъæды, фæндагæй, æмбалимæ**.
3. Мæгуыр **адæймæг, зæхх, паддзахад**.
4. Сифтындзын **бæх, хæрæг, галтæ**.

(Хуызæгтæ ис баивæн цавæрфæнды æндæр æмбæлгæ дзырдтæй).

V. Дзырдтæн сæ синонимтæ ссарын. Æрхъуыды кæнын семæ, архайд суинаг афоны кæм цæуа, ахæм хъуыдыйæдтæ (спайда кæнын *Сатанайы æххуысæй*).

Бонджын – **хъæздыг**

Бастайын – **бафæллайын**

Цъыфæйдзаг – **чъизи**

Фæндаггон – **бæлццон**

Стауын – **æппæлын**

Фæстагæттæ – **байзæддæгтæ**

VI. Кæронбæгтæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Дыккаг хæслæвæрд æрмæг дзурын зонын.

36-æм ахуыр

Темæ. Уастырдаийы (Лæгты дзуары) бæрæгбон.

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Текстæн пълан аразыны арæхстдзинадтæ рæзын кæнын. Æгъдаутты тыххæй ныхас аив кæныны ма-дзæлттыл бакусын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Вазыгдæын дзырдты арæзты æгъдауттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Æмбарын кæнын ахуырдаутæн ирон адæмы æгъдаутты ахадындынад бинонты æмæ æхсæнадон царды.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæрæнты æрмæгимæ, презентаци «Ирон фынг».

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ дзурынц II хæслæвæрды æрмæг*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй куывды ныхæстæ дзурынц лæппутæ (*хъус æрдарын бæрæг-гонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Дарддæр дзур дæхæдæг. (*Ныхасæн йæ райдиан лæвæрд цæуы чиныдæй. Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ хъуыдыйæдтæ æфтаугæ цæуыны*).

III. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ. (*Цавæр у текст? (таурæгъ) Кæй кой цæуы тексты? Цы дзы ис цымыдисагæй? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн?*).

2. Ахуырдаутæ къордгай тæлмац кæнынц тексты хицæн хæйттæ ахуыргæнæдæй фæндонмæ гæсгæ.

IV. Дзуапп раттын фæрстытæн, тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

1. Цавæр уавæры бахаудис мæгуыр лæг?
2. Чи йын баххуыс кодта æмæ куыд?
3. Цæуыл тыхстис рынчын лæппуйы фыд?
4. Куыд баххуыс кодта Лæгты Дзуар рынчынæн?

V. Тексты ссарын вазыгдæын дзырдтæ æмæ сæ рафыссын хуызæгмæ гæсгæ.

VI. Кæронбæгтæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстæн пълан саразын.
2. Таурæгъ пъланмæ гæсгæ цыбырæй дзурын.

37-æм ахуыр

Темæ. Алцы зонын дæр хорз у.

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.
2. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын. Текстты мидис кæрæдзиимæ барын фæлтæрын. Æгъ-дæутты тыххæй ныхас аив кæныны мадзæлттыл бакусын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Вазыгдæын дзырдты арæзты æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Æмбарын кæнын ахуырдаутæн ирон адæмы æгъдæутты ахадындынад бинонты æмæ æхсæнадон царды.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæраенты æрмæгимæ, нывгæндæыты конд Уастырдаийы нывты репродукцитæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Пълантæ сбæрæг кæнын, хуыздæртæ равзарын. Тексты пълан фæй-нæгыл ныффыссын. Текст пъланмæ гæсгæ дзурынц цалдæр адаймадæй*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын (*хъус æрдарын дывæргонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Иринайы ныхæстæ дарддæр ахæцца кæнын. *Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ хъуыдыйæдтæ æфтаугæ цæуыны.*

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын Уастырдаийы кувæн бынæттæ æмæ сæ ныффыссын.

IV. Бахъуыды кæнын бæрæгбон аразыны фæтк.

(*Ахуырдауты адих кæнын дыууæ къордыл æмæ кæрæдзимæ фæрстытæ дæттæнт бæрæг къуырийы бонты тыххæй*).

V. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ. (*Текст цавæр у? Кæй кой цæуы тексты? Цы дзы ис цымыдисагæй? Цавæр сæргонд ис раттæн текстæн?*).

2. Ахуырдаутæ кæсынц текст рольтæм гæсгæ æмæ йæ тæлмац кæнынц.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн, тексты æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

- Цавæр дзуар у Уастырдаи?

- Кыд уыдтой на рагфыдæлтæ Лæгты дзуары?

- Кæмæн уыди æмæ у æххуысгæнæг Уастырдаи?

V. Таурæгъ(61 ф.) æмæ диалогæй рафыссын , Уастырдаийы фæлгонц цы хъуыдыйæдтæ æвдисынц, уыдон æмæ сæ абарын. Абарын текст æмæ диалодай æрмæг Дзантиаты Юри æмæ Саккаты Эльбрусы конд нывимæ дæр.

VI. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæварын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Уастырдаийы тыххæй æрмæг дзурын зонын.
2. Диалогæй рафыссын вазыгдæын дзырдтæ æмæ сын сбæрæг кæнын сæ арæзт.

38-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ! (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг зонынмæ. Хибарæй куыстыл сæ цалх кæнын.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнгæйæ*).

1. Ацы республикæтæй кæцыимæ нæу æмарæн Цæгат Ирыстон?

а) Кæсæг – Балхъар

æ) Дагестан

б) Цæцæны республикæ

в) Хуссар Ирыстон

2. Ранымæд хæхтæй бæрзонддæр кæцы у?

а) Дæимара

æ) Уаза

б) Сæнайы хох

в) Ресы хох

3. Ацы районтæй йæ фæзуаты фылдæр хай быдыртæ кæцийæн сты?

а) Мæздæдæй район

æ) Æрæфы район

б) Знауыры район

в) Горæтгæрон район

4. Ацы сырдатæй Ирыстоны æрдзы кæцийыл нæй сæмбæлæн?

а) хъæддаг гал

æ) стай

б) домбай

в) дзæбидыр

5. Ранымæд цæугæдæттæй Ирыстоны зæххыл кæцы нæ кæлы?

а) Дæызæлдон

æ) Лехура

б) Æрæф

в) Малкæ

6. Ацы суæрдтæй йæ гуырæн бынат Ирыстоны кæцыйæн нæй?

а) «Тиб»

æ) «Бæгъиатæ»

б) «Нарзан»

в) «Зæрæмæг»

7. Хуссар Ирыстоны фæзуат у:

а) 4 200 кв. км.

æ) 3 450 кв. км.

б) 3 900 кв. км.

в) 2 730 кв. км.

8. Ссар раст дзуапп. Стыр Леуахийæн йæ дæргъ у:

а) 93 км.

æ) 115 км.

б) 184. км.

в) 121 км.

9. Теркæн йæ кæрон кæм ис?

а) Сау дендæвызы

æ) Хъасы дендæвызы

б) Сырх дендæвызы

в) Азовы дендæвызы

10. Кæцы районы зæххыл кæлы Чысандон?

а) Дзауы район

æ) Ленингоры район

б) Алагыры район

в) Цхинвалы район

11. Кæцы цæугæдæттæм гæсгæ лæвæрд æрцыдысты нæмттæ административон районтæн?

а) Терк

æ) Æрæф

б) Дæызæлдон

в) Æрыдон

12. Цæгат Ирыстонæн йæ цæгатаг административон район кæцы у?

а) Кировы район

æ) Мæздæдæы район

б) Æрыдоны район

в) Æрæфы район

Кæронбæттæн хай.

Куыстытæ æрæмбырд кæнын.

39-æм ахуыр(резервон)

(Ацы ахуыр лæвæрд цæуы, рæдыдтытыл кусгæйæ, рацыд æрмæг рафæлхат кæнынмæ).

40-æм ахуыр

Темæ. Ахуыры фæндæгтыл – размæ!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Мивдисæдæй ивгъуд афон синонимты æмæ хи-цæндзинадтæ зæрдыл æрлæууын кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр - рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæрæнты æрмæгимæ, презинтаци « Ирыстоны зындгонд ахуыргæндтæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ Уастырдаейы тыххæй æрмæг дзурынц, вазыгдæын дзырдтæн бæрæг кæнын сæ арæст*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дауырайы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлд æмæ æмдзæвгæйы интонацитæм*).

II. Дарддæр дзур дæхæдæг. (*Ныхасы райдиан лæ-вæрд цæуы чиныдæй. Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауынц*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæ-нын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы , уый фæлтæрын.

III. Рафыссын дзырдуатæй дзырдтæ дыууæ къор-дæй:

номдартæ

мивдисдæйтæ

ахуырад

ныппырх кæнын

дуг

рауадзын

дзыллæ

хъус дарын

ныббырст

цæгъдын

хыгъдæг

хъысмæт

цыртдзæвæн

(*Урочы рæстæг хынцгæйæ ахуырдаутæн ис раттæн хъуыдыйæдтæ æрхъуыды кæныны хæслæвæрд*).

IV. Дзырдтæн ссарын сæ синонимтæ.

Уавæр – фадат

Дуг – рæстæг

Цырты къæй – цыртдзæвæн

Дзыллæ – адæм

V. Синонимтимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

VI. Хъуыдыйæдтæ баххæст кæнын, къæлæтты æвæрд дзырдтæ тæлмац кæнгæйæ.

VII. Дзырдтæ æмæ дзырdbæстытимæ саразын хъуыдыйæдтæ, архайд ивгъуыд афоны куыд цæуа, афтæмæй.

VI. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Куыд ахуыр кæныс, уый тыххæй цыбырæй ра-дзурын. *(Ахуырдаутæн ис раттæн радзырд аразынмæ фæрстытæ).*

- Дæ ном æмæ да мыггаг куыд сты?

- Цал азы дыл цæуы?

- Кæм ахуыр кæныс?

- Цавæр предметтæ ахуыр кæныс?

- Дæ зæрдæмæ дзы тынгдæр кæцытæ цæуыны? Цæмæн?

- Арæхдæр цавæр бæрæггæнæнтæ райсыс?

41-æм ахуыр

Темæ. Фыццаг ирон скъола.

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ кæсыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Текстæн пълан аразын. Нымæцонты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр - рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Ирыстоны зындгонд ахуыргæндтæ»

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Дзырдутон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц сæ ахуыры тыххæй).*

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дауыраейы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Дарддæр дзур дæхæдæг. *(Иринæ ныхас райдыдта. Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауыны).*

III. Текстыл бакусын.

1. Байхъусын текстмæ. *(Кæй æмæ цæй кой цæуы тексты? Цы дзы ис цымыдисагæй? Цавæр сæргонд ма ис раттæн текстæн?).*

2. Ахуырдаутæ кæсынц текст абзацгай æмæ æххæст кæнынц хæслæвæрдтæ.

Пълан – хуызæг

1. Вильгельм де Рубрук алайнæгты тыххæй.

2. Нæ адæмы трагикон цауты рæстæг.

3. Ирон адæмы ног истори.

4. Иры динхæссæг къамис.

5. Фыццаг ирон скъола.

IV. Дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цæмæй хъуыстгонд уыдысты рагæй нырмæ алайнаг адæм?

2. Цæвæр трагикон цауты кой цæуы тексты?

3. Цавæр зынгæ цау æрцыдис Ирыстоны историйы 1774 азы?

4. Цавæр хъуыддæгтæ арæзта Иры динхæссæг къамис? Цæмæн?

5. Куыд æмæ цавæр уавæрты ахуыр кодтой скъола-дзаутæ Мæздæдæы скъолайы?

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сфæлхат кæнын.
2. Æвзаргæ кастмæ бацæттæ кæнын.

42-æм ахуыр

Темæ. Фыццаг ирон скъола.

Урочы нысан:

1. Ног лексикæ бафидар кæнын, ныхасы мидæг дзы раст пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдтæ цыбыр кæнын æмæ мидисон рæдыдтæ раст кæнын фæлтæрын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр - рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, ахуыр-гæнæн чингуыты нывтæ рагонтæй – нырыкконтæм.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон*

куыст саразын. Ахуырдаутæ фæрстытæм гæсгæ аразынц авзаргæ каст, кæрæдзийы рæдыдтæ раст кæнынц).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй Дауыраейы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. Æмзæвгæ хорз уайд дыууæ къордæй ерысы хуызы бакæсын, кæнæ фарст æмæ дзуаппы хуызы. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дам-гъæты азæлдмæ*).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауынц*).

III. Хъуыдыйæдтæ фæцыбыр кæнын, сæ мидис æнæ ивгæйæ, æмæ сæ ныффыссын тетрады.

1. *Хъуыдис чырыстон дин ирæтты æхсæн сног кæнын.*
2. *Вильгельм де Рубрук фыста алайнæгты тыххæй.*
3. *1774 азы Ирыстон бау Уæрæсеимæ.*

IV. Ссарын тексты историон цаутæ æвдисæг дзырдтæ, дзырdbæстытæ æмæ сæ ныффыссын тетрады (*нымæцонтæ фыссын дзырдтæй*).

Чырыстон дин, райстой Бердзенæй, монгойлæгты ныббырстытæ, ныппырх кæнын паддзахад, 1774 аз, Ирыс-тоны бау Уæрæсеимæ, Иры динхæссæг къамис, 1743 аз, скъола саразын, дины чиныг рауадзын, 1764 аз, 1779 аз, скъола æхгæд æрцыдис.

V. Бакæсын хъуыдыйæдтæ æмæ сраст кæнын рæдыдтытæ текстмæ гæсгæ. (*Спада кæнын дзырдтæй: раст у, раст нæу*)

VI. Цыппæрæм æмæ фæндзæм абзацтæ рафыссын тетрадмæ æмæ сæ ратæлмац кæнын.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Фыццаг ирон скъолайы ахуырдауы номæй радзурын Мæздæдæйы скъолайы тыххæй.

43-æм ахуыр

Темæ. Чиныг – ахуыргæнæг.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтыл бакусын. Зонгæ лексикайæ пайда кæнын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Номдарты тасындзæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Сывæллæттæ дзурынц, Мæздæдæйы фыццаг скъолайы ахуырдауты но-мæй сæ ахуыр æмæ царды тыххæй, кæрдæзийы дзуæппытæ раст æмæ æххæстгæнгæйæ*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæйы амын-дæй Дауыраейы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. Æмзæвгæ хорз уайд дыууæ къордæй ерысы хуызы бакæсын, кæнæ фарст æмæ дзуаппы хуызы (*хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Иринаейы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуы-дыйæдтæ æфтауыны*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæйы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæ-нын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Саразын дзырdbæстытæ, фæрстытæй пайда-гæнгæйæ, æмæ сæ тетрады ныффыссын. Дзургæйæ семæ саразын хъуыдыйæдтæ. (*Хорз уайд, хъуыдыйæдты мидис ахуыры темæимæ баст куы уайд, уæд*).

IV. Миногонтæ бабæттын номдартимæ. (*Лæвард хуызæгтæй ис пайда кæнæн, фæлæ сывæллæттæ дзырд-bæстытæ аразынц хибарæй*).

Ныхæст гæххæтт, дзабыр, фæйнаг.

Кураггаг **чиныг**, **æхца**, дзаума.

Аслам **тетрад**, **дзул**, **хъазæн**.

Лыггонд **абетæ**, **хъуымац**, **бæттæн**.

V. Дзырд аивгъуыдта-имæ æрхъуыды кæнын хъуы-дыйæдтæ.

VI. Ратæлмац кæнын ирон æвзагмæ хъуыдыйæдтæ.

1. Мæ къухы бафтыдис ахуыры аз фæуын æнæ рæстæмбис бæрæггæнæнтæй (æртæтæй). Мæ къухы бафтыдис ахуыры аз фæуын хорз бæрæггæнæнтимæ.

2. Ме 'мбалы къухы бафтыдис чиныг дыууæ бонмæ бакæсын.

2. Руслан не сахуыр кодта йæ урок, фæлæ йæ къухы бафтыдис нæ райсын æвзæр бæрæггæнæн.

(Ахуырдаутæн раттын бар сæхи дæнцæгтæ æр-хæссын мивдисæг къухы **бафтыдис**-имæ).

VII. Фæрстытæн дзуæппытæ раттын чиныдæй хæслæвæрдæй домæнтæм гæсгæ.
(Дзуæппытæ абарын хъæудзæнис 44-æм урок амынд куы цæуа, уæд цы текстыл куыст цæудзæн, уый мидисимæ).

V. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Ныффыссын радзырд чиныдæй тыххæй (7 хъуыдыйад).

44-æм ахуыр

Темæ. Гæбилы чиныг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда пайда кæныны фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Ныхасы аивадон стили хицæндзинæдтæ бамбарын кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Саразын дзырд-уатон куыст. Ахуырдаутæ дзурынц сæ радзырдтæ чиныгæй тыххæй).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын. Хорз уайд бакæсын дзырдтæ къæйттæй ерысы хуызы, стæй та цæдæйндзтæй (хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауынц).

Аивадон стили хицæндзинæдтыл æрдзурын, дæнцæгтæ æрхæссын

III. Текст бакæсын. (Кæй кой цæуы текст? Архайд кæд цæуы? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?)

IV. Дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Чи у радзырдæн йæ сæйраг архайæг? Куыд дæм кæсы, цал азы йыл цæуы? Цæмæн афтæ хъуыды кæны?

2. Цæуыл тыхсы Гæбил? Цы у йæ бæллиц?

3. Цæмæй бæрæг у, лæппуйы ахуыр кæнын тынг фæнды, уый?

4. Цавæр æнтыстдзинæдтæ бафтыдис Гæбилы къухы? Цæй фæрцы?

5. Гæбилы фæлгонц дæ цæстытыл куыдæй уайы? Зæгъ дæ хъуыдытæ.

6. Текстæн йе стиль цавæр у? Цæмæн?

V. Абарын тексты мидис раззаг урочы VII хæс-лæвæрды æрмæгимæ.

- Цы уыдис раст дæ хъуыдытæй?

- Кæм фæрæдыдтæ?

VI. Адих кæнын текст йæ хъуыдымæ гæсгæ цалдæр хайыл. Алы хайæн дæр раттын сæргонд æмæ сæргæнттæ пыланы хуызы ныффыссын тетрады.

Пълан – хуызæг

1. Ног агъуыст.

2. Гæбицы бæллиц.

3. Лыггонд абетæ.

4. Чиныдæй аргъ.

5. Гæбицы æнтыстдзинæдтæ.

VII. Фæрстытæн дзуæппытæ раттын чины-дæй хæслæвæрды домæнтæм гæсгæ. *(Ахуырдаутæ дзуæппытæ дæттыны нывтæ хынцгæйæ, уый фæстæ та сæ фæндæмæ гæсгæ дзурын æндæр ахуыргæнæн чингуыты тыххæй).*

V. Кæронбæттæн хай:

– хатдæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сфæлхат кæнын.

2. Текст пъланмæ гæсгæ цыбыргондæй дзурын.

45-æм ахуыр

Тæмæ. Чиныг – зонды суадон.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæнын арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Метафорæйы хицæндзинæдтæ ахуырдаутæн бамбарын кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск 1 æмæ IV фæлтæрæнты æрмæгимæ, ахуырдауты уарзон чингуыты равдыст.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Саразын дзырдæтæ куыст. Ахуырдаутæ дзурын сæ радзырдтæ чиныгæй тыххæй).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амын-дæй дзырдтæ раст дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Зæгъын хи хъуыдытæ. *(Æхсары ныхасæй пайдагæнгæйæ ахуырдаутæ дзурын сæ уарзон чиныгæй тыххæй).*

Метафорæйы хицæндзинæдтыл æрдзурын, дæнцæг-тæ æрхæссын.

III. Æмдзæвгæйыл бакусын.

1. Æмдзæвгæ бакæсын хинымæр. (Цæй кой цæуы æмдзæвгæйы? Цы ма ис зæгъæн чиныдæй тыххæй?).

2. Æмдзæвгæ аив кæсыны фæлтæрæнтæ саразын. (Ахуыргæнæг дæтты æмдзæвгæ кæсыны хуызæг. Ахуырдаутæ иумæ кæсынц æмдзæвгæ рæнхъгай фæлхатгæнæгæй, уыйфæстæ та фæлварынц æмдзæвгæ æнæхъæнæй аив бакæсын).

3. Дзуапп раттын фæрстытæн.

- Цæмæн хуыйны æмдзæвгæ «Зонды суадон»? Цавæр сæргонд ма йын ис раттæн?

- Цавæр дзырдты руадæй равдыста поэт йæ уарзон-дзинад чиныгмæ?

- Цæмæн хоны поэт чиныг «зонды суадон», «рухс-гæнæг цырагъ», «цард нывгæнæг», «ахуыргæнæг», «рухс фæндаг»? Цавæр ныхасы фæрæз сты ацы дзырдтæ?

- Чиныдæй лæвард хуызæгмæ гæсгæ ныффыссын хъуыдыйæдтæ.

IV. Текстæ байхъусын. Сæххæст кæнын хæс-лæвардтæ.

1. Тексты архайæг дын зонгæ у, æви нæ? Чи у?

2. Цæмæй фарста ахуыргæнæг Гæбины?

3. Цавæр хорздзинад æрцыдис лæппуйы царды?

4. Куыд равдыста фыссæг Гæбины цин?

5. Бахъуыды кæнын æмæ радзурын ахуыргæнæдæй ныхæстæ.

V. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæварын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Æмдзæвгæ сахуыр кæнын.

2. Метафорæ цы у, уый бахъуыды кæнын.

3. Ныффыссын æхсæз хъуыдыйады III (4) хæс-лæварды æрмæгмæ гæсгæ.

46-æм ахуыр

Темæ. Фæндарæст ахуыры бæрзæндтæ !

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын . Ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас фидæны дæсныйады тыххæй аразыныл кусын.

4. Мивдисæдæй бадзырдон здæхæны хицæндзи-нæдтæ бамбарын кæнын ахуырдаутæн.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Метафорæтимæ хъуыдыйæдтæ бакæсын. Ахуырдаутæ æмдзæвгæ куыд дзурынц , уымæ байхъусын).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дауырайы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. Æмзæвгæ хорз уайд дыууæ къордæй ерысы хуызы бакæсын, кæнæ фарст æмæ дзуаппы хуызы. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).

II. Дзурын, Ахсары ныхæстæй пайдагæнгæйæ (*Ахуырдаутæ дзурынц сæ фидæны дæсныйады тыххæй*).

III. Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдаутæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

Мивдисæдæй бадзырдон здæхæны хицæндзинæдтыл æрдзурын, дæнцæгтæ æрхæссын.

IV. Аифтындзæг кæнынлæвæрд дзырдтæ бадзырдон здæхæны.

Æз куы зонон	Мах куы зонæм
Ды куы зонай	Сымах куы зонат
Уый куы зона	Уыдон куы зоной
Æз куы дзурнон	Мах куы дзурæм
Ды куы дзурай	Сымах куы дзурат
Уый куы дзура	Уыдон куы дзурой

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Саразын диалог «Дæсныйад». Спайда кæнын ба-дзырдон здæхæны мивдисæдæйтæй.

Æрмæг спайда кæнынмæ: куы фæуон, куы райсон, куы раттон, фæлварæнтæ, мæ бон куы бауа, мæ ныфс куы бахæссон, куы суон,зонындзинæдтæ радтой.

47-æм ахуыр

Темæ. Фæндараст ахуыры бæрзæндтæм!

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæныныл фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас фидæны дæсныйады тыххæй аразыныл кусын.
4. Публицистон стили хицæндзинæдтæ бамбарын кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци нæ Республикæйы уæлдæр ахуыры уагдæтты тыххæй.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ дзурынц сæ диалогтæ дæсныйады тыххæй*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй ахуыргæнæндæтты нæмттæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Зæгъын хи хъуыдытæ. (*Æхсар ныхас райдыдта. Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауың*).

Публицистон стили хицэндзинадтыл æрдзурын, дæнцæгтæ æрхæссын.

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. *(Цæй кой цæуы тексты? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн? Тексты стили тыххæй та цы зæгъæн ис?).*

2. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Цал дихы акæнæн ис текст? Цæмæн?

2. Скæнын сæргæндтæ тексты хæйттæн?

(Адих кæнын текст йæ хъуыдымæ гæсгæ цалдæр ха-йыл. Алы хайæн дæр раттын сæргонд æмæ сæргæнттæ пъланы хуызы ныффыссын тетрады.).

Пълан – хуызæг

1. Дзæудæыхъæуы ахуыргæнæндæттæ.

• Ног фæдæттæ.

• Наукон библиотека.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн.

• Цавæр ныхасы стилæй фыст у ацы текст? Цæмæн дæм афтæ кæсы?

• Цавæр ахуыргæнæндæттæ ис нæ горæты? Дæу та кæцымæ бацауын фæнды?

• Библиотекайы тыххæй ныхас кæм цауы, уыцы скъуыддзаг ратæлмæц кæнын.

IV. Нывтæ æмæ лæвæрд лексикайæ пайда кæн-гæйæ радзурын, Дианæ, Виктор æмæ Альбина цавæр дæсныдæттæ равзæрстой, уый тыххæй.

V. Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Библиотекайы тыххæй дзурын зонын.

2. IV хæслæвæрдæй пайдагæнгæйæ, саразын диалог ахуырдауты æхсæн.

48-æм ахуыр

Темæ. Алцы зонын дæр хорз у!

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæныныл фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас ахуыргæнæндæттæ тыххæй аразыныл кусын.

4. Мивдисæдæй бадзырдон здæхæны ифтындзæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуыр – рухс фидæнмæ фæндаг кæй у, уый æмбарын кæнын ахуырдаутæн.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæрæтны æрмæгимæ, презентаци хи скъолайы тыххæй.

Урочы цыд

Бацагтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Наукон библиотекæйы тыххæй радзырдтæ æмæ дæсныады тыххæй диалогтæм байхъусын. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ раст æмæ æххæст кæныны).*

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Ситохаты Саламдæерийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм*).

II. Зæгъын ахуыры тыххæй дзырdbæстытæ. (*Ахуырдаутæ радугай ныхасмæ иугай дзырdbæстытæ æфтауыны*).

III.Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Цал сты тексты архайдæйтæ? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?*).
2. Æрхъуыды кæнын фарстон хъуыдыйæдтæ текстмæ.

Фæрстыты хуызæгтæ.

1. Цы сфæнд кодта бондæын адæймаг?
2. Цæуыл сразы бондæын лæг?
3. Цавæр «ахуыргæнæг» разындис хæрæгæн?
4. Кæимæ ныхас кодта «ахуыргæнæг»?
5. Цæуыл ныхас кодта «ахуыргæнæг» дуканигæсимæ?

IV. Таблицаæмæ æркæсын æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Кæд уыдис Цæгат Ирыстоны фылдæр (къаддæр) скъолатæ? Ахуырдаутæ та?
2. 1940–1941ахуыры азы цал скъолайы уыдис горæтты (хъæуты)? Иннæ азты та?
3. Абарын уæлдæр ахуырады уагдæтты бæрц азтæм гæсгæ.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Кæсгон чызг Мæдинамæ фыстæдæй радзурын нæ горæты уæлдæр ахуыргæнæндæтты тыххæй.

49-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ, Райгуырæн бæстæ уарзын æмæ дзы сæрыстыр уæвынмæ. Хибарæй куысты арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

Урочы цыд

Бацæгтæгæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнгæйæ*).

I. Ныффыссын лæвæрд дзырдтæ иронау.

Образование, наука ,памятник, выпустить книгу, событие, гордиться, разрезанный, разрешить, дешевый, условие, отделение, расширять, дворец, учреждение.

II. Аифтындзæг кæнын мивдисдæйтæ бадзырдон здæхæны.

Кусын, фæрсын.

III. Цавæр ахсдæнаг хъуыддæгтæ æрцыдис ацы азты?

1774 аз – Ирыстон баиу Уæрæсеимæ.

1743 аз – арæзт æрцыдис Иры динхæссæг къамис.

1764 аз – арæзт æрцыдис скъола Мæздæдæй.

1797 аз – æхгæд æрцыдис скъола Мæздæдæй.

IV. Дæ зæрдыл æрлæууын кæн Гæбины фæлгонц. Цæмæй фарста ахуыргæнæг Гæбины, куы фембæлдысты, уæд? Ныффыс фондз фарстон хъуыдыйады ахуыргæнæдæй номæй.

V. Текст ирон æвзагмæ ратæлмац кæнын.

Университет был основан в 1920 году. Назывался он Терский институт народного образования. В настоящее время в университете функционирует 91 кафедра, на которых трудится 1000 научных сотрудников и преподавателей. В университете учатся на различных факультетах около 12000 студентов. Ежегодно университет выпускает 2000 специалистов.

VI. Ныффыс, нæ республикæйы науон библи-отекæйы тыххæй цы базыдтай, уый.

VII. Ныффыс фондз хъуыдыйады, цы дæсыйад райсынмæ хъавыс, уый тыххæй.

VIII. Баххæст кæнын æмдзæвгæ хъæугæ дзырд-тæй.

Зонды суадон

Чиныг – зонды ... ,

Рухсгæнæг цырагъ.

... дæр уарзон,

Буц æмæ зынаргъ.

Чиныг – цард ... ,

Чиныг – бонты уаг.

Чиныг - ... ,

Чиныг – рухс

Гуыбаты Чермен

VIII. Кæронбæттæн хай:

- Куыстытæ æрæмбырд кæнын.

Афæдзы æртыккаг цыппæрæмхай

(50–77-æм ахуыртæ)

50-æм ахуыр

Темæ. Æгас цу, зымæг!

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Зымæдæй темæйыл ныхасы дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас ахуыргәнаәндәттә тыххәй аразыныл кусын.

4. Мивдисәдәы бадзырдон здәхәны ифтындзәг рафәлхат кәнын.

Хьомыладон хәс: Ахуырмаә фәндаг – рухс фидәны фән-даг кәй у, уый әмбарын кәнын ахуырдаутә.

Урочы фәлгонц: диск 1 фәлтәрәны әрмәгимә, зымә-дәы нывтә.

Урочы цыд

Бацәтгәгәнаән хай.

Хәдзармә куыст сбәрәг кәнын. (*Кәсгон чызг Мәдинамә фыстәдәйтәм байхъусын. Ахуырдаутә кәрәдзи дзуәппытә раст әмә әххәст кәнынц*).

I. Раст дзур. Диктор әмә ахуыргәнаәдәы амындәй Ситохаты Саламдәерийы әмдзәвгә раст дзурын. (*Хъус әрдарын бәрәггонд дамгәеты азәлдмә*).

II. Дзурын, зымәгон әрдзы цы ивдзинаәдтә әрцыдис, уый тыххәй. (*Ахуырдаутә радыгай ныхасмә иугай дзырдтә кәнә дзырdbәстытә әфтауынц*).

III. Дзырдуатон куыст. Диктор әмә ахуыргәнаәдәы амындәй дзырдты растдзурыны әггәдәуттә бафидар кә-нын, сә нысан сын сбәлвырд кәнын, ныхасы мидәг дзы куыд пайда кәнын хъәуы, уый фәлтәрын.

IV. Ссарын уәлдай дзырdbаст әмә йә фысгәйә фәбәрәг кәнын.

1. Узал дымгә, хъызт рәстәг, **цъәх быдыртә**, митәмбәрзт къуылдымтә.

2. Миты хъәпәнтә, хъарм әрмкъухтә, ног дзаныгъ, **тәвд бон**.

3. Цыбыр әхсәв, **цыбыр бон**, даргъ әхсәв, салд рудзгуытә.

4. Къуыбырәй бырын, **цәугәдоны найын**, миты къуыбәрттәй хъазын, их цъәл кәнын.

V. Зәгъын хъуыдыйәдтә хуызәгмә гәсгә. Спайда кәнын IV хәсләвәрды әрмәгәй.

VI. Таблицамаә гәсгә әрхъуыды кәнын хъуыдыйәдтә зымәдәы тыххәй.

V. Кәронбәттән хай:

– хатдзәгтә скәнын;

– бәрәггәнаәнтә сәвәрын;

– хәдзармә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзармә куыст.

1. Дзырдтә сахуыр кәнын. Ныхасы мидәг сә куыд пайда кәнын хъәуы, уый бахъуыды кәнын.

2. Таблицамаә гәсгә радзурын. Зымәгон бонтәй иу әрвыст әрцыдис, уый.

51-әм ахуыр

Темә. Рабәлцон та зымәг...

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайә, зымәдәы темәйыл ныхас-гәнгәйә пайда кәныныл фәлтәрын.

2. Ныхас әмбарын әмә дарддәр ахәццә кәныныл фәлтәрәнтә аразын. Әмбаргә каст әмә тәлмац кәныныл арәхстдзинаәдтә фидар кәнын.

3. Монологон-диалогон ныхас зымәдәы темәйыл аразыныл кусын.

4. Мивдисәдәы суинаг афоны ифтындзәг рафәлхат кәнын.

Хьомыладон хәс: Цымыдис кәнын ахуырдауты әр-дзы ивдзинаәдтә әмә рәсуггдзинадмә. Райгуырән бәстәмә уарзондзинады уидәгтә фидар кәнын.

Урочы фәлгонц: диск I фәлтәрәны әрмәгимә, зымә-дәы нывтә.

Урочы цыд

Бацæгтæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст с бæрæг кæнын. (*Дзырд уатон куыст сарарзын. Ахуырдаутæ дзурынц сæ зымæгон боны тыххæй, кæрæдзи дзуæппытæ æххæст æмæ раст кæ-нынц*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Мæргыты Венерæйы æмдзæвгæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм*).

II. Дзурын нывтæм гæсгæ. (*Ахуырдаутæ радыгай ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтауынц*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текстмæ байхъусын. Ахуыргæнæдæй каст. (*Кæй кой цæуы тексты? Цал сты тексты архайдæйтæ? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?*).

2. Текст кæсынц ахуырдаутæ. Сæхи цæттæ кæнынц фæрстытæн дзуæппытæ дæттынмæ. (*Ахуыргæнæдæй фондонмæ гæсгæ текст ис адихгæнæн хæйттыл æмæ йæ бабар кæнын хицæн къордтæн*).

IV. Дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цы куыста райсомæй радæй Тетейы дада æмæ цæмæн?
2. Сывæллæттæ сæхи куыд ирхæфстой миты?
3. Куыд арæзтой чыздæйтæ митын дада?
4. Куыд рахаста хæдзарæй дадайы лæдзæг Тете æмæ цæмæн?

V. Митын дада цавæр рауадис, уый дæ тетрады ныффысс.

VI. Мивдисдæйтæ ныффыссын суинаг афоны. (*Фæлтæрæн æххæст кæныны размæ рафæлхат кæнын суинаг афоны мивдисдæйтæ арæзт*).

VII. Тексты дыккаг абзай бакæсын, архайд суинаг афоны куыд цæуа, афтæмæй.

V. Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстæн пылан саразын.

Пылан – хуызæг

- Бæстæ урс адардта.
 - Сывæллæттæ цин.
 - Миты къуыбылæйттæ.
 - Митын дадайы фæлыст.
 - Лæдзæг.
2. Текстæн кæрон æрхъуыды кæнын æмæ йæ дзурын зонын.

52-æм ахуыр

Темæ. Зымæгон нывтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ зымæдæй темæйыл ныхасы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас зымæдæй тыххæй аразыныл кусын.

4. Миногонты бәрцбарәнтә рафәлхат кәнын, ныхасы мидәг дзы пайда кәнын фәлтәрын.

Хьомыладон хәс: Цымыдис кәнын ахуырдауы ардзы ивддзинадтә әмә рәсугьддзинадмә. Райгуырән бәс-тәмә уарзондзинады уидәгтә фидар кәнын.

Урочы фәлгонц: диск I фәлтәрәны әрмәгимә, зымә-дәы нывтә.

Урочы цыд

Бацәттәгәнән хай.

Хәдзармә куыст сбәрәг кәнын. *(Байхьусын тексты плантәм, хуыздәр пункттә равзарын әмә фәйнагыл саразын цумәйаг план. Ахуырдаутә дзурынц радзырдән кәроны варианттә, аргь сын кәнынц).*

I. Раст дзур. Диктор әмә ахуыргәнәдәы амындәй Баситы Мысосты әмдзәвгә раст дзурын. *(Хьус әрдәрын бәрәггонд дамгәаты азәлдәмә әмдзәвгә кәсыны интонацитәм).*

II. Номдартәм бафтауын әртыгай миногонтә. *(Ахуыр-дзаутә радыгай рәнхьытә әххәст кәнынц).*

III. Миногонты бәрцбарәнтә зәрдыл әрләууын кә-нын әмә сәххәст кәнын хәсләвәрдтә хуызәгмә әмә домәнтәм гәсгә.

IV. Ләвәрд схемәмә гәсгә саразын цыбыр радзырд зымәдәы тыххәй.

V. Текстмә байхьусын әмә сәххәст кәнын хәс-ләвәрдтә.

Зымәг хьәды

Әрцыд зымәг. Бәләстә, зәхх, хәдзәртты сәртә урс адардтой. Мит әрәмбәрзта быдыртә, хьәд. Бирә фәдтә ис хьәды. Тәрхьустә гәппытәгәнгә сәхи хьарм кәнынц. Хәрынц хус кьалиутә әмә сыфтә. Рувас зымәгон цуан кәны мыстытә әмә тәрхьустыл, цәры хуыгтомы. Бирәгь дәр йәхицән холы агуры. Се 'ппәтәй хуыздәр у арсән. Йәхицән фәззәдәы сцәттә кәны ләгәт әмә зымәгон уым фынай кәны. Цымыдисаг у сырды цард зымәгон хьәды.

Нодаы ма хьәды зайы бирә заз бәләстә. Уыдоны 'хсән та ләууы Митын Дадайы ихәй конд галуан. Ног азы бәрәгбонмә Митын Дада сфәнд кодта сывәлләттән баләвар кәнын заз бәлас. Әрбаласта йә сабитән, уыдон та йә срәсугьд кодтой алыхуызон хьазәнтә әмә цырәгьтәй. Ног азы бәрәгбоныл сывәлләттә зәрдабынай цин кодтой әмә заргә зылдысты заз бәласы алыварс. Сабитә тынг бузныг уыдысты Митын Дадайә, сә бәрәгбон сын кәй срәсугьд кодта, уый тыххәй.

V. Кәронбәттән хай:

- хатдзәгтә скәнын;
- бәрәггәнәнәнтә сәвәрын;
- хәдзармә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзармә куыст.

1. Ләвәрд схемәмә гәсгә зымәдәы тыххәй дзурын зонын.
2. Цыбыр нывәцән фыссынмә бацәттә кәнын.

53-әм ахуыр

Темә. Зымәгон нывтә.

Урочы нысан:

- Рацыд лексикон-грамматикон әрмәг скьоладзаутә куыд бамбәрстой, уый сбәрәг кәнын, нывмә гәсгә зымәдәы тыххәй цыбыр нывәцән фысгәйә.
2. Растфыссынады әгьдәуттыл бакусын.

Хьомыладон хæс: Цымыдис кæнын ахуырдауты æрдзы ивдзинадтæ æмæ рæсугъдзинадмæ. Райгуыраен бæстæ-мæ уарзондзинады уидæгтæ фидар кæнын.

Урочы фæлгонц: Ныв экраныл æвдисынмæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн рæстæг.

1. Скъоладзаутæн фысгæ куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

I. Нывмæ аркæсын, дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цæвæр афæдзы афон ис æвдыст нывы? Цæмæй бæрæг у?
2. Кæй уынæм нывы?
3. Куыд ирхæфсынц сæхи сабитæ?
4. Дæу зæрдæмæ та тынгдæр цавæр зымæгон хъæз-тытæ цæуы?

II. Æркæсын пыланы пункттæ æмæ дзырдутæ. (*Дзуапп раттын ахуырдауты фæрстытæн*).

III. Ныффыссын нывæцæн. (*Ахуыргæнæдæй бон у рог индивидуалон æххуыс бакæнын ахуырдаутæн*).

IV. Кæронбæттæн хай:

- хатдæгтæ скæнын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Зымæдæй тыххæй æмдзæвгæ сахуыр кæнын.
2. Саразын диалог «Цом, атезгъо кæнæм».

54-æм ахуыр

Темæ. Уæрæсе – дунейы стырдар паддзахад.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын . Уæрæсейы тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæнын арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас Уæрæсейы тыххæй аразыныл кусын.
4. Нымæцонты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хьомыладон хæс: Райгуыраен бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, Уæрæ-сейы картæ, на райгуыраен бæстæйы æрдзы нывтæ.

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц зымæдæй тыххæй æмдзæвгæ æмæ архайыны диалог «Цом, атезгъо кæнæм»-ы.*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Айларты Чермены æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм).

II. Æхсары ныхæстæй пайдагæнгæйæ, радзур дæ хиуæттæй искæй тыххæй. (Ахуырдаутæ радыгай дзурынц, Уæрæсейы æндæр рæтты чи цæ ры, уыцы хиуæтты тыххæй).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдауттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый.

IV. III хæслæвæрды æрмæгыл æнцойгæнгæйæ, ныффыссын алы ног дзырдимæ дæр иу хъуыдыйад. (Урочы рæстæг хынцгæйæ дзырдтæ æмбалы адих кæнын ахуыр-дзауты къордты æхсæн).

V. Картæмæ гæсгæ дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цавæр бæстæтимæ сыхагиуæг кæны Уæрæсе?
2. Цавæр дендæызтæ ис Уæрæсейы алыварс?
3. Уæрæсейы стырдæр цæугæдæттæ ранымай.
4. Уæрæсейы стырдæр горæтты нæмттæ зæгъ.

VI. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын. (Ахуырдаутæ кæсынц æмæ тæлмац кæнынц хъуыдыйæдтæ).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын. Ныхасы мидæг сæ куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын.
2. Фæрстытæн дзуапп дæттын зонын.

55-æм ахуыр

Темæ. Хæлардзинады уидæгтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ Уæрæсейы тыххæй ныхас-гæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, историон персонаеты нывтæ æмæ цыбыр хъусыгæнинаг Юрий Долгорукийы зындгонд байзæддæгты тыххæй.

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Дзырдуатон куыст сарарзын. Фæрстытæн дзуæппытæ дæттын. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ æххæст æмæ раст кæнынц).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындай дзырдты кьордтæ раст дзурын. (*Дзырдтæ ис дзурæн рæнхъгай, алы рæнхъæй дæр фæнæ дзырдæй къæйттæ арæзгæйæ, кæрæдзы ныхас исгæйæ – дыууæ кьордæй. Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Зæгъын хъуыдыйæдтæ иронау. (*Ахуырдаутæ радыгай тæлмац кæныны æмæ дзурыны хъуыдыйæдтæ*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (Кæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн? Тексты мидис урочы темæимæ куыд баст у?).

2. Фæрстытæн дзуæппытæ раттын.

- Чи уыдис Мария æмæ кæм уыдис йæ райгуырæн бæстæ?

- Цæмæн хуыдтой Всеволод III «Всеволод большое гнездо»?

- Цæмæн фæндыдис æндæр бæстæты паддзахты алайнагтимæ хæларæй цæрын?

3. Байхъусын Юрий Долгорукийы зындгонд байзæддæгты тыххæй хъусынгæнинагмæ.

IV. Лæвæрд дзырдтæн ссарын сæ синонимтæ æмæ сæ къæйттæй рафыссын тетрадмæ.

егъау – стыр

рантыст – райгуырд

уæздан – æгъдаудæын

тыхдæын – хъарудæын

схъомыл кæнын – схæссын

хъæбатыр – ныфсдæын

фырт – лæппу

цардæмбал – бинойнаг

Дзырдты къæйттимæ хъуыдыйæдтæ æрхъуыды кæнын хуызæгмæ гæсгæ.

V. Тексты ссарын бæрæггонд хъуыдыйæдтæ. Сæ арæзтмæ гæсгæ цавæр сты, уый зæгъын (*Хъуыдыйæдтæ мыхуыр сты ставддæр шрифтæй*).

Кæронбæгтæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстæн пылан саразын.

Пылан – хуызæг

• Мария æмæ Всеволод III.

• Мария æмæ Всеволоды цот.

• Алайнаг паддзахад.

• Бинонты рухстауæн куыст.

2. Курсивæй бæрæггонд абзацтæ уырыссаг æвзагмæ ратæлмац кæнын тетрады фысгæйæ.

56-æм ахуыр

Темæ. Уæрæсе – бирæнацион паддзахад.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Уæрæсейы тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас Уæрæсейы тыххæй аразыныл кусын.

4. Фæсæвæрдтæ **фæрцы, руадæй, йеддæмæ, фæс-тæмæ**-йы нысаниудæйтæ зæрдыл æрлæууын кæнын æмæ сæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

Хьомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, Уæрæсейы адæмты картæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ зонгæ кæнынц кълас тексты пъланты варианттимæ. Хуыздæр пункттæ равзарын æмæ дзы иумæйаг пълан саразын. Бæрæггонд абзацты тæлмацты хæрзхæддзинад сбæрæг кæнын.)*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй адæмыхæттыты нæмттæ раст дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Радзурын, Æхсары ныхæстæй пайдагæнгæйæ. *(Ахуырдаутæ радыгай дзурынц, сæ хæдзæртты(сыхы) цардæыты тыххæй).*

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый. Алы къордмæ дæр бафтауын иу хъуыдыйад.

Фæсæвæрдтæ **фæрцы, руадæй, йеддæмæ, фæстæмæ**-йы нысаниудæйтæ зæрдыл æрлæууын кæнын æмæ сæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

IV. Ратæлмац кæнын хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ. Хъуыды дарддæр ахæццæ кæнын.

Абон зæххыл ис 200 паддзахадмæ хæстæг. Алы паддзахадæн дæр ис йæхи территории, сæйраг горæт, арæнтæ, æвзаг. Иугай егъау паддзахæдты дзурынц бирагай æвзæгтыл. Ахæм паддзахад у Уæрæсе дæр. Йæ фæзуатмæ гæсгæ дунейы стырдæр паддзахад у Уæрæсе, цардæыты нымæцмæ гæсгæ та – Китай. Уæрæсе æмæ Китайæ уæлдай ма дунейы и сбирæ стыр æмæ тыхдæын паддзахæдтæ. Тыхдæын та сты, уымæн æмæ...

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын. Ныхасы мидæг сæ куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын.

Радзурын, хæдзары, сыхы, скъолайы æндæр адæмы-хæттыты минавæрттæй кæй зоны, уыдоны тыххæй. Спайда кæнын чиныдæй лæвæрд фæрстытæй.

57-æм ахуыр

Темæ. Уæрæсе – алыхуызон адæмыхæттыты иумæйаг зæхх.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, Уæрæсейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæнын арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Адæмыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинадтимæ

базонгæ кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуыраен бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæраены æрмæгимæ, Уæрæ-сейы адæмты минавæртты нывтæ, Уæрæсейы адæмты картæ.

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон куыст сарарзын. Радзырдтæм байхъусын. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ раст æмæ æххæст кæнынц.*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Цæгæраты Гигойы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм*).

II. Зæгъын хъуыдыйæдтæ иронау. (*Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзи ныхас исгæйæ, тæлмац кæнынц æмæ дзурынц адæмыхæттыты нæмттæ. Хорз уаид Иринеийы ныхас цалдæр хъуыдыйæдтæй баххæст кæнын*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (Кæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?).

2. Фæрстытæн дзуæппытæ раттын.

- Цæрдæйты нымæц фылдæр кæм у, уыцы паддзахæдтæ кæцытæ сты? Уæрæсе кæцы бынат ахсы се 'хсæн?

- Цæмæн къаддæр кæны Уæрæсейы адæмы нымæц? Куыд дæм кæсы, цы бакæнын хъæуы, цæмæй уавæр аива, уый тыххæй?

- Цæл адæмыхатты цæры Уæрæсейы æмæ цæмæй хицæн кæнынц кæрæдзийæ?

- Уæрæсейы адæмты æвзæгтæ цавæр къодтæм хауынц, уыдон ранымай.

- Цæгат Кавказы регионтæ ранымай. Кæцытимæ дзы сыхагиуæг (æмарæн) у Цæгат Ирыстон? (*Спайда кæнын картæйæ*).

- Таблицайæ пайдагæнгæйæ, рафыссын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

Адæмыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинæдтимæ базонгæ кæнын ахуырдауты, æрхæссын дæнцæгтæ.

(Ахуырдаутæ дзурынц, цавæр адæмыхаттæй сты ,уый).

Хуызæг. Мæ ном у Виктор. Мæ мыггаг у Петров. Цæрын Уæрæсейы, Цæгат (Хуссар) Ирыстоны. Æз дæн уырыссаг лæппу.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Адæмыхæттыты нæмттæ бахъуыды кæнын.

2. Тексты мидисмæ гæсгæ фæрстытæн дзуапп дæттын.

58-æм ахуыр

Темæ. Уæрæсе – алыхуызон адæмыхæттыты иумæйаг зæхх.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, Уæрæсейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Текстæ хъусгæйæ, хæслæвæрдтæ æххæст кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Адæмыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинадтæ бафидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæрæнты æрмæгимæ, Мæскуыйы алыдугон нывтæ, Уæрæсейы адæмты картæ.

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Адæмыхæттыты нæмттæй дзырдугон куыст саразын. Фæрстытæм гæсгæ сбæрæг кæнын, ахуырдаутæ тексты мидис куыд бамбæрстой, уый. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ æххæст æмæ раст кæнынц.)*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Тыдæйты Юрийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст дзурын *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдæмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм)*.

II. Баххæст кæнын Иринæйы ныхæстæ. *(Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзи ныхас исгæйæ, дзурынц Уæрæсейы зындгонд адæймæгты тыххæй.)*

III. Текстыл бакусын.

1. Текстæ байхъусын. (Цæй кой цæуы текст? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?).

Мæскуы у Уæрæсейы сæйраг сахар.

Астсæдæ азы размæ цæугæдæттæ Мæскуы æмæ Неглинкайы æхсæн бæрзонд обауыл арæзт æрцыдис чысыл фидар – кремль бæрзонд хъæдын къултимæ. Схуыдтой йæ Мæскуы.

Фидары царæг адæмы нымæц фылдæр кодта æмæ бахъуыдис йæ фæзуат фæуæрæхдæр кæнын. Хъæдын къултæ ивд æрцыдысты ногтæй – урс дурæй сæ аив саматтой. Фидары бынаты сæвæрдис æнæхъæн сахар æмæ йæ схуыдтой Мæскуы, зæронд фидар та – Кремль.

Рæстæг цыдис æмæ урс дурæй амад къултæ ивд æрцыдысты сырх агуыридурæй. Уæдæй нырмæ рацыдис 850 азы. Абон Мæскуы у диссадæй рæсугъд сахар нырыккон æмæ рагон агъуыстытимæ.

Мæскуыйы æмæ йæ алфамблай арæзт æрцыд бирæ заводтæ, фабрикастæ æмæ рæсугъд бирæуæладзыгон хæдзæрттæ.

Сахары кæрæтты æрбынат кодтой рæсугъд фæл-ладуадзæн парктæ. Мæскуыйы бынты алырдæм згъорынц электрон поездтæ.

Кремлы цъуппæй фæйлауы Уæрæсейы тырыса.

Мæскуы баст у Уæрæсейы æппæт регионтимæ. Æрвылбон уырдыгæй цæуынц сæдæгай поездтæ æмæ хæдтæхдæйтæ Сыбырмæ, Уралмæ, Кавказмæ, хурныгуылæнырдæм æмæ бирæ фæсарæйнаг паддзахæдтæм.

2. Фæрстытæн дзуæппытæ раттын.

- Мæскуы кæм арæзт æрцыдис?
- Куыд арæзт цыдис ацы горæт?
- Цæмæн арæзт æрцыдис Мæскуы?

3. Пъланы пунктæ текстæ гæсгæ сраст кæнын.

Мæскуы – фидар, Кремль.

Мæскуы – сахар.

Нырыккон Мæскуы.

Мæскуы – Уæрæсейы сæйраг сахар.

IV. Хъуыдыйæдтæ фæцыбырдæр кæнын, сæ хъуыды æнæ ивгæйæ.

Хуызæгтæ.

1. Уæрæсейы цæраг адæмы бæрц къаддæр кæны.

2. Уæрæсе у бирæнацион паддзахад.

3. Уæрæсейы ма цæры Советон Цæдисы республикæты минæвæрттæ.

4. Уæрæсейы цæры 130 адæмыхатты минæвæрттæ.

V. Сæххæст кæнын хæслæвæрд хуызæгмæ гæсгæ.

(Ахуырдаутæ радугай дзурынц се 'мгæртты тыххæй хуызæгмæ гæсгæ.).

VI. Цыбыр диалогтæ саразын V хæслæвæрды æрмæгыл æнцойгæнгæйæ.

VII. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын. *(Ахуырдаутæ зонгæ кæнынц нæ республикæйы цæвæр национ æхсæнæдтæ ис æмæ цæмæн арæзт æрцыдысты, уымæ).*

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. VII хæслæвæрды æрмæг дзурын зонын.

2. Маделон æвзагыл дзурыны тыххæй цы мадзæлттæ саразын æмбæлы, уый тыххæй хъуыдытæ байцæттæ кæнын.

3. Ахуырдаутæй бирæтæ сæ маделон æвзагыл кæй нæ дзурынц, уый аххосæгты тыххæй радзурын.

59-æм ахуыр

Темæ. Бетгырбух – Уæрæсейы культурæйы артдзæст.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Бетгырбухы тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас Уæрæсейы тыххæй аразыныл кусын.

4. Антонимты тыххæй зонындзинæдтæ зæрдыл æр-лæууын кæнын, ныхасы мидæг дзы пайда кæнын. Бабæтгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ бæттæг **фæлæ**-имæ аразын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци « Цæгатаг пальмирæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Национ æхсæнæдты тыххæй æрмæг дзурын зонын. Маделон æвзагыл дзурыны тыххæй цы мадзæлттæ саразын æмбæлы, уый тыххæй ахуырдауты хъуыдытæм*

байхъусын. Ахуырдаутæй бирæтæ сæ маделон æвзагыл кæй нæ дзурынц, уый аххосæгты тыххæй радзурын.).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты къордтæ раст дзурын. (*Дзырдтæ ис дзурæн къæйттæй, кæрæдзи ныхас исгæйæ – дыууæ къордæй, цæдæындзтæй. Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (*Ахуырдаутæ радыгай дзурынц Бетъырбухы тыххæй*).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Алы рæнхъ дæр баххæст кæнын æртæ хъæугæ дзырдæй.

Хуызæгтæ

Æддагон политика, знаг, бастдзинад.

Æнæмæлгæ ныхæстæ, уацмыс, хъуыддаг.

Базарад хорз, уæрæх, пайдадæын.

Базмæлын кæнын бæлас, адæм, зонд.

Бындуронæй цæрын, кусын, ахуыр кæнын.

Зæрдылдарæн къам, бынат, фыстæг.

Разамонæг куырыхон, ахуыргонд, каддæын.

Бындур æвæрд æрцыд скъолайæн, горæтæн, хæдзарæн.

IV. Дзырдтæ бакæсын, сæ хъуыды сын бамбарын. Стъæлфыты бæсты ныффыссын, сæ хъуыды ныхмæвæрд кæмæн у, ахæм дзырдтæ.

V. Æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ, IV хæслæвæрды æрмæгæй пайда кæнгæйæ.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. 500 азы фæстæ, нæ зæххыл цы горæттæ уыздæнис, уыдоны тыххæй ныффыссын цыбыр нывæцæн.

60-æм ахуыр

Темæ. Уæрæсейы цытдæын горæт – Бетъырбух.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, Бетъырбух æмæ æндæр горæтты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæнын арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Нымæцонты растфыссынад æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуыраен бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Цæгатаг пальмирæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон куыст сарарзын. Фидæны горæтты тыххæй радзырдтæм байхъусын. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ æххæст кæнын.*).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын дывæргонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Дзурын Уæрæсейы горæтты нæмттæ фæстæг дамгъæтæм гæсгæ. (*Ахуырдаутæ радыгай дзурынц горæтты нæмттæ. Æмбæлы саразæн куыст дыууæ къордæй, ерысы хуызы*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Цæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?*). Текст кæсгæйæ спайда кæнын презинтацийы æрмæгæй.

2. Текстыл бакусын абзацгай. Алы абзацæн дæр равзарын йæ сæйраг хъуыды æмæ йæ ныффыссын. (Урочы рæстæг хынцгæйæ, текст æмбæлы адих кæнын хæйттыл æмæ сæ бабар кæнын ахуырдауты хицæн къордтæн).

Хуызæгтæ.

- Бетъырбухæн бындур æвæрд æрцыдис 1703 азы.
- Петр I сарæзта цæугæдон Невайы былгæрæттыл горæт-фидар.
- Петр I реформæтæ бындуронæй базмæлын кодтой Уæрæсе.
- Бетъырбух ссис дунейы рæсугъддæр горæтгæй иу.
- 1712 азæй 1918 азмæ Бетъырбух уыдис Уæрæсейы сæйраг горæт.
- Ирыстон æмæ Бетъырбухы æхсæн бастдзинадтæ фæзындис 200 азы размæ.
- Ирон фæсивæдæй бирæтæ æфтыдысты ахуыр кæнынмæ Бетъырбухмæ.
- Ирыстон сæрыстыр у нæ бетъырбухаг æмзæххонтæй.
- Дард Цæгатаг Пальмира æввахс у алы ирон адæймадæй зæрдæмæ дæр.
- 3. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Дзуæппытæ дæттын хъæуы дзургæйæ*).
- Цавæр хъуыддæгты фæрцы хъуыстгонд уыдис Петр I кады ном Европæйы?
- Цы амонынд нымæцтæ 1712 æмæ 1718?
- Цы зоныс ды та ацы горæты тыххæй?
- 4. Хъуыдыйæдтæ ахæццæ кæнын дарддæр, тексты æрмæгæй пайдагæнгæйæ Кæронбæттæн хай:
- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Æвзаргæ кастмæ бацæттæ кæнын. (*Ахуырдаутæ фæлхат кæнынц тексты мидис æмæ цæттæ кæнынц фарстон хъуыдыйæдтæ*).
2. Радзурын Петр I æнæмæлгæ хъуыддæгты тыххæй.

61-æм ахуыр

Темæ. Уæ куырыхон зонд у ныфсдæттæг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, уæрæсейаг зындгонд адæмы тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцца кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Текстмæ хъусгæйæ фæлтæрæнтæ æххæст кæныны, æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас зындгонд адæмы тыххæй аразыныл кусын.

4. Нымæцонты растфыссынад æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуыраен бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ V фæлтæрæнты æрмæгимæ, презентаци «Зындгонд уæрæсейæгтæ Ирыстоны».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуыргæнæг æмæ ахуырдауты фæрстытæм гæсгæ саразын æвзаргæ каст. Байхъусын ахуырдауты радзырдтæм Петр I æнæмæлгæ хъуыддæгты тыххæй. Скъоладзаутæ æххæст æмæ раст кæнынц кæрæдзи дзуæппытæ, дæттынц кæрæдзимæ фæрстытæ).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты къордтæ раст дзурын. *(Дзырдтæ ис дзурæн къæйттæй кæрæдзи ныхас исгæйæ – дыууæ къордæй, цæдæындытæй. Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæцца кæнын. *(Ахуырдаутæ радыгай дзурынц зындгонд уæрæсейæгты тыххæй).*

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын. *(Ахуырдаутæ радыгай кæсынц зындгонд уæрæсейæгты тыххæй информаци æмæ йæ тæлмац кæнынц. Хъус æрдарын нымæцонты расткæсыны æгъдæуттæм).* Информаци кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.

IV. Ныффыссын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

V. Текстмæ байхъусын æмæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ. *(Текст лæвæрд цæуы дискыл).*

Уырыссаг матрешкæ

Рагæй æрæгмæ дæр дунейы адæмтæ цымыдисæй арæзтой хъазæнтæ. Уæлдайдæр куклатæ: æлыг æмæ хъæмпæй, хъæдæрмæг æмæ хæцъилтæй, резина æмæ пластмассæй. Уæдæ сæ нæмттæ дæр алыхуызæттæ сты.

Фæлæ æппæтæй диссагдæр сты, сæдæ азы размæ Уæрæсейы кæй сарæзтой, уыцы матрешкæтæ. Матрешкæтæ ваййынц стыртæ, гыццылтæ æмæ хæрз чысылтæ. Æвæрд ваййынц кæрæдзийы мидæг. Куы сæ равæрай, уæд æнгом бинонтау фæрсæй фæрстæм æрлæууынц. Æмæ цавæр ахорæнтæй не спайда кæнынц нывгæндæйтæ матрешкæтæ ахоргæйæ!

Ацы кукла алкæмæн дæр уарзон у, уæлдай фылдæр та йæ уарзынц сабитæ. Матрешкæ у хуымæтæг, рæсугъд æмæ хъæлдзæг хъазæн, раст цыма уырыссаг аргъæуттæй хъæуккаг чызг фæзындис, уый хуызæн.

Матрешкæйы адæм афтæ бауарзтой, æмæ ссис Уæрæсейæн символы хуызæн. Æппæт Дунейы бирæ цардæйтæн зонгæ у йæ фæлмæн бахудт.

1. Текст йæ хъуыдымæ гæсгæ цæлдæр хайыл адих кæнын. *(Фыццаг каст).*

2. Текстмæ хъусгæйæ миногонтæ рафыссын. *(Дыккаг каст).*

3. Дзуапп раттын фæрстытæн. *(Ахуыргæнæдæй фæн-донмæ гæсгæ).*

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

- бәрәгәнәнтә сәвәрын;
- хәдзармә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзармә куыст.

1. Бацәттә кәнын хъусынгәнинаг Уәрәсейы зындгонд адәймәгтәй искәй тыххәй.
2. Дзәудәыхъәуы уәрәсейаг зындгонд адәмәй чи уыдис, уыдоны нәмттә бахъуыды кәнын.

62-әм ахуыр

Темә. Нывмә гәсгә куыст. (Б.М. Кустодиев. Масленица).

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон әрмәгәй пайда-гәнгәйә, ныффыссын цыбыр нывәцән нывмә гәсгә.
2. Растфысынады әгдәуттыл бакусын.

Хъомыладон хәс: Цымыдис кәнын ахуырдауты әр-дзы ивддзинәдтә әмә рәсугддзинадмә. Райгуыраен бәстәмә уарзондзинады уидәгтә фидар кәнын.

Урочы фәлгонц: Ныв экраныл әвдисынмә.

Урочы цыд

Бацәттәгәнән рәстәг.

хәстә бамбарын кәнын.

2. Зымәдәы тыххәй рацыд әрмәг зәрдыл әрләууын кәнын (3-5 мин).

I. Нывмә аркәсын, дзуап раттын фәрстытән.

1. Кәй конд у ацы ныв?
2. Чи (цы) әвдыст цәуы нывы (әрдз, цәрән бынат, адәм, сырдатә...)?
3. Цавәр ахорәнтәй спайда кодта нывгәнәг?
4. Цавәр әнкъарәнтә дәм әвзәрын кәны ныв: цин, тәригъәд, сәрыстырдзинад, әрхәндәг хъуыдытә?
5. Чи (цы) ахсы нывы сәйрагдәр бынат?
6. Куыд дәм кәсы, цы равдисынмә хъавыдис нывгәнәг йә куысты?

II. Ныффыссын, нывәцән фысгәйә, цавәр миногонтә, номдартә, мивдисдәытә әмә фәрсдзырдтәй спайда кәндзынә, уыдон. (Ахуыргәнәдәы бон у рог әххуыс бакәнын ахуырдаутән).

III. Ныффыссын цыбыр нывәцән нывмә гәсгә. (Ахуырдаутән ис раттән бар куыст хәдзары кәронмә сәххәст кәнын).

Кәронбәгтән хай:

- хатдзәгтә скәнын;
- хәдзармә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзармә куыст.

1. Саразын диалог «Нывты равдысты». Спайда кәнын нывәцәны әрмәгәй. (Ахуырдауты къәйттә әвзәрынц зындгонд уәрәсейаг нывгәндәыты нывтә әмә цәттә кәнынц диалогтә. Нывты электрон варианттә семә хъуамә әрбахәссой).
2. Рацыд әрмәг фәлхат кәнын. (Бацәттә кәнын контролон ахуырмә).

63-әм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ, Райгуырæн бæстæ уарзын æмæ дзы сæрыстыр уавыномæ. Хибарæй куысты арæхстдзинæдтæ фидар кæны.

Урочы цыд

Бацæттæгæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд æрмæгыл æнцойгæнгæйæ*).

I. Ныффыссын лæвæрд дзырдтæ иронау.

Пример, скромный, посол, перепись, образ æизни, бессмертный, торговля, основательно, постоянный, памятный, руководство, оружейный.

II. Ранымайын, Уæрæсейы адæмхæттытæй кæй бахъуыды кодтай, уыдоны.

III. Ратæлмæц кæнын текст ирон æвзагмæ. (*Спайда кæнын лæвæрд дзырдуатæй. Ахуыргæнæгæн ис дзырдуат фæуæрæхдæр кæныны бар, ахуырдауты арæхстдзинæдты æмвæзад хынцгæйæ*).

Хуызæг.

Александр Блок бирæ нæ фæцардис, æрмæст 41 азы (1880–1921). Фæлæ уыцы цыбыр рæстæгмæ Уæрæсейы æрцыдис бирæ историон ивддзинæдтæ. Блокæн уыдон уыдысты цымыдисаг.

Историмæ цымыдисдзинад та йæм уыдис йæ дадайы, Бетъырбухы университеты ректор А. Бекетовы, фæрцы.

1898 азы Блок бацыдис Бетъырбухы университеты юридикон факультетмæ, фæстæдæр та раивта филологон факультетмæ.

Йæ фыццаг мыхуыргонд æрмæдæйтæ уыдысты æмдзæвгæтæ æмæ наукон уацтæ.

IV. Цал паддзахадимæ сыхагиуæг кæны Уæрæсе? Ранымайын дзы иу цалдæр.

V. Цы бæрæг кæнынц лæвæрд нымæцтæ?

17 075 400 кв.км.

147000 000

130

170 аз

1774 аз

VI. Дзæудæыхъæуы цы национ æхсæнæдтæ ис, уыдон ранымайын.

VII. Уæрæсейы зындгонд адæймæгтæй Дзæудæыхъæуы чи уыдис, уыдоны нæмттæ ныффыссын хуызæгмæ гæсгæ.

Кæронбæттæн хай:

- Куыстытæ æрæмбырд кæнын.

64-æм ахуыр

Темæ. Ис тых нæ кадæын æфсады.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Æфсады тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Æфсады тыххæй монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Дзырдтæ ныхасы хæйттæм гæсгæ къордтæ кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ æфсадæй сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Паддзахады æдасдзинад æфсады уавæримæ баст кæй у, æфсады уавæр та - æфсæддонты кад æмæ намысимæ, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Уæрæсейы зындгонд æфсæддон разамондæйтæ».

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ зонгæ кæныны кълас сæ диалогтимæ « Нывты равдысты»*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Хъамбердиаты Мысосты æмдзæвгæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ æмæ æмбæлгæ интонацитæм*).

II. Радзурын, Æхсары ныхæстæй пайдагæнгæйæ. (*Ахуырдаутæ радыгай дзурын, хиуæтты, зонгæты æфсæддон лæггады тыххæй*).

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдауттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Ныффыссын дзырдтæ миногонтимæ бæтгæйæ.

Хуызæгтæ.

Арæн хæстæг, дард, паддзахадон.

Æрдын рагон, нырыккон, хъæдын.

Равдыст фыццаг, аивадон, республикон.

Арц даргъ, цыргъ, зæронд.

Æфсад стыр, кадæын, тыхдæын.

Хæцæнгарз рог, уæззау, ног.

IV. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый.

V. Æмдзæвгæ бакæсын, йæ хъуыды йын бамбарын. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

1. Ахуыргæнæг æмдзæвгæ кæсыны хуызæг дæтты. Бамбарын кæнын æмдзæвгæйы мидис. (*Хъус æрдарын æмдзæвгæйы ритм æмæ интонацитæ*).

2. Ахуырдаутæ кæсынц æмдзæвгæ. (*Ахуыргæнæдæй амындæй иумæ рæнхъгай; дыууæ къордæй ерысы хуызы; иугæйттæй каст*).

3. Æмдзæвгæйæ рафыссын дзырдтæ æртæ къордæй.

Номдартæ Миногонтæ Мивдисдæйтæ

4. Дзуапп раттын фæрстытæн.

- Авторы хъуыдымæ гæсгæ, цы ис зæххыл адамæн иумæйагæй æмæ цæмæн?

- Куыд æвдисы автор, сабырдзинад æмæ хæлардзинадмæ кæй бæллы, уый?

- Куыд æмбарыс ацы рæнхъытæ: «Адæмтæн нæма у иумæйаг сæ зард»?

- Куыд дам кæсы, цы бакæнын хъæуы, цæмæй зæххыл хæст мауал уа, уый тыххæй?

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ бахъуыды кæнын.
2. Æмдзæвгæ сахуыр кæнын.
3. Бацæттæ кæнын хæрз цыбыр информаци исты æфсæддон уагдоны тыххæй.

65-æм ахуыр

Тема. Фыдыбæстæ хъахъхъæнæдæй бон.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ, æфсæддон темæйыл ныхас-гæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Нымæцонты растфыссынад æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ дзы сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Паддзахады æдасдзинад æфсады уавæримæ баст кæй у, æфсады уавæр та - æфсæддонты кад æмæ намысимæ, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Ирыстойнагты æфсæддон намыс».

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Дзырдутон куыст сарарзын. Ахуырдаутæ дзурынц æмдзæвгæ «Иумæйаг у зæхх»).

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Иринæйы ныхæстæй пайдагæнгæйæ радзурын исты æфсæддон ахуыргæнæндоны тыххæй. (*Ахуырдаутæ радыгай дзурынц æфсæддон ахуыргæнæндæтты тыххæй, кæнæ та фæлхат кæнынц хи ныхæстæй Иринæйы хъусынгæнинаг*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Цæй кой цæуы тексты? Текстæн ие стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?*). Текст кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.
2. Текстыл бакусын абзацгай, саразын ын пълан æмæ йæ ныффыссын тетрады. (*Урочы рæстæг хынцгæйæ, текст æмбæлы адих кæнын хæйттыл æмæ сæ бабар кæнын ахуырдауты хицæн къордтæн*).

План – хуызæг.

- Фыццаг сæрмагонд æфсæдтæ.
- Æфсады сæйрагдæр хæс.

- Хæсты уæлахиздзау.
- Хæцæнгарз æмæ рæстæг.
- Уæрæсейы æфсад æмæ йæ историйы каддæын сыфтæ.
- 23-æм февраль.
- Æрыгон фæлтæры патриотон хъомылад.
- «Æфсæддон арæхстдзинад æмæ зарæдæы равдст».
- Ирыстоны æфсæддон истори.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн.

- Цæмæн хъæуы æфсад?
- Кæд æмæ кæм фæзындысты фыццаг æфсæдтæ?
- Цæвæр хæцæнгарзтæй пайда кодтой хæстонтæ рагзаманты?
- Кæд райдыдтой бæрæг кæнын Уæрæсейы Æфсады бæрæгбон?
- Цы амонынц нымæцонтæ 3500, 3000, 2580?
- Цæвæр æфсæддон ерысттæ арæзт цæуынц скъолаты æмæ цæмæн?
- Куыд арæзт фæцæуынц уыцы ерыстæ?
- Куыд лæггад кодтой ирыстойнагтæ Уæрæсейы æфсады?

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстмæ гæсгæ фæрстытæн дзуапп дæттын зонын. *(Ахуырдаутæ фæлхат кæнынц тексты мидис æмæ цæттæ кæнынц фарстон хъуыдыйæдтæ).*

2. Радзурын, скъолайы æфсæддон ерысты куыд архайды, уый тыххæй.

Дзанайты Азанбедæы нывыл «Алайнæгтæ стæры» ис бакусæн рæстæг куыд амона, уымæ гæсгæ æфсæддон темæ дæтгæйæ кæцыфæнды урочы дæр.

66-æм ахуыр

Темæ. Фыдыбæстæ хъахъхъанæдæы бон.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Æфсады тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцæ кæ-ныны фæлтæрæнтæ аразын. Текстмæ хъусгæйæ, фæлтæрæнтæ æххæст кæнын, æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæнын арæхстдзинадтæ фидар кæнын
3. Æфсады тыххæй монологон-диалогон ныхасы ха-йад исын.
4. Рæнхъон нымæцонты арæзты хицæндзинадтæ рафæлхат кæнын *(хуымæтæг, вазыгдæын æмæ амад нымæцонтæм суффикстæ -аг æмæ -æм куыд æфтыд цæуынц)*. Антонимты дзырдут хъæздыг кæнын.

Хъомыладон хæс: Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинад æмæ æфсадæй сæрыстыр уæвыны æнкъарæнтæ фидар кæнын. Паддзахады æдасдзинад æфсады уавæримæ баст кæй у, æфсады уавæр та - æфсæддонты кад æмæ намысимæ, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ IV фæлтæрæнты æрмæгимæ.

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дзуапп дæттынц ахуыргæнæг æмæ кæрæдзийы фæрстытæн, дзурынц, æфсæддон ерысты куыд архайдтой (нæ архайдтой), уый тыххæй).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын. (Хъус æрдарын дывæргонд дамгъæты азæлдмæ).

II. Нымайын дарддæр. (Нымады размæ зæрдыл арлæууын кæнын рæнхъон нымæцонты арæзты хицæндзинæдтæ. Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзи ныхас исгæйæ, дзурынц рæхъон нымæцонтæ. Хорз уайд, ахуырдаутæ рæнхъ куы ралæууиккой æмæ æцæг æфсæддонтау куы ранымаикой æртæ хуызы «1–2», «1, 2, 3» æмæ 1, 2, 3, 4, 5, 6.....).

III. Хъуыдыйæдтæ фæцыбырдæр кæнын, сæ мидис æнæ баивгæйæ.

Хуызæгтæ.

1. Æфсады сæйрагдæр хæс – Райгуырæн бæстæ хъахъ-хъæнын.
2. Хæсты фæуæлахиз вæййы, хуыздæр хæцæнгарз æмæ æфсæддон æгъдау цы паддзахады вæййы, уый.
3. Скъолаты арæзт æрцауынц æфсæддон ерыстæ.
4. Ветерантæ æмæ æфсæддонтæ аргъ скæнынц ахуырдауты равдыстæн.
5. XIX æнусы кæронмæ 130 мин ирæттæй 2580 уыдысты Уæрæсейы æфсады афицертæ.

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

IV. Текстмæ байъусын æмæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ. (Текст лæвæрд цæуы дискыл.).

Хæддзу уазæгæн фæндаг нæй.

Нæ бæстæйы арæнтыл нæй æрбацауæн не знæгтæн. Хъахъхъæнынц сæ къæрцхъус æфсæддонтæ. Никамæн бантысдзæн сусæгæй арæныл æрбахизын.

Æхсæв. Мынæг рухс кæны мæй. Бæстæ у æнцæд. Æрмæст дымгæ кæрдæг змæлын кæны.

Хъæды къахвæндагтыл цæуынц æфсæддонтæ. Сæ разæй цæуы фæдысмуд куыдз. Алырдæм йæ хъус дары, смуды зæхмæ.

Куыдз æвиппайды фæлæууыд. Смуды уымæл зæхмæ. Стæй та азгъордта. Æфсæддонтæ – йæ фæдыл. Тагъддæр базонын хъæуы, йæ фындзыл цы тæф ауад, уый.

Разгъордтой æрдузмæ. Кæсынц – адæймаг. Уый хъавыди къудзиты амбæхсынмæ, фæлæ йæ куыдз æрурæдта. Цух æй нал уадзы. Æрмæст фезмæлæд – фæлæбурдзæн æм.

Хæддзу уазæг ныр нал фæрох кæндзæн, нæ бæстæйы арæныл знæгтæн фæндаг кæй нæй, уый.

Саламты Алихан

1. Цæмæн рахуыдта автор тексты сæргонд «Хæддзу уазæгæн фæндаг нæй»?

2. Рафыссын текстæй дзырдтæ къордгай:

Архайдæйтæ:.....

Миниудæйтæ:

Архæйдтытæ:.....

V. Дзырдтæн сæ антонимтæ ныффыссын æмæ семæ хъуыдыйæдтæ æрхъуыды кæнын. (Хъæугæ дзырдтæ равзарын «Сатанайы æххуысæй». Урочы рæстæг хынцгæйæ, хъуыдыйæдтæ æрхъуыды кæнын ахуырдауты хицæн къордты бар бакæнын).

VI. Æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ æфсæддон цинтæ æвдисæг дзырдтимæ.

Серæант, лейтенант, капитан, майор, булкъон, инæлар, маршал.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

Скæнын æфсæддоны ныв (кæнæ æрбахæссын къам). Радзурын, цавæр адæймаг у, чи у, кæм кæны (кодта) æфсæддон лæггад.

67-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг ахуыр кæнынмæ, Райгуырæн бæстæ уарзын æмæ дзы сæр- ыстыр уæвынмæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæн хай.

I. Скъоладзаутæн куысты хæстæ бамбарын кæнын. (Ахуырдауты адих кæнын дыууæ къордыл æмæ саразын хъæст – ерыс хæслæвæрдтæм гæсгæ).

II. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

1. Æрхъуыды кæнын къордæн æфсæддон фæлыст æмæ ном.

2. Ралæууын рæнхъæй æмæ ранымайын æртæ хуызы:

«1 – 2»,

«1,2,3»,

«1, 2,3,4,5,6.....»

3. Ахуырдаутæй алчидæр æвзары æфсæддон цин æмæ дзуры, чи у, кæм кæны æфсæддон лæггад æмæ цал азы (фантазийы хуызы).

4. Цæмæй Уæрæсейы Æфсад тыхдæын æмæ фидар уа, уый тыххæй цы бакæнын хъæуы? Ныффыссын хъуыдытæ (*Алы уынаффæйæн дæр лæвæрд цæуы иу балл*).

5. Нæ дудæй агъоммæ 1000 азы цавæр хæцæнгæрзтæй ифтонг уыдаид уæ къорд? (*Ранымайын хæцæнгæрзты нæмттæ*).

6. Нывты цы æфсæддонтæ æвдыст ис, уыдоны тыххæй ра-дзурын.

7. Райхалын дзырдбыд.

Кæронбæттæн хай:

- Хатдзæгтæ скæнын. Уæлахиздаутæн иттæг хорз бæрæггæнæнтæ сæвæрын.

68-æм ахуыр

Темæ. Дисыл дис чындæуы.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Дун-дунейы диссæгты тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Дун-дунейы диссагты тыххæй монологон-диалогон ныхасы хайад исын.

4. Вазыгдæын дзырдты тыххæй зонындзинæдтæ уæрæхдæр кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдинад гуырын кæнын. Дунеон историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Дунейы нырыккон зындгонд бынæттæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Æфсæддонты тыххæй радзырдтæм байхъусын.*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм.*).

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæцца кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц диссадæы хабар, ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтаугæйæ, кæрæдзийæ ныхас исгæйæ. Дзырдарæхстдæр ахуырдаутæн ис раттæн хабар æнæхъæнæй радзурыныл бар).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдауттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Рафыссын дзырдтæ æртæ къордæй.

Номдартæ Миногонтæ Мивдисдæытæ

IV. Ныффыссын хъуыдыйæдтæ иронау.

Хуызæг.

Агъуаны къултæ уыдысты нывæфтыд.

Зæххæнкъуыстæй хæдзæрттæ нæ ныппырх сты.

Алы æрмдæсны дæр кодта йæ куыст.

Галуан фидыц уыдысты раст дурдзæдæындзтæ.

Æхсæрдзæн бæллицæтты цæстæнгас йæхимæ здахы.

V. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырд дæргъы-йæ куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый. (Лæвæрд æрмæгмæ бафтауын æртæ хъуыдыйæды).

VI. Саразын дзырdbæстытæ. (Ахуырдаутæ пайда кæ-нынц фæлгæтты лæвæрд дзырдты къордтæй).

VII. Лæвæрд дзырдтæн бацамонын сæ арæзт.

Æрмдæсны – арм + дæсны.

Дурдзæдæындз – дур + цæдæындз.

Зæххæнкъуыст – зæхх + æнкъуыст.

Къæдзæхдур – къæдзæх + дур.

Нывæфтыд – ныв + æфтыд.

Пылыстæг – пыл + стæг.

Фæлгонцгонд – фæлгонц + конд.

Цæстæнгас – цæст + æнгас.

VIII. Стъæлфыты бæсты бавæрын хъæугæ дзырдтæ.

Дзыртæ спайда кæнынмæ: æрмдæсны, дурдзæдæындзтæй, снывæндын, налхъуыт-налмастæ, нывæфтыд.

Кæронбæгтæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Нывгæнæг кæнæ скульптор уæвгæйæ, куыд æмæ цæуыл кусис, уый радзурын.

69-æм ахуыр

Темæ. Дун-дунейы авд диссадæй.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, Дун-дунейы диссæгты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Нымæцонты растфыссынад æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомылæдон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунеон историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Дун-дунейы авд диссадæй».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Дзырдзатон куыст сарарзын. «Нывгæндæйтæ» æмæ «скульптортæ» дзурынц сæ куысты тыххæй).

Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты къордтæ раст дзурын. (*Дзырдтæ ис дзурæн къæйттæй кæрæдзи ныхас исгæйæ – дыууæ къордæй, цæдæындытæй. Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц диссадæй хабар ныхасмæ иугай хъуыдыйæдтæ æфтаугæйæ, кæрæдзийæ ныхас исгæйæ).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Цæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд ма раттæн ис текстæн?*). Текст кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.
2. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Фæрстытæ лæвæрд сты тексты фæстæ. Ахуыргæнæгæн ис фæрстыты нымæц фæфылдæр кæныны бар*).

IV. Баххæст кæнын рæнхъытæ хуызæгмæ гæсгæ. Спайда кæнын тексты æрмæгæй.

V. Текстыл бакусын абзацгай, саразын ын пълан æмæ йæ ныффыссын тетрады. (*Урочы рæстæг хынцгæйæ, текст æмбæлы адих кæнын хæйттыл æмæ сæ бабар кæнын ахуырдауты хицæн къордтæн*).

План – хуызæг.

1. Дун-дунейы авд диссадæй.
2. Хеопсы пирамидæ.
3. Вавилоны паддзахы галуан.
4. Зефсы скульптурæ.
5. Дианæйы кувæндон.
6. Мавзолы зæппадз.

7. Гелиосы статуя.

8. Фаросы фæндагамонæг цырагъ.

VI. Сæххæст кæнын хæслæвæрд хуызæгмæ гæсгæ.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ сæвæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ Рафæлхат кæнын.

2. Æвзаргæ кастмæ бацæттæ кæнын.

3. Авд диссагæй искæцыйы тыххæй радзурын.

70-æм ахуыр

Темæ. Дун-дунейы авд диссадаы.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, Дун-дунейы диссæгты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Фарстон хъуыдыйæдтæ аразын æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Дун-дунейы нырыккон диссæгтæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Дзырдуатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц хи ныхæстæй Дун-дунейы диссæгты тыххæй.)*

Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдаы амындæй дзырдтæ раст дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц Дун-дунейы нырыккон диссæгты тыххæй. Презинтацийы æрмæгæй ис спада кæнæн хæслæвæрд æххæстгæнгæйæ кæнæ та дзы ахуырдауты дзæппытæ баххæст кæнын).*

III. Хъуыдыйæдтæ фæцыбыр кæнын, сæ мидис æнæ ивгæйæ.

Хуызæгтæ:

1. Фондз мин азы размæ Мысыры сарæзтой Хеопсы пирамидæ.

2. Уыцы зæппадз нымад æрцыдис Дун-дунейы диссагдæртæн сæ сæ диссагдæрыл.

3. Паддзах Мавзол куы амардис, уæд ын сарæзтой зæппадз.

IV. Текст фæцыбыр кæнын, алы абзацы сæйраг хъуыды дæр ныффыссын дыууæ хъуыдыйадæй.

V. Æрхъуыды кæнын фондз фарстон хъуыдыйады диалог аразынмæ. *(Фæрстытæй пайдагæнгæйæ, саразын диалог Дун-дунейы авд диссадаы тыххæй).*

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текст цыбырæй дзурын зонын.
2. Æрмдæсны уæвгæйæ, цавæр æстæм диссаг саразис, уый тыххæй ныффыссын 7 хъуыдыйады.

71-æм ахуыр

Темæ. Балц рагон цивилизациæм.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Рагон бæстæты тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Текст æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Рагон цивилизациы тыххæй монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Фæрстытæм гæсгæ цыбыр радзырд аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæг æмæ дзырдутимæ, презентаци «Китайæг сис».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ текст цыбырæй дзурынц. Æрмдæсны уæвгæйæ цавæр æстæм диссаг саразиккой, уый тыххæй кæсынц сæ хъуыдыйæ).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæйæ скъуыддзаг раст дзурын. *(Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм).*

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц, кæрæдзийæ ныхас исгæйæ, рагон историйы зындгонд адæймæгтæ чи уыдысты, уый).*

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты раст-дзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Дзырдутæй рафыссын дзырдтæ æртæ къордæй.

Номдартæ Миногонтæ Мивдисдæйтæ

IV. Зæгъын хъуыдыйæдтæ иронау.

Хуызæг:

Нæ эрæйы агъоммæ 200-æм азы Китайы аразын райдыдтой Стыр китайæг сис..

Фараон Хеопс паддзахиуæг кодта нæ эрæйы агъоммæ 3-æг миназоны райдайæны.

Нæ эрæйы 1494 – 1499 азы Васко да Гама айгæрста дендæызон фæндаг Индимæ.

Ромæн – Италийы сæйраг сахарæн бындур æвæрд æрцыдис нæ эрæйы агъоммæ 7-æм æнусы.

V. Дзырдтæй саразын мивдисдæйтæ. *(Æрхъуыды кæнын семæ хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ).*

VI. Лавæрд дзырдты къордтæ бабæгттын дзырдуатæй ист дзырдтимæ.

Хæрзад, тымбыл, гыццыл (**æхсæр**).

Фæлмæн, урс, хæмпус (**бæмбæг**).

Хъæбæр, тæнæг, цъæл (**хъузг**).

Рæсугъд, æрттиваг, ахуырт (**цыллæ**).

Бæрз/онд, цъæх, хус (**хъамыл**).

Цымыдисаг, ног, рагон (**тыхтон**).

VII. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын, йæ хъуыды йын бамбарын.

2. Дзуапп раттын фæрстытæн.

- Цæмæй хъуыстгонд у Стыр китаиыг сис?

- Цæйбæрц у сисæн йæ иумæйаг дæргъ?

- Кæм разындис сисы ног хай?

- Цавæр у йæ асмæ гæсгæ сисæн йæ ног хай?

3. Мивдисдæйтæ ивгъуыд афоны зæгъæн цы хъуыдыйæдты ис, уыдон бакæсын.

4. Текст ратæлмæц кæнын уырыссаг æвзагмæ.

Кæронбæгтæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæгтæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Ныффыссын фæрстытæм гæсгæ цыбыр хъусынгæнинаг рагон паддзахады тыххæй.

72-æм ахуыр

Тæмæ. Куыд фæзындис чиныг

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Нымæцонты растфыссынад æмæ расткæсыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Куыд фæзындис чиныг».

Урочы цыд

I. Бацæттæгæнæн хай.

2. Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц цыбыр хъусынгæнинагтæ рагон паддзахады тыххæй*).

Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындай Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын. (*Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм*).

II. Иринайы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц чингуытæ кæсынмæ цы цæстæнгас дарынц, уый тыххæй).*

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакасын. *(Цæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргæндтæ ис раттæн ис текстæн?).* Текст кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.

2. Дзуапп раттын фæрстытæн. *(Фæрстытæ лæвæрд сты тексты фæстæ. Ахуыргæнæгæн ис фæрстыты нымæц фæфылдæр кæнæ фæкъаддæр кæныны бар).*

IV. Сраст кæнын текстмæ гæсгæ дзырдты рæнхъæвæрд.

«Дурын чингуытæ», хъæд, хъуымац, папирус, пергамент, гæххæт.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстыл бакусын абзацгай, саразын ын пълан æмæ йæ ныффыссын тетрады.

План – хуызæг.

1. Дурын чингуытæ.

2. Рагон Мысыры чингуытæ.

3. Папирус.

4. Чиныг Бердзены.

5. Чиныг Ромы.

6. Пергамент æмæ тетрад.

7. Гæххæтт æмæ чиныг.

2. Фæрстытæн дзуаппытæ бацæттæ кæнын.

73-æм ахуыр

Темæ. Куыд фæзындис чиныг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Фæсæфтуан -ад дзырдтæн сæ нысаниуæг куыд ивы, уый сбæлвырд кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæн æмæ VI хæслæвæрдты æрмæгимæ, презентаци «Китайаг фыссынад».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Дзырдуатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц цыбыр хъусынгæнинæгтæ рагон паддзахæдты тыххæй).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын. (*Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм*).

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæцæ кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц чиныдæй тыххæй зæрдамæдзæугæ хъуыдытæ*).

III. Хъуыдыйæдтæ фæцыбыр кæнын, сæ мидис æнæ баивгæйæ.

Хуызæг:

Уæды чингуытæ чингуыты хуызæн дæр не сты.

Папирус стыр пайдатæ хаста æмæ йæ фараонтæ сæхи бакодтой.

Уæды уагъд чингуытæ уыдыст/ы тымбыл тыхтæттæ.

Уый фæстæ райдыдтой 16-сыфон «тетрæдтæ» кæнын.

XII æнусы итайлæгтæ райдыдтой уадзын гæххæтт.

IV. Фæсæфтуан -ад дзырдтæн сæ нысаниуæг куыд ивы, уый сбæлвырд кæнын.

Л æ в æ р д д з ы р д т æ н ы ф ф ы с с ы н и р о н а у ф æ с æ ф т у а н а д - ы руадæй.

Зонынад, ахуырад, фыссынад, паддзахад, нывкæнынад.

Дзырдтимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ.

V.Текст (121-122 ф.) абзацгай бакæсын. Алы абзацæн дæр йæ сæйраг хъуыды ныффыссын дыууæ хъуыдыйадæй. (*Цы цыбыргонд текст рауайа, уый бындурыл ахуырдаутæ бацæттæ кæндзысты сæ хæдзармæ куыст.*)

III.Текстыл куыст. (Текст фыст ис дискыл).

1. Текстмæ байхъусын.

Китай

3000 мин азæй фылдæр Китай уыд импери. Хицауиуæг дзы кодтой императортæ. Императорты диссадæй рæсугъд æмæ хъæздыг галуантæ абон дæр ма ис фенæн Китайы сæйраг сахар – Пекины. Нæ азынады размæ 200-æм азы китагаг император Цинь Ши-Хуанди бардзырд радта. Стыр китагаг сис аразыны тыххæй. Уыцы сис хъуамæ бахъахъхъæдтаид китагæгты, цæугæцард чи кодта, уыцы адæмты (гуннты) ныббырстытæй.

Китагæгтæ æрымысыдысты гæххæтт, дари, чернилæ, фарфор, фейерверктæ, топныхос (порох).

Китагаг фыссынад у иероглифты бындурыл арæст. Æдæппæтæй иероглифтæ сты 40 000, фæлæ дзы æрвылбоны царды пайда кæнынц æрмæст 5 000.

2. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Ахуыргæнæгæн ис фæрстыты нымæц фæфылдæр кæнæ фæкъаддæр кæныны бар*).

- Цавæр бæстæйы кой цæуы тексты?

- Кæй бардзырдмæ гæсгæ арæст æрцыдис Стыр китагаг сис?

- Цы загъд цæуы тексты китаг фыссынады тыххæй?

3. Бакæсын презинтаци «Китагаг фыссынад»-мæ (урочы рæстæг хынцгæйæ, ахуырзаутæн ис раттæн бар Китайы тыххæй æрмæг баххæст кæнын хи хъуыдытæй).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. V хæслæвæрды æрмæгыл æнцойгæнгæйæ, тексты мидис хи ныхæстæй дзурын.

2. Ёрхъуыды кæнын иероглифтæ æмæ ныффыссын тыхтоныл уыдоны фæрцы дзырд кæнæ хъуыдыйад.

74-æм ахуыр

Темæ. Рафæлдахæм историйы сыфтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын рагон историйы темæйыл дзургæйæ.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, тексты æлвæст хуыды иртасыны арæхст-дзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайæг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Рагон цивилизацитæ».

Урочы цыд

I. Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц цыбырæй тексты мидис æмæ амонгæйæ уынын кæнынц иероглифтæй фыст æрмæг).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Плиты Ильяйы æмдзæвгæ раст бакæсын. *(Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм).*

II. Иринæйы ныхæстæ сраст кæнын кæнын. *(Ахуырдаутæ кæсынц хъуыдыйæдтæ æмæ кæм хъæуы, уым сæ раст кæнынц).*

III. Тексттыл бакусын.

1. Тексттæ бакæсын. *(Цæй кой цæуы текстты? Тексттæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргæндтæ ма ис раттæн тексттæн?).* Тексттæ кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй. *(Урочы рæстæг хынгæйæ, текстæ ис бабар кæнæн ахуырдауты хицæн къордтæн).*

2. Текстты зынаæмбарæн дзырдтæ сбæрæг кæнын æмæ сын ссарын сæ нысаниудæйтæ дзырдуты.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн. *(Фæрстытæ лæвард сты текстты фæстæ. Ахуыргæнæгæн ис фæрстыты нымæц фæфылдæр кæнæ фæкъаддæр кæныны бар).*

IV. Текстты ссарын вазыгдæын хъуыдыйæдтæ, рафыссын сæ æмæ сын сбæрæг кæнын сæ арæзт.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Зынаæмбарæн дзырдтæ рафыссын дзырдутмæ

2. Рагон паддзахæдтæй иуы тыххæй текст хи ныхæстæй дзурын сахуыр кæнын. Текст мæ бафтауын уæлæмхасæн æрмæг (зындгонд адæм, историон цаутæ).

Тема. Рафæлдахæм историйы сыфтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Фæсæвæрдтæ **онг, хæстæг** æмæ **æрдæм** дзырдтæн цавæр нысаниуæг дæттынц, уый сбæлвырд кæнын æмæ хатдзæгтæ фæлтæрæнты руадæы бафидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумайаг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци « Рагон цивилизацитæ» (презентацияйæ ис спайда кæнæн хæдзармæ куыст бæрæггæнгæйæ).

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Дзырддзæттон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзырынц цыбыр хъусынгæнинагтæ рагон паддзахæдты тыххæй).*

I. Раст дзырын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын. *(Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм).*

II. Æхсары ныхæстæ срæст кæнын. *(Ахуырдаутæ кæсынц хъуыдыйæдтæ æмæ кæм хъæуы, уым сæ раст кæнынц).*

Фæсæвæрдтæ **онг, хæстæг** æмæ **æрдæм** дзырдтæн цавæр нысаниуæг дæттынц, уый сбæлвырд кæнын æмæ хатдзæгтæ дæнцæгты руадæы бафидар кæнын.

III. Сæххæст кæнын хæслæвæрд хуызæгмæ гæсгæ.

(Урочы рæстæг хынцзгæйæ, хицæн бæстæтæ ис бабар кæнæн хицæн ахуырдауты къордтæн, кæнæ та хæслæвæрд ерысы хуызы саразын).

IV. Ратæлмац кæнын хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ. Раст спайда кæнын фæсæвæрдтæй.

Хуызæг:

-Бердзен уыдис театры райгуырæн бæстæ.

-Дун-дунейы авд диссæгтæй иу – Мысыры пирамидæтæ æрхæццæ сты XXI æнусы онг.

- Вавилон æрæнцæдис цæугæдон Евфратмæ хæстæг.

- Мысирагтæ цæттæ кодтой къанæуттæ Нилы райвылыны агъоммæ.

- Хур ныгуылæны æрдæм куы фæкъул вæййы, уæд Сириус фæсте аззайы æмæ райсомæй радæйарвыл цæхæртæ фæкалы.

- Ныгуылæн Ромаг импери уыдис нæ эрæйы 476-æм азы онг.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Рагон паддзахады тыххæй дзурын зонын. *(Ахуырдаутæ цæттæ кæныны æрмæг æндæр паддзахады тыххæй).*

2. Ныффыссын дыгай дзырдтæ, лæвæрд фæсæвæрдтæй пайдагæнгæйæ.

76-æм ахуыр

Темæ. Историйы урок.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцца кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Фарстон хъуыдыйæдтæ аразыны æмæ æххæст дзуæппытæ дæттыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы историмæ цымыдисдзинад гуырын кæнын. Дунейы историон хæзнатæ иумæйаг кæй сты, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц цыбыр хъусынгæнинæгтæ рагон паддзахады тыххæй æмæ кæсыны хъуыдыйæдтæ фæсæвæрдтимæ).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты къордтæ рæнхъгай, цæдæындзгай, иугæйттæй къордтæй дзурын.

II. Иринайы ныхæстæ кæронмæ ахæцца кæнын. *(Ахуырдаутæ кæсыны хъуыдыйæдтæ æмæ сæ кæронмæ хæцца кæныны).*

III. Диалогæн йæ райдайæн бакæсын. Ныхас цæуыл цæуы, уый бамбарын. Диалог дарддæр ахæцца кæнын.

(Ахуырдаутæ къордтæй куы бакусиккой, æмæ диалогæн вариантæ куы уаид, уæд куыст уаид цымыдисагдæр).

IV. Саразын диалог æндæр бæстæйы тыххæй. Спайда кæнын 75-æм ахуыры III-аг хæслæвæрды æрмæгæй.

V. Равзарын раст вариант æмæ зæгъын æххæст дзуапп.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын фæрстытæ историйы ахуыргæнæдæй ролы ахъазымæ.
2. Рагон цивилизацийы тыххæй æрмæг сфæлхат кæнын.

77-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ! (Контролон ахуыр)

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикон-грамматикон армæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын.
2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Скъоладзауты разæнгард кæнын ирон æвзаг зонынмæ. Хибарæй куысты арахстдзинæдтæ рæзын кæнын.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

1. Скъоладзаутæн контролон куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд армæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

Контролон куыст ныффыссын (*Ахуыргæнæгæн йæ бон у куысты хуызтæ аивын æндæртæй, рацыд армæгыл æнцойгæнгæйæ*).

1. Стыр Китайаг сисæн йæ дæргъ у:

- а) 3000 км;
- æ) 6000 км;**
- б) 10 000 км.

2. Папирус кæнын райдыдтой:

- а) Вавилоны;
- æ) Китайы;
- б) Мысыры.**

3. Пергамент кодтой:

- а) цармæй;**
- æ) хъамылтæй;
- б) хъæдæрмæгæй.

4. Фыссæн гæххæтт æрхъуыды кодтой:

- а) Бердзены;
- æ) Китайы;**
- б) Мысыры.

5. Афæдзы дæргъ фыццаг базыдтой:

- а) Вавилоны;
- æ) Ромы;
- б) Мысыры.**

6. Хеопсы пирамидæ арæзт æрцыдис:

- а) Бердзены;
- æ) Мысыры;**
- б) Вавилоны.

7. 2600 азы размæ арæзт æрцыдысты:

- а) пирамидæтæ;
- æ) Гелиосы статуя;
- б) Вавилоны « ауыгъд дыргъдæттæ »**

8. Зындгонд скульптор Фидий сарæзта:
а) Фæндагамонæг цырагъ;
æ) Уæларвон Дианæйы кувæндон;
б) Зевсы фæлгонц.
9. Родосы сакъадахыл арæзт æрцыдис
а) Зевсы фæлгонц;
æ) Гелиосы статуя;
б) Фæндагамонæг цырагъ.
10. Геродотмæ гæсгæ, Раззаг Азийы егъаудæр æмæ рæсугъддæр горæт уыдис:
а) Александрия;
æ) Афинæтæ;
б) Вавилон.
11. Топпыхос æрымысыдысты:
а) мысирæгтæ;
æ) бердзенæгтæ;
б) китайæгтæ.
12. Китайаг иероглифты нымæц у:
а) 2 000;
æ) 4 000;
б) 824.
13. Театры райгуырæн бæстæ у:
а) Китай;
æ) Ром;
б) Бердзен.
14. Олимпаг хъæзтытæ фæзындысты:
а) Вавилоны;
æ) Мысыры;
б) Бердзены.
15. Гладиаторты ерыстæ арæзт цыдысты:
а) Бердзены;
æ) Ромы;
б) Мысыры.
16. Дæ зæрдæмæ тынгдæр цы бæстæ фæцыдис, уый тыххæй радзур.
Кæронбæгтæн хай.
Куыстытæ æрæмбырд кæнын.

Афæдзы цыппæрæм цыппæрæмхай

(78–100-æм ахуыртæ)

78-æм ахуыр

Тема. Зæхх у къорийæу тымбыл.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Географийы темæйыл дзургæйæ дзы ныхасы мидæг пайда кæнын фæл-тæрын.
2. Ныхас баххæст кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Дзырдбæстытæ фæрстытæм гæсгæ аразын æмæ хъуыдыйæдтæ баххæст кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Географийы темæйыл монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Вазыгдæын мивдисдæйтæ аразыны агъдæуттæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы географимæ цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Нæ Зæххы хæзнатæ иумайæг кæй сты æмæ сæ хъахъхъæныны кæй хъæуы, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III фæлтæрæнты æрмæг æмæ дзырдутимæ, презентаци «Зæххы къори».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Ахуырдаутæ архайыны географийы темæимæ баст диалогты. Æххæст æмæ раст кæныны кæрæдзийы хъуыдытæ*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты къæйттæ раст дзурын. (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Дзуапп раттын Æхсары фæрстытæн. (*Ахуырдаутæ дæттыны дзуапп фæрстытæн*).

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Саразын лæвард дзырдтимæ дзырдбæстытæ.

Хуызæг:

1. Æнæкæрон (цы?) быдыр, дуне, уарзт.
2. Басгарын (цы?) хъæд, чиныг, скъапп.
3. Ныххæццæ уæвын (кæдæм?) хъæумæ, скъоламæ, бæс-тæмæ.
4. Æнцой кæнын (цæуыл?) лæдзæгыл, стъолыл, къулыл.
5. Дызæрдыг кæнын (цæуыл?) дзуаппыл, адæймагыл, ныхасыл.
6. Йæ къухы бафтыд (цы?) уæлахиз, балц, куыст.
7. Сбæрæг кæнын (цы?) мыггаг, рæдыд, аргъ.
8. Фæбæлвырддæр кæнын (цы?) фарст, бæрц, фæзуат.

IV. Хъуыдыйæдтæ бакæсын, къæлæтты æвард дзырдтæ тæлмацгæнæйæ. Спайда кæнын дзырдутæй.

V. Дзырд кæнын-ы руадæй саразын вазыгдæын мивдисдæйтæ æмæ сын сæ мидис бамбарын кæнын. (*Æрхъуыды кæнын семæ хъуыдыйæдтæ*).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.

2. Цыбырæй радзурын, кæдæм ацæуис балцы, уый тыххæй.

79-æм ахуыр

Темæ. Географион балцытæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пылан аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Нымæцонтæ растфыссынад æмæ расткасыны æгъдæуттæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы географимæ цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Нæ Зæххы хæзнатæ иумайæг кæй сты æмæ сæ хъахъхъæнын кæй хъæуы, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Зындгонд дардбалцгæндæйтæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдзатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц цыбыр хъусынгæнинагтæ сæ бæллиццаг балцыты æтыххæй*).

Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст бакæсын. (*Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ дæргъæвæтин æмхъæлæсонты растдзурыны æгъдæуттæм*).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (*Ахуырдаутæ дзурынц, сæ мидис балцимæ баст кæмæн у, ахæм хъуыдыйæдтæ*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Цæй æмæ кæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргæндтæ ис раттæн ис текстæн?*). Текст кæсгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.

2. Пъланы пункттæ раст равæрын тексты мидисмæ гæсгæ.

- Зæхх – космосон буар.
- Материктæ.
- Адæмты фыццаг зонындзинæдтæ Зæххы тыххæй.
- Зæхх – тымбыл къори.
- Географи – наука.
- Зындгонд дардбалцгæндæйтæ.

3. Текстæн хибарæй пылан саразын.

4. Дзуапп раттын фæрстытæн. (Фæрстытæ лæвæрд сты тексты фæстæ. Ахуыргæнæгæн ис фæрстыты нымæц фæфылдæр кæнæ фæкъаддæр кæныны бар).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Пъланмæ гæсгæ текст хи ныхæстæй дзурын сахуыр кæнын.

2. Тексты цы зындгонд дардбалцгæндæйты кой нæй, уыдонæй искæй тыххæй цыбыр æрмæг бацæттæ кæнын.

- Дардбалцгәнәгән йә ном , йә мыгтаг.
- Кәцән уыдис?
- Кәд әмә кәдәм уыдис йә балц?

80-әм ахуыр

Тема. Географион балцытә

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайә ныхасы мидәг пайда кәнын фәлтәрын.
2. Ныхас әмбарын әмә дарддәр ахәцә кәныны фәлтәрәнтә аразын. Әмбаргә каст әмә тәлмац кәныны, хуыдыйәдтә тексты мидисмә гәсгә баххәст кәныны арәхстдзинадтә фидар кәнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Ныхасы стильтә рафәлхат кәнын.

Хьомыладон хәс: Дунейы географимә цымыдисдзинад арфдәр кәнын. Нә Зәххы хәзнатә иумайәг кәй сты әмә сә хәхәхәһәнын кәй хәуы, уый әмбарын кәнын.

Урочы фәлгонц: диск I фәлтәрәны әрмәгимә, презентаци « Материктә».

Урочы цыд

Бацәттәгәнән хай.

Хәдзармә куыст сбәрәг кәнын. (Ахуырдаутә дзурынц цыбыр хуысгәнинәгтә дардбалцгәндәыты тыххәй әмә пәланмә гәсгә III хәсләвәрды тексты мидис).

I. Раст дзурын. Диктор әмә ахуыргәнәдәы амындәй Дәиоты Хазбийы әмдзәвгәйы скыуыддзаг раст бакәсын. (Хуыс әрдарын дзырдты азәлд әмә әмдзәвгә кәсыны интонацитәм).

II. Әхсары ныхәстә сраст кәнын кәнын. (Ахуырдаутә сә ныхасы мидәг пайда кәныц дзырдтәй «раст у», «раст нәу»).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст ратәлмац кәнын ирон әвзагмә, дзырдуатәй пайдагәнәгәйә (дзырдуат ләвәрд цәуы тексты фәстә).
2. Текстән әрхуыды кәнын сәргонд.
3. Дзуапп раттын фәрстытән.

- Цавәр материк у тәккә егәудәр? (Еврази)
- Цавәр материк нымәд у уазалдәрыл? (Антарктидә)
- Куыд хуыйны тәккә тәвддәр материк? (Африкә)
- Йә фәзуат кәддәр кәцы материкән у? (Австралийән)

(Фәрстытән домын хәуы аххәст дзуәппытә, цәмәй ахуырдаутә фәлтәрой географийы темәйыл иронау сә хуыдытә дзурынмә).

IV. Баххәст кәнын хуыдыйәдтә тексты мидисмә гәсгә. (Урочы рәстәг хыңгәйә, хуыдыйәдтә ис адих кәнән ахуырдауты кьордты ахсән.)

V. Текстән (136-1137 ф.) йе стиль цавәр у? Хуыды бафидар кәнын дәнцәгтәй.

Кәронбәттән хай:

- хатдзәгтә скәнын;
- бәрәггәнәнтә сәвәрын;
- хәдзармә куыст бамбарын әмә фәбәрәг кәнын.

Хәдзармә куыст.

1. IV хәсләвәрды әрмәгыл әнцойгәнәгәйә, бацәттә кәнын диалог геграфион балцыты тыххәй.

Тема. Христофор Колумб.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцца кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæ æлвæст хуыды иртасыны арæхст-дзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Мивдисдæыты разæфтуантæ рафæлхат кæнын. Архайдæвдисæг дзырдтæн сæ мидис кыд ивынц, уый бамбарын кæнын.

Хъомыладон хæс: Дунейы географимæ цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Нæ Зæххы хæзнатæ иумайæг кæй сты æмæ сæ хъахъхъæнын кæй хъæуы, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III хæслæвæрдты æрмæгимæ, презентаци « Колумбы балц Америкамæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ арха-йыны геграфион балцыты темæйыл диалогты).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдтæ раст бакæ- сын. *(Хъус æрдарын хъæлæсон у-йы азæлдмæ).*

II. Иринайы ныхæстæ дарддæр ахæцца кæнын. *(Ахуырдаутæ æххæст кæныны хъуыдыйæдтæ хъæугæ материкты нæмттæй).*

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Текстыл бакусын.

1. Текстмæ байхъусын. (Цæй æмæ кæй кой цæуы текст? Текстæн йе стиль цавæр у?). Текстмæ хъусгæйæ спайда кæнын презентацийы æрмæгæй.
2. Текстæн æрхъуыды кæнын сæргæндтæ.
3. Цымыдисагæй цы фехъуыстат текстæ мидæг, уый зæгъын.

IV. Текст бакæсын абзацгай æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.

V. Мивдисдæыты разæфтуантæ рафæлхат кæнын. Архайдæвдисæг дзырдтæн сæ мидис куыд ивынц, уый бамбарын кæнын. Фæлтæрæнты руадæы зонындзинæдтæ бафидар кæнын.

1. Бафтауын разæфтуантæ дзырдтæм: цæуын, кæсын, ли-дзын.
 2. Ратæлмац кæнын хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ. Бæрæггонд мивдисдæытæ тæлмацгæнгæйæ, спайда кæнын разæфтуантæй.
- Колумб куы æрыздæхтис, уæд ын тынг кад скодтой.
 - Нау «Пинтæйæ» райхъуыстис гæрах.
 - Колумб æрхызтис зæхмæ, йæхи æруагъта йæ уæрдæытыл æмæ скуыдта.
 - Колумб бæллыди ацæуын дард балцыты.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Радзурын æнæзонгæ сакъадахмæ балцы тыххæй.

(Æххуысгæнæн фæрстытæ лæвард цауыны хæслæварды фæстæ).

2. Райхалын дзырдбыд.

82-æм ахуыр

Темæ. Дунейы адæмтæ.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Дунейы адæмты тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас дунейы адæмты тых-хæй аразыныл кусын.
4. Æвзæгтæ æмæ адамыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинадтæ рафæлхат кæнын. Нымæцонты расткæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зæхх адæмтæн иумæйаг кæй у, уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск 1 фæлтæрæны æрмæгимæ, презентаци «Дунейы адæмтæ».

Урочы цыд:

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц, æнæзонгæ сакъадахмæ сæ бæллицты куыд абалц кодтой, уый тыххæй).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Хъайтыхъты Георы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын *(хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ рæнхъыты интонацимæ).*

II. Радзурын, Иринæйы ныхæстæ пайдагæнгæйæ. *(Ахуырдаутæ радыгай дзурынц, цы фæсарæйнаг æвзаг (-тæ) ахуыр кæныны, уый тыххæй).*

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый.

IV. Ратæлмац кæнын хъуыдыйæдтæ ирон æвзагмæ.

Хуызæгтæ:

Æппæт материктæй фылдæр адæм цары Евразийы.

Алы аз дæр зæххы къорийы цардæыты нымæц фылдæр кæны 70 милуаны бæрц.

Евразийы алы 1 квадратон километрмæ дæр хауы 50 адæймадæй.

Австралийы алы 1 квадратон километрмæ хауы 2 адæймадæй.

Антарктидæйы бынæттон цардæытæ нæй.

Ахуыргæндты хъуыдымæ гæсгæ, Индийы цары 4356 знæмы.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын. Ныхасы мидæг сæ куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын.
2. Цавæр фæсарæйнаг æвзаг ахуыр кæныс, уый тыххæй дзурын зонин.

83-æм ахуыр

Темæ. Адæмтæн цæрынаг иумæйаг у зæхх.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, дунейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Адæмыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинæдтæ рафæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Зæхх адæмтæн иумæйаг кæй у, уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ, дунейы адæмты минавæртты нывтæ, дунейы адæмты картæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон куыст сарарзын. Радзырдтæм байхъусын. Ахуырдаутæ кæрæдзи дзуæппытæ раст æмæ æххæст кæнынц.*)

I. Раст дзур. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй адæмыхæттыты нæмттæ раст дзурын (*Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ*).

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (*Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзи ныхас исгæйæ, дзурынц сæ фæсарæйнаг æвзадæй урочы тыххæй*).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын. (*Кæй кой цæуы тексты? Текстæн йе стиль цавæр у? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?*).
2. Текст бакæсын абзацгай æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.
3. Таблицаæм æркасын. Кæцы бæстæйы цавæр æвзагыл (-тыл) дзурынц, уый зæгъын æххæст хъуыдыйæдтæй.

Хуызæг. Бердзены дзурынц бердзенагау.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текст ратæлмайц кæнын уырссаг æвзагмæ (абзацты тæлмац бабар кæнын хицæн къордтæн.)
2. Текстæй скъуыддзаг дзурынмæ сахуыр кæнын.

84-æм ахуыр

Тема. Адæмтæн цæрынаг иумæйаг у зæхх .

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, дунейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Текстмæ хъусгæйæ, хæслæ-вæрдтæ æххæст кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Адæмыхæттыты нæмтты бирæон нымæцы арæзты хицæндзинадтæ бафидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зæхх адæмтæн иумæйаг кæй у , уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ IV хæслæвæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ дзурынц сæ тæлмацты варианттæ. Кæм хъæуы, уым кæрæдзийы дзуæппытæ æххæст æмæ раст кæнынц, текстæй скъыддзаг дзурынц).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй адæмыхæттыты нæмттæ бирæон нымæцы раст дзурын *(Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлдмæ).*

II. Сраст кæнын Иринайы ныхæстæ *(Ахуырдаутæ радыгай кæсынц хъуыдыйæдтæ æмæ сæ раст кæнынц, кæм хъæуы, уым).*

III. Хуыдыйæдтæ раст равæрын тексты мидисмæ гæсгæ.

Хуызæг

1. Адæмтæн æрдзон уавæртæ фæзындысты се 'ддаг бакас-тыл.
2. Адæм хицæн кæнынц буары хуыз, сæры хъуынтæ, цæстыты конд, цæсгомы æвæрдæй.
3. Адæм цы стыр къордтыл дих кæнынц, уыдон хуыйнынц расæтæ.
4. Алкæцы паддзахадон дæр ис йæхи фæзуат, сæйраг горæт, арæнтæ, паддзахадон æвзаг.
5. Адæмæн кæд сæ бакаст, æгъдауттæ æмæ æвзæгтæ сты фæйнахуызон, уæддæрархайынц кæрæдзи æмбарыныл.

IV. Текстыл бакусын (текст фыст ис дискыл).

1. Текстмæ байхъусын. *(Кæй кой цæуы тексты? Цавæр сæргонд раттæн ис текстæн?).*
2. Дзуапп раттын фæрстытæн.
 - Кæм цæрынц, ацы æнахуыр æгъдау кæмæ ис, уыцы адæм?
 - Кæд «сæххæст ваййы» адæймагыл 60 азы?
 - Кæд бафтауынц адæймадæй карыл 10 азы?
 - Кæй нымайынц «дыккаг хатт гуырдыл» ацы адæм?

V. Кæм хъæуы, уым хъуыдыйæдты мидис сраст кæнын текстмæ гæсгæ.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текстæн пълан саразын.
2. Ныффыссын фыстæг фæсарæйнаг æмбалмæ. Йæ бæс-тæйы , йæ адæмы , йе ’взадæы тыххæй йын цы зоныс, уый радзурын.
3. Райхалын дзырдбды.

85-æм ахуыр

Темæ. Алчи дæр дзуры йæхи æвзагыл.

Урочы нысан:

1. Зонгæ лексикайæ ныхасы мидæг раст пайда кæнын фæлтæрын.
2. Текстмæ хъусын æмæ текст æмбаргæ каст кæныныл фæлтæрын.
3. Скъоладзауты ахуыр кæнын монологон-диалогон ныхас раст аразыныл.
4. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй æрмæг фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдзинад дунеон культурæмæ. Æвзаг алы адæмæн дæр йе стырдæр хæзна кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æвæ III хæслæвæрдты æрмæгимæ, презентаци «Инди Рерихты нывты».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц тæксты пъланы пункты варианттæ. Сæ хуыздæртæй арæст цæуы иумæйаг пълан. Кæсынц сæ фыстæдæйтæ фæсарæйнаг æмбалмæ).

I. Раст дзурын. (Диктор æмæ ахуырæнæдæы амындæй дзырдтæ раст дзурын. Хъус ардарын бæрæггонд дамгъаты азæлдмæ).

II. Æхсары ныхæстæ ирон æвзагмæ ратæлмац кæнын. (Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзийæ ныхас исгæйæ, тæлмац кæнынц хъуыдыйæдтæ).

III. Текстыл бакусын.

1. Текстмæ байхъусын æмæ зæгъын.

- Цал æвзагыл дзурынц Индийы?

- Цал азы бахъуыдис, цæмæй сбæлвырд кодтаиккой Индийы æвзагты нымæц?

1. Текст бакæсын æмæ дзуапп раттын фæрстытæн.

- Цавæр æвзагтыл дзурынц индиæгтæ?

- Цæмæй хицæн кæнынц гондæгтæ иннæ знæмтæй?

- Цавæр æвзагыл фæдзурынц дины кусдæйтæ бæрæгбæтты рæстæг?

2. Тексты ссарын домгæвазыгдæын хъуыдыйæдтæ, рафыссын сæ тетрадмæ æмæ фæбæрæг кæнын сæрмагонд æмæ уæлæмхæст хæйттæ.

IV. Ирыстонмæ уазæгуаты цы фæсарæйнаг сывæл-лæттæ æрцыдис, уыдоны номæй радзурын хуызæгмæ гæсгæ.

V. IV хæслæвæрды æрмæдæы бындурыл саразын цыбыр диалогтæ.

Кæронбæттæн хай

– хатдзæгтæкæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын диалог IV хæслæвæрдæ æрмæгмæ гæсгæ.

86-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ. (Контролон ахуыр).

Урочы нысан:

1. Ахуырдауты зонындзинæдтæ рацыд æрмæгæй сбæрæг кæнын.
2. Хибарæй куысты арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдзинад дунеон культурæмæ. Æвзаг алы адæмæн дæр йе стырдæр хæзна кæй у, уый æмбарын кæнын. Ирон æвзаг уарзын кæнын.

Урочы фæлгонц: Алы бæстæты зындгонд бынæтты нывты рæнхъ.

Урочы цыд

I. Бацæттæгæнæн хай.

II. Ахуырдаутæн бамбарын кæнын контролон ахуыры хæс æмæ бацамонын куысты мидис. (Ныфыссын «боныдæй» цы бæстæтæм балц кæнæм, уыдоны тыххæй).

V. Кæронбæттæн хай.

– хатдзæгтæ скæнын;

– куыстытæ æрæмбырд кæнын.

87-æм ахуыр

Темæ. Уалдзæг – нæ буц уазæг.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уымæ ахуырдауты базонгæ кæнын.
2. Нывтæм гæсгæ цыбыр радзырд аразын, æмдзæвгæ аив кæсын æмæ йын йæ сайраг хъуыды иртасын арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас раст аразын, хи хъуыдытæ дзурын æмæ фæрстытæн æххæст дзуæп-пытæ дæттыныл фæлтæрын ахуырдауты.
4. Дзырдбаст хуымæтæг цыбыр хъуыдыйадæн цæмæй хицæн кæны, уый фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ахуырдаутæм гуырын кæнын цымыдисдзинад æрдзы ивддзинæдтæм æмæ сæрыстырдзинады æнкъарæнтæ Райгуырæн бæстæмæ.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ V хæслæвæртты æрмæгимæ, уалдзæдæй нывты рæнхъ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ архайыны диалогты, æххæст æмæ раст кæнын кæрæдзийы ныхас).

I. Раст дзурын. (Диктор æмæ ахуырæнæдæй амындæй раст бакæсын Цæрукъаты Алыксандры фыст тагъддзуринаг. Хъус æрдарын дамгъæ цъ-йы азæлдмæ).

II. Нывтæм гæсгæ радзурын уалдзæдæй тыххæй (Ахуырдаутæ кæрæдзийæ ныхас исгæйæ, æвдисыны сæ зонындзинæдтæ æмæ ныхасы арæхстдзинад).

Дзырдуатон куыст. Ног дзырдтæ бацамонын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уыимæ ахуырдауты базонгæ кæнын.

III. Саразын дзырdbæстытæ, дзырдтæ ирон æвзагмæ тæлмацгæнгæйæ. (*Урочы рæстæг хыңгæйæ, хæслæвæрд ис адих кæнæн цалдæр хайыл æмæ сæ бабар кæнын ахуырдауты хицæн къордтæн*).

Бакасын дзырdbæстытæ, стæй хуымæтæг цыбыр хъуыдыйæдтæ. Сæ хицæндзинæдтæ сын бацамонын.

I V . Æ м д з æ в г æ м æ б а й х ь у с ы н æ м æ з æ г ь ы н , ц æ м æ н хуыйны «Æцæг уалдзæг».

V. Æмдзæвгæ бакасын æмæ сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

- *Бакасын фыццаг фондз рæнхъы æмæ зæгъын, цавæр æрдзон ивддзинæдты кой дзы ис, уый.*
- *Дыккаг фондз рæнхъы та цавæр уалдзыгон ивддзинæдты тыххæй дзурæг сты?*
- *Бакасын æмдзæвгæ кæронмæ æмæ зæгъын, кæд ралæууы æцæг уалдзæг.*

VI. Дзырдтæн ныффысс сæ бирæон нымæцы формæ.

Кæронбæтгæн хай

- хатдзæгтæкæнын;
- бæрæгтæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын кæнын.

VI. Хæдзармæ куыст.

1. Ног дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Æмдзæвгæ аив кæсынмæ бацæттæ кæнын.

88-æм ахуыр

Темæ. Уалдзæг Ирыстоны.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Уалдзæдæй тыххæй ныхасгæнгæйæ дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас баххæст кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Дзырdbæстытæ фæрстытæм гæсгæ аразыны æмæ хъуыдыйæдтæ текстмæ гæсгæ кæрæдзи фæстæ раст равæрыны арæхстдзинæдтæ фидар кæнын. Нывмæ гæсгæ фарстон хъуыдыйæдтæ аразын æмæ сын æххæст дзуæппытæ дæттын.
3. Уалдзæдæй темæйыл монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъдæуттæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Æрдзы ивддзинæдтæм цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Куыст царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæг æмæ дзырдуатимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Саразын дзырдуатон куыст. Ахуырдаутæ Тохты Иваны æмдзæвгæ аив кæсыны*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындай раст дзурын Плиты Харитоны æмдзæвгæ. (*Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæйы интонацитæм*).

II. Уалдзыгон æрдзы цы ивддзинæдтæ æрцыдис, уый зæгъын. (*Ахуырдаутæ дзырдтæм æфтауың уалдзыгон ивддзинæдтæ, кæрæдзийы дзуæппытæ раст æмæ æххæстгæнгæйæ*).

Хуызæг. Бæлæстæ сыфтæр рафтыдтой, дидинаг ракалдтой.

III. Нывмæ гæсгæ æрхъуыды кæнын фондз фарстон хъуыдыйады. (Ахуырдаутæ дзурынц фарстон хъуыдыйæдтæ æмæ сын дæттынц æххæст дзуæппытæ).

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

IV. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын æмæ зæгъын, цæмæн ын ис ахæм сæргонд. Хъуыдытæ бафидар кæнын дæнцæгтæй.
2. Дзырдуаты æххуысæй текст ратæлмац кæнын.
3. Ссарын тексты уæлдзæдæй бæрæггæнæнтæ æмæ сæ бакæсын.

V. Хъуыдыйæдтæ текстмæ гæсгæ кæрæдзийы фæдыл раст равæрын.

Хуызæг

1. Бон фæдаргъ ис.
2. Бæлæстæ сыфтæр рафтыдтой.
3. Фосы дзуттæ кæрдæгæй сæ мондæгтæ уадзынц.
4. Дзæбидыртæн сæ сæныччытæ сæ разæй гæппытæ кæнынц.
5. Мæргътæ алы æвзæгтæй зарынц, ахстæттæ кæнынц.
6. Цæугæдæттæ дендæызмæ тырнынц.
7. Адæм уалдзæдæй куыстытæ райдыдтой.
8. Бындзытæ, къогъотæ ратæх – батæх кæнынц.

VI. Тексты æрмæгæй пайдагæнгæйæ зæгъын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

Кæронбæгтæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. V хæслæвæрды æрмæгыл æнцойгæнгæйæ, ра дзурын уалдзæдæй тыххæй.
2. Текстæй рафыссын дзырдтæ къордгай: номдартæ, мивдисдæйтæ, миногонтæ.

89-æм ахуыр

Темæ. Уалдзæг – цинхæссæг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын. Схемæмæ гæсгæ цыбыр радзырд аразын.
4. Миногонтæ бæрцбарæнты аразыны хыцæн-дзинадтæ рафæлхаткæнын æмæ хатдзæгтæ фæлтæрæнты руадæй бафидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Æрдзы ивддзинадтæм цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Куыст царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ V хæслæвæрдты æрмæгимæ, уалдзæдæй нывты рæнхъ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Дзырдуатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц уалдзæдæй тыххæй. Кæсынц цы дзырдты къордтæ рафыстой, уыдон. Æххæст æмæ раст кæнынц кæрæдзийы хъуыдытæ).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын Айларты Михалы æмдзæвгæ. (Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæйы интонацитæм).

II. Зæгъын Иринайы ныхæстæ иронау. (Ахуырдаутæ кæсынц хъуыдыйæдтæ уырыссагау æмæ сæ тæлмац кæнынц, кæрæдзийы дзуæппытæ раст æмæ æххæст-гæнгæйæ).

III. Зæрдыл æрлæууын кæнын миногонты бæрцбарæнтæ.

1. Сæххæст кæнын хæслæвæрд хуызæгмæ гæсгæ.

2. Дзыртимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ.

(Урочы рæстæг хынгæйæ дзырдтæ адих кæнын ахуырдауты къордтыл).

IV. Лæвæрд схемæмæ гæсгæ саразын цыбыр радзырд уалдзæдæй тыххæй. (Ахуырдаутæн лæвæрд цæуы схемæмæ ивддзинæдтæ бахæссыны бар).

V. Текстыл бакусын.

1. Текстмæ байхъусын. (Цæй кой цæуы тексты? Цæмæй бæрæг у?Цæвæр сæргонд ма ис раттæн текстæн?)

2. Текст бакæсын, йæ миди сын сбæлвырд кæнын.

3. Дзуапп раттын фæрстытæн.

4. Абарын Гæдиаты Секъайы дыууæ тексты. (Цы сæм ис æмхуызонæй? Хицæн та цæмæй кæнынц?)

5. Рафыссын текстæй зынаæмбарæн дзырдтæ, сæ нысанта сын сбæлвырд кæнын.

6 Тексты хъуыды цыбырæй радзурын.

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Уалдзæдæй тыххæй V хæслæвæрды æрмæгмæ гæсгæ дзурын зонын.

2. Уалдзæдæй тыххæй цыбыр нывæцæн фыссынмæ бацæттæ кæнын.

90-æм ахуыр

Темæ. Нывмæ гæсгæ куыст.

Урочы нысан:

Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын нывмæ гæсгæ уалдзæдæй тыххæй цыбыр нывæцæн фысгæйæ.

2. Растфыссынадæй æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Цымыдис кæнын ахуырдауты æрдзы ивддзинæдтæ æмæ рæсугъддзинадмæ. Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинады уидагтæ фидар кæнын.

Урочы фæлгонц: Ныв экраныл æвдисынмæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн рæстæг.

1. Скъоладзаутæн фысгæ куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

I. Нывмæ аркæсын, дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цæвæр афæдзы афон ис æвдыст нывы? Цæмæй бæрæг у?
2. Кæй уынæм нывы?
3. Куыд ирхæфсынц сæхи сабитæ?
4. Дæу зæрдæмæ та тынгдæр цавæр уалдзыгонгон хъæзтытæ цæуынц?

II. Æркæсын пыланы пункттæ æмæ дзырдутæ.

(Дзуапп раттын ахуырдауты фæрстытæн).

III. Ныффыссын нывæцæн. *(Ахуыргæнæдæй бон у рог индивидуалон æххуыс бакæнын ахуырдаутæн).*

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Уалдзæдæй тыххæй æмдзæвгæ сауыр кæнын *(ахуырдаутæ æмдзæвгæ æвзарынц сæхæдæг).*
2. Саразын диалог «Зæрватыччы ахстон».
3. Бацæттæ кæнын презентаци «Не скъолайы бонтæ».

91-æм ахуыр

Темæ. Ахуыры азы кæрон.

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Ахуыры темæйыл дзургæйæ дзы ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас баххæст кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Дзырdbæстытæ фæрстытæм гæсгæ аразыны æмæ хъуыдыйæдтæ баххæст кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Ахуыры темæйыл монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Вазыгдæын мивдисдæйтæ аразыны агъдауттæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зонындзинадтæм цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Ахуыр «зонды суадон» кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I хæслæвæрдзы æрмæгимæ, презентаци «Не скъолайы бонтæ».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. *(Ахуырдаутæ архайынц диалог «Зæватыччы ахстон»-ы. Дзурынц уалдзæдæй тыххæй æмдзæвгæтæ).*

Урок ис райдайæн, ахуырдаутæ се скъолайы бонты тыххæй цы презентаци бацæттæ кодтой, уымæй. *(Куыд уæм кæсы, цæуыл дзурдыстæм абон?).*

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй Тыдæйты Юрийы æмдзæвгæ раст дзурын. *(Хъус æрдарын бæрæггонд дзырдты азæлд æмææмдзæвгæй рæнхъыты интонацимæ).*

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæцæ кæнын. *(Ахуырдаутæ радгæй æхæст кæнынц Æхсары ныхæстæ).*

Дзырдуатон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы, уый фæлтæрын.

III. Саразын лæвард дзырдтимæ дзырdbæстытæ. (Стъæлфыты бæсты ахуырдаутæ сæхæдæг дæттынц фæрстытæ).

1. Æвзарнын (цы?) æмбал, къаба, депутат.
 2. Æнæмæг(...?) ацæуын, сахуыр кæнын, саразын..
 3. Бауынаффæ кæнын (кæмæн?) æфсымæрæн, æмбалæн, фыртæн.
 4. Зондыл бафтауын (кæй?) ахуырдауы, кæстæры, чыздæй.
 5. Хъуыдытыл бафтауын (кæй?) æхуырдауты, фырты, чыздæй.
 6. Дзæвгар (...?) абадын, акусын, сахуыр кæнын.
 7. Лæмбынæг (...?) хъусын, кæсын, фыссын.
 8. Рагацау (...?) арбацæуын, сбадын, бацæттæ кæнын.
 7. Сусæгæй (...?) рафыссын, райсын, ацæуын.
 8. Фæлварæн (цæмæй?) алгебрæйæ, ирон æвзагæй, историйæ.
- Ссарын вазыгдæын мивдисдæйтæ, сæ арæзт сын бацамонын.

IV. Хъуыдыйæдтæ уырыссаг æвзагмæ ратæлмац кæнын. Фæткæвæрдтæм бафтауын æртæ фæлварæнты тыххæй. Спайда кæнын вазыгдæын мивдисдæйтæй.

- *Не пропускай занятия.*
- *Не опаздывай на уроки.*
- *В классе внимательно слушай учителя.*
- *Выполняй порученные задания.*
- *Следи за чистотæй в классе.*
- *Следи за состоянием своих учебников и своим внешним видом.*

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæварын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Дзырдтæ сахуыр кæнын.
2. Фæткæвæрдтæ дзорун зонæ.
3. Дзырбыд райхалын.

92-æм ахуыр

Темæ. Фæлварæнтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæ- рæнтæ аразын. Текст кæсын æмæ тæлмац кæныны, рольтæм гæстæ аив кæсыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Фарстон хъуыдыйæдтæ аразынын æгъдæуттæ æмæ сын æххæст дзуæппытæ дæттыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зонындзинадтæм цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Ахуыр «зонды суадон» кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III хæславæрдты æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (*Дзырдуатон куыст саразын. Ахуырдаутæ дзурынц фæткæвæрдтæ*).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст дзурын. (*Дзырдтæ дзурын къæйттæй, цæдæындытæ. Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ дæргъæтин æмхæлæсонты растдзурыны æгъдауттæм*).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц, сæ мидис балцимæ баст кæмæн у, ахæм хъуыдыйæдтæ).

III. Текстмæ байхъусын. (*Цæй æмæ кæй кой цæуы тексты? Цал архайæдæй ис тексты?*).

IV. Текст бакæсын æмæ сæххæст кæнын хæславæрдтæ.

1. Текстæн сæргæндтæ æрхъуыды кæнын.

2. Фæрстытæн дзуапп раттын.

- Цæуыл тыхсынц ахуырдаутæ?

- Цы амонынц хистæр скъоладзаутæ фарæстæм къла-сонтæн?

- Архайд кæд цæуы?

- Цы сфæнд кодтой фарæстæм къласы ахуырдаутæ?

V. Ратæлмац кæнын скъоладзауты ныхæстæ.

1-аг къорд – Аланæйы ныхæстæ.

2-аг къорд – Эльбрусы ныхæстæ.

3-аг къорд – Артуры ныхæстæ.

4-æм къорд – Агуындæйы ныхæстæ.

VI. Дзуапп раттын фæрстытæн. (*Ахуырдаутæй домын æххæст дзуæппытæ*).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын 5 фарсты, 10-м къласы ахуырдауты фæлварæнты тыххæй бафæрсынмæ.

2. Текст рольтæм гæсгæ дзурынмæ бацæттæ кæнын.

93-æм ахуыр

Темæ. Фæлварæнтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ ныхасы мидæг пайда кæнын фæлтæрын.

2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæнын фæлтæрæнтæ аразын. Схемæмæ гæсгæ фæрстытæн дзуæппытæ дæттыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.

4. Фарстон хъуыдыйæдтæ аразыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зонындзинадтæм цымыдисдзинад арфдæр кæнын. Ахуыр «зонды суадон» кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I фæлтæрæны æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц цыбырæй текст рольтæм гæсгæ. Дæттынц сæ фæрстытæ. Ахуырдауты ис адих гæнæн ддыууæ къордыл – «фарæстæмкъласонтæ» æмæ «дæсæмкъласонтæ». Иутæ фæрсыны, иннæтæ – дзуапп дæттынц).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындай дарчиты Дауыты æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын. (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæтæ æмæ дзырдты азæлдмæ, æмдзæвгæ кæсыны интонацитæм).

II. Иринайы ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæн. (Ахуырдаутæ радыгай дзурынц кæрæдзийæ ныхас исгæйæ фæлварæнты тыххæй).

III. Дзуапп раттын фæрстытæн. (Дзуапп дæттгæйæ спайда кæнын схæмæйы лæвæрд æрмæгæй цæдæындызгай. Фыццаг радзурын 9 къласы фæлварæнты тыххæй фæрстытæн дзуапп дæттгæйæ æмæ а.д.).

IV. Радзурын фæлварæнты тыххæй сывæллæтты номæй. (Ахуырдаутæ дзурынц, цыма, фæлварæн лæвæрдтой, афтæ сæ «мысинагтæ»).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Диалог «Фæлварæн» аразынаг фæрстытæ бацæттæ кæнын.

94-æм ахуыр

Темæ. Равдис дæ зонындзинæдтæ!

Урочы нысан:

1. Ахуырдауты зонындзинæдтæ рацыд æрмæгæй сбæрæг кæнын.
2. Хибарæй куысты арæхстдзинæдтæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Зонындзинæдтæм цымыдисдинад арфдæр кæнын. Ахуыр «зонды суадон» кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: Алыхуызон дæсныдæтты нывтæ, дзырдут II хæслæвæрдмæ.

Урочы цыд

I. Бацæттæгæнæн хай.

II. Ахуырдаутæн бамбарын кæнын контролон ахуыры хæс æмæ бацамонын куысты мидис. (Ахуырдаутæ æххæст кæнынц хæслæвæрдтæ сæ домæнтæм гæсгæ. II хæслæвæрдмæ ахуыргæнæг цæттæ кæны æххуыс- гæнæн дзырдут ахуырдауты арæхстдзинæдтæ хынцгæйæ).

Кæронбæттæн хай.

- хатдзæгтæ скæнын;
- куыстытæ æрæмбырд кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Фидæны дæснийады тыххæй æрмæг бацæттæ кæнын. Цавæр фæлварæнтæ раттын хъæуы, уый тыххæй радзурын.

95-æм ахуыр

Темæ. Кæмæн нæу аддæын мадæлон æвзаг

Урочы нысан:

1. Ног дзырдтæ бацамонын. Мадæлон æвзадаы тыххæй ныхасы мидæг дзы пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæ- рæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас мадæлон æвзадаы тыххæй аразыныл кусын.
4. Æвзæгтæ æмæ адамыхæттыты нæмтты арæзты хицæндзинадтæ рафæлхат кæнын. Домгæвазыгдæын хъуыдыйæдты тыххæй зонындзинадтæ фæлхат кæнын.
(Цас_____, уыйас_____.)

Хъомыладон хæс: Мадæлон æвзадаы ахадзындзинад æмбарын кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I хæслæвæрдæ æрмæг æмæ дзырдутимæ. Индоевропæйаг æвзæгты генеалогиион бæласы ныв.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц сæ фидæны дæснийад æмæ фæлварæнты тыххæй.).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдаы амындæй Дзаболаты Хазбийы æмдзæвгæйы скъуыддзаг раст бакæсын. (Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ рæнхъыты интонацимæ).

II. Æхсары ныхæстæ дарддæр ахæццæ кæнын. (Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзийы ныхас исгæйæ, дзурынц ирон æвзадаы бæрæгбоны тыххæй).

Дзырдутон куыст. Диктор æмæ ахуыргæнæдаы амындæй дзырдты растдзурыны æгъдæуттæ бафидар кæнын, сæ нысан сын сбæлвырд кæнын, ныхасы мидæг дзы куыд пайда кæнын хъæуы , уый фæлтæрын.

III. Бакæсын æмæ бахъуыды кæнын, дзырдтæй куыд пайда кæнын хъæуы ныхасы мидæг, уый. Дзырдтимæ æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ.

IV. Æрхъуыды кæнын хъуыдыйæдтæ хуызæгмæ гæсгæ.

Цас_____, уыйас_____.

V. Индоевропæйаг æвзæгты генеалогиион бæласы нывмæ гæсгæ дзуапп раттын фæрстытæн.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ сæвæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

3. Дзырдтæ сахуыр кæнын. Ныхасы мидæг сæ куыд пайда кæнын хъæуы, уый бахъуыды кæнын.
4. Æмдзæвгæ зæрдывæрдæй сахуыр кæнын.

Тема. Ирон æвзадаы уидагтæ.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикайæ, ирон æвзадаы тыххæй ныхас-гæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæцца кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмбаргæ каст æмæ тæлмац кæныны, текстæн пълан аразын æмæ раст кæныны, сæйраг хъуыды иртасыны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Æвзагты нæмтты арæзты хицæндзинадтæ ра-фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон æвзагмæ цымыдисдзинад æмæ уарзондзинад арфдæр кæнын. Зæхх адæмтæн иумайаг кæй у, уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I хæслæвæрды æрмæгимæ, презентаци «Ирон æвзагæн бакодтой лæггæд» (Ирон æвзаг наукон æгъдауæй чи иртæста, уыцы зындгонд наукон арххайдæуыты тыххæй), индоевропæйаг æвзагты генеа-логион бæласы ныв.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Дзырдутон куыст сарарзын. Ахуырдаутæ дзурынц æмдзæвгæ зæрдывæрдæй. Урочы рæстæг хынцгæйæ, ис дзураен æмдзæвгæ дыгай рæнхытæй кæрæдзийæ ныхас исгæйæ).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдаы амындай Дæиоты Хазбийы æмдзæвгæ раст дзурын. (Хъус æрда-рын бæрæггонд дамгъæты азæлд æмæ æмдзæвгæйы интонацитæм).

II. Иринæйы ныхæстæ дарддæр ахæцца кæнын. (Ахуырдаутæ радыгай, кæрæдзи ныхас исгæйæ, дзурынц æвзагты къордты тыххæй. Экраныл-индоевропæйаг æвзагты генеалогиион бæласы ныв).

III. Текстыл бакусын.

1. Текст бакæсын дзырдутæй пайдагæнгæйæ. Дзуапп раттын фæрстытæн.

- Цæй кой цæуы тексты?

- Текстæн йе стиль цавæр у?

- Цы базыдтай дунейы æвзагты тыххæй?

- Иу æвзадаы къордмæ цы дзырдтæ хауынц, уыдон цæмæй бæрæг сты?

2. Сæххæст кæнын хæслæвæрдтæ.

• Текстæн сæргонд æрхъуыды кæнын æмæ хъуыды бафидар кæнын дæнцæгтæй.

• Бакæсын фыццаг абзац æмæ йын йæ сæйраг хъуыды ныфффыссын иу хъуыдыйадæй. (Зæххыл цæрæг адæм цы æвзагтыл дзурынц, уыдон дих кæныны æвзагты бинонтыл).

• Бакæсын дыккаг абзац æмæ йын йæ сæйраг хъуыды ныфффыссын иу хъуыдыйадæй. (Ирон æвзаг хауы индоевропæйаг æвзагты бинонты ирайнаг къордмæ).

• Бакæсын æртыккаг æмæ цыппæрæм абзацтæ æмæ сын сæ сæйраг хъуыды ныфффыссын иу хъуыдыйадæй. (Адæм се 'взагæй адæм сты).

• Бакæсын фæндзæм абзац æмæ йын йæ сæйраг хъуыды ныфффыссын иу хъуыдыйадæй. (Нæ фыдæлты хæзнатæн ис бахъахъхъæнæн æрмæстдæр æвзадаы фæрцы).

• Бакæсын æхсæзæм абзац æмæ йын йæ сæйраг хъуыды ныфффыссын иу хъуыдыйадæй. (Æвзаг куы нал вæййы, уæд фесæфынц æнæнымæц диссæгтæ дæр æмæ адæм сæхæдæг дæр).

IV. Пъланы пунктæ раст равæрын тексты мидисмæ гæсгæ. (Пъланы ссарын уæлдай пункт).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Текст æвзаргæ кастмæ бацæттæ кæнын .
2. Цы фæсарæйнаг æвзаг ахуыр кæнынц, уыцы æвзадæй, уырыссаг кæнæ ирон æвзагимæ абаргæйæ, кæд исты æмхуызондзинадтæ ис, уæд сын табицæ скæнын.

97-æм ахуыр

Темæ. Ныууагътой мын мæ фыдæлтæ æвзаг.

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ, дунейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ, пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас æмбарын æмæ дарддæр ахæццæ кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Тексты мидисмæ гæсгæ хъуыдыйæдтæ раст кæныны арæхстдзинадтæ фидар кæнын.
3. Монологон-диалогон ныхас аразыныл кусын.
4. Цæсгомон номивдæйты тыххæй зонындзинадтæ фæлхат кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон æвзагмæ цымыдисдзинад æмæ уарзондзинад арфдæр кæнын. Зæхх адæмтæн иумæйаг кæй у, уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I хæслæвæрд æрмæгимæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ кæнынц æвзаргæ каст, кæм хъæуы, уым кæрæдзийы дзуæппытæ æххæст æмæ раст кæнынц. Зонгæ кæнынц æмкъыласонты æвзæгты иудзинадты æрмæгимæ æмæ сын аразынц иумæйаг табицæ фæйнагыл).

I. Раст дзурын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй дзырдтæ раст раст дзурын (Хъус æрдарын бæрæггонд дамгъæты азæлд æмæ растфыссынадмæ).

II. Ныхас дарддæр ахæццæ кæнын. (Ахуырдаутæ радыгай дзурынц хъуыдыйæдтæ лæвæрд темæйыл).

III. Текст ратæлмац кæнын уырыссаг æвзагмæ. (Ахуырдауты къордтæн бабар кæнын тексты хицæн хæйттæ).

IV. Хъуыдыйæдтæ кæм хъæуы, уым сраст кæнын текстмæ гæсгæ.

V. Лæвæрд хъуыдыйæдты бæрæггонд дзырдтæ байвын номивдæйтæй.

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- бæрæггæнæнтæ савæрын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын хъусынгæнинаг мадæлон æвзадæй тыххæй.

- Цавæр æвзаг у дæ мадæлон æвзаг?
- Зæныс де 'взаг æви нæ?
- Цавæр æвзагты бинонтæм, къордмæ хауы де 'взаг?
- Кæм дзурынц дæ мадæлон æвзагыл?
- Радзурын цыбыр æмдзæвгæ мадæлон æвзагыл (иронау, уырыссагау, сомихагау æмæ а.д.).

98-æм ахуыр

Темæ. Ирон æвзадæй урок

Урочы нысан:

1. Рацыд лексикæйæ дунейы адæмыхæттыты тыххæй ныхасгæнгæйæ пайда кæнын фæлтæрын.
2. Ныхас баххæст кæныны фæлтæрæнтæ аразын. Æмдзæвгæ аив кæсыны, текстмæ хъусгæйæ хæс-лæвæрдтæ æххæст кæныны, тексты мидис абарыны арæхстдзиннæдтæ фидар кæнын.
3. Æвзадæй темæйыл монологон-диалогон ныхасы хайад исын.
4. Вазыгдæын хъуыдыйæдтæ аразыны æгъдæуттæ фидар кæнын.

Хъомыладон хæс: Ирон æвзагмæ цымыдисдзинад æмæ уарзондзинад арфдæр кæнын. Зæхх адæмтæн иумæйаг кæй у, уыцы хъуыды ахуырдауты зонды фидар кæнын. Адæмты æхсæн хæлардзинад царды бындур кæй у, уый æмбарын кæнын.

Урочы фæлгонц: диск I æмæ III хæслæвæрдты æрмæгимæ, презентации «Къоста».

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн хай.

Хæдзармæ куыст сбæрæг кæнын. (Ахуырдаутæ дзурынц сæ мадæлон æвзадæй тыххæй).

I. Байхъусын æмæ бакæсын. Диктор æмæ ахуыргæнæдæй амындæй раст дзурын Хетæгкаты Къостайы æмдзæвгæ. (Хъус æрдарын дзырдты азæлд æмæ æмдзæвгæйы интонацитæм.)

- Куыд бамбæрстат æмдзæвгæйы мидис?

- Рафыссын æмдзæвгæйæ зынæмбарæн дзырдтæ æмæ сын сбæлвырд кæнын сæ хъуыды.

- Бакæсын æмдзæвгæ уырыссагау æмæ дзы ссарын зынæмбарæн дзырдты тæлмац.

II. Иринæйы ныхас дарддæр ахæццæ кæнын.

III. Текстыл бакусын.

1. Монологтæм байхъусын æмæ сын сбæлвырд кæнын сæ æмхуызондзинад æмæ хицæндзинадтæ.

2. Текст бакæсын æмæ дзуапп раттын фæрстытæн

3. Кристинаейы ныхæстæ ратæлмац кæнын уырыссаг æвзагмæ, Дениэлы ныхæстæ та – ирон æвзагмæ.

IV. Монологтæй пайдагæнгæйæ, саразын диалог (Кристинаæ æмæ Дениэлы ныхас).

Кæронбæттæн хай:

– хатдзæгтæ скæнын;

– бæрæггæнæнтæ савæрын;

– хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Бацæттæ кæнын хъусынгæнинаг ирон æвзадæй урокты тыххæй.

2. Хетæгкаты Къостайы æмдзæвгæ «Ныстуан» сахуыр кæнын зæрдывæрдæй.

99-æм ахуыр

Темæ. Æгас цу, сæрд!

Урочы нысан:

Рацыд лексикон-грамматикон æрмæг скъоладзаутæ куыд бамбæрстой, уый сбæрæг кæнын уалдзæдæй тыххæй цыбыр нывæцæн фысгæйæ нывмæ гæсгæ.

2. Растфыссынады æгъдæуттыл бакусын.

Хъомыладон хæс: Цымыдис кæнын ахуырдауты æр-дзы ивддзинадтæ æмæ рæсугъддзинадмæ. Райгуырæн бæстæмæ уарзондзинады уидагтæ фидар кæнын. Хибарæй куыстмæ сæ разæнгард кæнын.

Урочы фæлгонц: Ныв экраныл æвдисынмæ.

Урочы цыд

Бацæттæгæнæн рæстæг.

1. Скъоладзаутæн фысгæ куысты хæстæ бамбарын кæнын.
2. Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (3-5 мин).

I. Нывмæ аркæсын, дзуапп раттын фæрстытæн.

1. Цæвæр афæдзы афон ис æвдыст нывы? Цæмæй бæрæг у?
2. Кæй уынæм нывы?
3. Кæм æмæ цы кусынц сабитæ?
4. Ды та цы фæкусыс сæрды?

II. Æркæсын пыланы пункттæ æмæ дзырдуатмæ. (Дзуапп раттын ахуырдауты фæрстытæн).

III. Ныффыссын нывæцæн. (Ахуырдаутæ сæ куысты пайда кæнынц лæвæрд дзырдуатæй. Ахуыргæнæдæй бон у рог индивидуалон æххуыс бакæнын ахуырдаутæн).

Кæронбæттæн хай:

- хатдзæгтæ скæнын;
- хæдзармæ куыст бамбарын æмæ фæбæрæг кæнын.

Хæдзармæ куыст.

1. Сæрды тыххæй æмдзæвгæ сахуыр кæнын. (Ахуырдаутæ ёмдзёвгæ æвзарынц сæхæдæг).

100-æм æхуыр

Ацы урочы ис спайда кæнæн лæвæрд æрмæгæй, кæнæ урок рацаразын ахуыргæнæджы хъуыдымæ гæсгæ.

Ахуыргæндæйтæ!

Мæ зынаргъ æмкусдæйтæ! Уæ фыдæбæттæ бынаты куыд уой æмæ уæ ахуырдауты æнтыстдзинæдтæй уæ зæрдæтæ куы рухс кæной, уый уын мæ зæрдæ зæгъы. Фæндараст педагогон сфæлдыстады бæрзæндтæм!

Уарзын уæ!

**Рабочая программа по осетинскому языку для 11-го класса (невладеющая группа)
на 2023 – 2024 учебный год**

Учебник – Осетинский (иронский) язык под редакцией А.Ф. Кудзоевой. 11 класс – изд-во «СЕМ», 2012 г.

Программæмæ гæсгæ – 102 сахаты.

Къуырийы – 3 сахаты.

Языковая компетенция

Орфографи. Рацыд æрмæг фæлхат кæнын. Мивдисджыты ивгъуыд афоны растфыссынад. Дзырдтæ дывæргонд дамгъæтимæ. Æрбаисгæ дзырдты растфыссынад.

Фонетикæ. Ритмикæ, интонаци

Лексикæ.

Лексикологи. Стилистикон синонимтæ. Фразеологизмтæ *цæстмæ дарын, цæст нал исын, арф фæд ныууадзын, фарс хæцын, сагъæссаг фæуын, зæрдæмæ цæуын, дзыхыл хæцын*. Этикетон формулæтæ *дæ хорзæхæй, бахатыр кæн (кæнут), бафæрсын аипп ма уæд, хорз бонтæ уыл (дыл) кæнæд*. Бирæнысанон дзырдтæ. Сининимтæ, Антонимтæ. Æрбайсгæ дзырдтæ.

Дзырдарæст. Ивгъуыд афоны мивдисджыты растфыссынад. Фæрсдзырдтæ аразын фæсæфтуан –ау –ы руаджы. Фæрсдзырдтæ æмæ миногмитæ аразын. Фæсæвæрдтæ *йеддæмæ, фæстæмæ, хуызæн, фарсмæ, раз, руаджы, тыххæй, фæрцы*

Грамматикæ. Морфологи. Хайыгтæ *дæр, иу, хъуамæ*. Вазыгджын мивдисджыты арæст (зард кæнын, бадт кæнын, заргæ кæнын, бадгæ кæнын). .. Номдар, тасындзæг. Номивæг. Миногон. Мивдисæг.

Грамматикæ. Синтаксис . Хъуыдыйады æмхуызон уæнгтæ иугæнæг дзырдтимæ, дихон бæттæгтимæ. Домгæвазыгджын хъуыдыйæдтæ бæттæгтæ æмæ бæттæг дзырдтимæ *кæд, куы, цас, цæйбæрц*. Иувæрсыг хъуыдыйæдтæ.

ДЗУРГÆ НЫХАСЫ РÆЗТ

Диалогон ныхас. Скъоладзаутæ хъуамæ зоной: диалог аразын лæвæрд темæмæ гæсгæ; хуымæтæг беседайы архайын; пайда кæнын этикетон формæтæй.

Монологон ныхас. Скъоладзаутæ хъуамæ зоной: монолог аразын рацыд æрмæгмæ гæсгæ; диалогон ныхасæй монологон ныхас аразын; хи хъуыдытæ дзурын.

Аудировани. Скъоладзаутæ хъуамæ зоной: æмбарын 2-3 минуты дæргъы цы текстмæ хъуыстой, уый хъуыды;

Фыссынад. Скъоладзаутæ хъуамæ зоной: фыссын дзырдуатон диктант 30 дзырдæй; цыбыр аннотации; дзырды хæйттæ æвзарын; ног дзырдты формæтæ аразын; цыбыр нывæцæн.

Кæсынад. Скъоладзаутæ хъуамæ зоной: кæсын æмæ æмбарын адаптацигонд цыбыр прозаикон тексттæ; минутмæ хъуамæ кæсой 120 дзырды.

Æнæниздзинад хъахъхъæнæн технологитæ.

Хъуамæ ахуыргæнæг йæ цæст дара скъоладзау хи куыд дары, уымæ. Кæд æмæ:

Арæх аивазы йæ уæнгтæ

Йæ ком ивазы

Йæ цæстытæ сæхганы

Цæстæнгас æнæзмæлгæйæ баззайы

Чингуытæ дзæгъæл равæр-бавæр кæны

Æнæраст дзуæппытæ фæфылдæр сты

Не мбары фарстатæ,

Уæд йæ урочы пыланы сæйраг этаптæ аивы. Куыд зонæм, афтæмæй æппæтæй продуктивондæр уроктыл нымæд цæуынц 2-4 урокмæ. Фæлæ зонæм уый дæр, æмæ æнæ 1-аг, 6-æм урокæй нæй кусæн.

Ахуыргæнæг хъуамæ йæ куыст дæр афтæ араза, цæмæй фылдæр пайда цæуа продуктивон этаптæй.

«Урок-бæрæгбон» æххуыс у сывæллæтты æнæниздзинад хъахъхъæнынаен. Ацы урочыты алы скъоладзау дæр архайы урочы алыхуызон этапты: куы ваййы артист, куы нывгæнæг, куы техникон кусæг...

Æнæниздзинад хъахъхъæнынаен стыр ахъаз сты валеологон аспектай пайда кæнын урочыты.

Практикон хæслæвæрдтæ дæр æххуыс сты æнæниздзинад хъахъхъæнынаен, уыдоны руаджы хуыздæр кусын райдайынц къухтæ, æнгуылдзтæ

Скъоладзауы æнæниздзинадæн зиан хæссынц стыр хæслæвæрдтæ. Арæхдæр скъоладзау иу цалдæр хæдзармæ куысты куы нæ скæны, æм цымыдисдзинад нал ваййы «куыстмæ».

Цалдæр хуызы хæдзармæ куыстытæ дæттын. Скъоладзау хъуамæ йæхæдæг равзара хæдзармæ куыст йæ зонындзинæдтæм гæсгæ.

Кабинеты гигиенæмæ домæнтæ: сыгъдæгдзинад, температура æмæ уæлдæфы сыгъдæгдзинад, фæйнаг æмæ кълас раст рухсгонд цæуынц, æви нæ.

Куысты хуызтæ. Оптималон вариантыл нымæд цæуы: урочы дæргъы 4-7 куысты хуызы куы аивой кæрæдзи (уыдонмæ хауынц скъоладзауты бафарст,фыссынад, кæсынад, хъусынад, цæстуынгæ æрмæгимæ архайын, практикон куысты хуызтæ...) Куысты хуызтæ кæрæдзи хъуамæ ивой 7-10 минуты фæстæ.

Пояснительная записка

Программа разработана на основе программы по родному языку (осетинский как второй) – Владикавказ: СОГПИ, кафедра ЮНЕСКО, 2012, автор: Кудзоева А.Ф.

Разработка Программы по родному языку как второму обусловлено необходимостью улучшения результатов обучения родному языку в соответствии с целями и приоритетами многоязычного образования.

Основная цель обучения родному языку в 11 классе – формирование коммуникативной компетенции, то есть развитие способностей готовности школьников осуществлять общение на осетинском языке в рамках ограниченного часа наиболее распространенных в стандартных ситуациях, их воспитание и развитие в духе любви к Осетии, к осетинскому языку и культуре.

Цели и задачи обучения родному языку в 11 классе.

Цель обучения родному языку вытекает из цели многоязычного поликультурного образования в условиях многонациональной республики и заключается в формировании у учащихся коммуникативной компетенции, обеспечивающей возможность свободного общения на осетинском языке в социально-бытовой, учебно-трудовой и социально-культурной сферах.

Задачи, необходимые для достижения поставленной цели, заключаются в формировании знаний, навыков и умений, которые должны давать им возможность:

- использовать родной (осетинский) язык в ситуациях устного общения в социуме;
- включиться в диалог культур, осознать себя представителями Республики Северная Осетия – Алания;
- взаимодействовать друг с другом в ходе решения различных коммуникативных задач;
- воспитывать граждан своей Родины на основе исторических данных;
- расширять кругозор учащихся.

Содержание программы 11 класса

102 учебных часа (по 3 часа в течение 34 недель)

Языковая компетенция

Орфография

Закрепление ранее пройденного материала. Правописание глаголов. Правописание имен прилагательных, образованных от собирательных существительных. Правописание кратких форм личных местоимений.

Фонетика

Совершенствование ранее сформированных произносительных ритмико-интонационных навыков. Произношение гласных, согласных. Интонационное варьирование при выполнении разных коммуникативных функций в формальных и неформальных условиях, при выражении разных эмоций.

Лексика

Список лексических единиц дается в учебнике

Лексикология

Фразеологизмы арвæйдур æрхауæгау; къухбакæнæннæй; адæймагцал æвзаджы зоны, уалладжы у; Æрфсены фæд; хурмæ хæссын; худæгæймæлын; къухыбафтын; дзæнгæдацæгъдын; их значение и употребление в речи.

Словообразование. Образование прилагательных от существительных и их правописание (араббаг, гуырдыаг, уырыссаг).

Закрепление ранее пройденного материала. Словообразование

существительных; композиция, аббревиация; словообразование имен прилагательных; глагольные приставки и их значения. Послелог **дæргъы**.

Грамматика. Морфология

Закрепление ранее пройденного материала. Имя существительное: склонение, образование множественного числа. Местоимение:

полная и краткая формы личных местоимений, особенности склонения, употребления кратких местоимений. Имя прилагательное: связь с существительными, степени сравнения. Имя числительное: типы по значению и составу. Глагол: простые и сложные глаголы, сложная форма глагола, их употребление; образование форм прошедшего и будущего времени; наклонения глагола; образование совершенного вида; безличные глаголы; безличная форма глагола; спряжение; пассивный оборот.

Послелог: значения послелогов, их связь со знаменательными словами. Союзы: сочинительные и подчинительные. Частица **-иу**, ее значение и употребление.

Грамматика. Синтаксис

Простое сказуемое, составное именное сказуемое, составное глагольное сказуемое. Конструкции с компонентами **-æдзыди** **-æзыккон**.

Закрепление ранее пройденного материала. Выражение отрицания

при помощи отрицательных частиц и наречий. Вопросительные и побудительные предложения: строение, особенности, употребление. Отрицательные предложения.

Речевая компетенция

Сферы общения и тематика

Социально-бытовая сфера

Государственное устройство Осетии: государственная структура,

Парламент; Правительство; Глава республики, государственные символы: герб, флаг, гимн; их история, описание, значение; Осетия до двадцатого века: Аланское государство, его разрушение; отдельные общества; причины разделения Осетии на Северную и Южную; молодежь и политика.

Индустрия Осетии: разговор о будущей профессии; крупнейшие предприятия республики; цветная металлургия, машиностроение, электроэнергетика; первая ГЭС в Осетии; зарождение и развитие индустрии в Северной и Южной Осетии; ее современное состояние; проблема рабочих мест.

Учебно-трудовая сфера

Осетинский язык: Осетия - многонациональная республика; осетинский язык среди других индоевропейских языков; история языка - история народа; русские и зарубежные ученые - исследователи осетинского языка; первая печатная осетинская книга; первая осетинская грамматика; 15 мая - День осетинского языка и литературы; осетинский язык в школе; в библиотеке; интервью; праздник в школе.

Языки народов мира: языки и диалекты в мире; сведения о генеалогии языков мира; индоевропейские языки и их группы; живые и мертвые языки; жизнь и смерть языка; условия существования языков; молодежь и иностранные языки; в библиотеке.

Среднее образование за рубежом: начальное и среднее образование в России и зарубежом: в Японии, США, Германии, Франции, Англии; учебные дисциплины; каникулы; учебное время; система оценок; возраст учеников; количество классов; письмо академика Лихачева к молодежи.

Наука: наука в прошлом и сегодня; М. Планк - знаменитый физик; «ученые тоже ошибаются»; Д. Менделеев - химик, физик, экономист, географ; А. Бородин - ученый или музыкант? Авиценна — врач, философ, ученый; разговор о будущей профессии.

Земной шар: особенности климата и погоды в разных точках Земли; знания о Земле в античном мире; путешествие в космос в будущем - рассказ-фантазия; строение Земли; атмосфера и ее значение для жизни; античные и средневековые ученые о Земле и космосе.

Солнечная система: Галактика, ее строение; количество планет; названия планет; в книжном магазине; значение Солнца для земной жизни.

Космос: античные ученые о космосе; Млечный путь в науке и осетинском

народном творчестве; старые и новые звезды, их судьба; человек и космос.

Социально-культурная сфера

Художественная литература: Нобелевская премия в области литературы; латино-американская литература: Г. Маркес, П. Неруда; литература стран «третьего мира» (В.Найпол); И.Кертеш - лауреат Нобелевской премии.

Музыкальная культура: музыкальные стили (кантри, фламенко, рэп, джаз, блюз и др.), их появление, особенности; знаменитые музыкальные группы и музыканты; музыка и народное творчество; появление фандыра у Нартов.

Живопись: разные жанры живописи; знаменитые художники: С. Дали, Ф. Клайн, А. Матисс; картины П. Пикассо.

Молодежь Осетии: весна и молодость; молодежный театр «Амыран»; составляем театральную программу; интеллектуальные клубы и игры.

Спорт: Олимпийские игры; из истории олимпийского движения; молодежь Осетии в Олимпиадах; Олимпиада - подарок Греции миру; олимпийская символика.

Знаки зодиака: античная и средневековая астрология
гороскоп - развлечение или факт?; зодиакальные знаки и их значения; М.Нострадамус и его пророчества; составляем гороскоп.

Коммуникативная компетенция

Говорение. Диалогическая речь

Выразить приказ, совет. Похвалить или упрекнуть. Выразить заинтересованность, радость, огорчение. Поздравить, попросить извинения. Продолжить, дополнить чужую мысль. Задавать вопросы для получения нужной информации. Перебить собеседника, изменить тему беседы. Участвуя в диалоге, слушать собеседника. Использовать знакомые речевые обороты.

Говорение. Монологическая речь

Сообщать информацию, выражая свое отношение. Уточнять мысль. Делать обобщения. Уточнять какие-либо факты. Выражать согласие или несогласие. Правильно использовать эмоционально-оценочные слова и выражения. Для выражения своей мысли использовать синонимические средства.

Аудирование

Распределять слова по темам. Сравнивать содержание двух текстов. Правильно расставлять предложения в тексте. Сравнивать фразы по новизне содержания. Отвечать на вопросы по содержанию текста. Оценивать текст по

новизне и информативности содержания. Сравнить заглавие или иллюстрацию с содержанием текста. Составлять подробный план текста. Характеризовать действия персонажей. Преобразовывать диалогическую речь в монологическую. Оценивать ситуацию. Составлять аннотацию, тезисы к тексту. Устраивать дискуссию по тексту. Определять тип текста: описание, повествование, сообщение, рассуждение. Пересказывать содержание текста. Составлять рецензию на текст по плану: тема, действующие лица, краткое содержание, основная идея, вывод.

Письмо

Интервью. Тезисы. Аннотация. Реферат. Автобиография; заполнение анкеты. Письмо другу. Заметка в газету.

Чтение

Читать отрывки из произведений художественной литературы, газетных и журнальных материалов с пониманием основного содержания, определяя значения незнакомых слов по контексту. Пересказывать содержание текста своими словами. Задавать вопросы по тексту. Отвечать на вопросы по тексту. Читать со словарем тексты со значительным количеством незнакомых слов. Делить текст на смысловые части, составлять план текста.

Речевой этикет

Начать диалог; вступить в диалог, используя этикетные формулы; извинившись, прервать собеседника; задавать вопросы старшему, ровеснику, младшему; отвечать на приветствие; прощаться; приглашать на день рождения, на концерт, на спортивные соревнования и т.д.; интересоваться чьим-либо здоровьем; отвечать на пожелания; благодарить.

Основные требования к знаниям и умениям учащихся 11 класса к концу учебного года

Говорение. Диалогическая речь

Учащиеся должны уметь: начать диалог на основе данной реплики; составлять диалог по определенной теме или в определенной ситуации; участвовать в беседе, высказать не менее десяти реплик.

Говорение. Монологическая речь

Учащиеся должны уметь: составлять монолог по программным темам; составлять текст из 12-15 предложений и пересказывать его.

Аудирование

Учащиеся должны уметь: понимать содержание прослушанного в течение 3 минут текста; после двукратного прослушивания отвечать на вопросы по содержанию текста; пересказывать отдельные части текста; находить в тексте нужную информацию.

Письмо Учащиеся должны уметь: писать письмо; конспект; краткую аннотацию, автобиографию, заполнять анкету.

Чтение Учащиеся должны уметь: читать прозаические и поэтические тексты с пониманием основного содержания; определять тему и основную идею текста; понимать основное содержание текста, содержащего до 20 незнакомых слов (определять их значения по контексту); передавать содержание текста несколькими предложениями; читать 120 слов в минуту

Учебно-методические средства обучения

Основная литература

- Программа по осетинскому языку как второму. – Владикавказ: ИПО СОИГСИ, 2009 – 144 с. Корнаева З.В., Джибилова И.М., Битарова Р.А., Калаева М.А., Джигоева Г.Х., Дзодзикова З.Б., Бибаева М.В., Кудзоева А.Ф., Боллоева Е.М., Цаллагова С.Ю.

Научные редакторы: Корнаева З.В. 1-4 классы, Кудзоева А.Ф. - 5-11 классы.

- Книга для учителя к учебнику «Ирон æвзаг» 11 кл. автор Кудзоева А.

- Учебник «Ирон æвзаг» 11 класс автор Кудзоева А. Владикавказ, СЕМ 2012 г. - 143 с.

- Поурочное календарно-тематическое планирование

Ахуырадон – тематикон пълан

№	Программæйы мидис	Сахат
	Ахуыры азы 1-аг æмбис	
1.	Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын	2
2.	Не ’взаг.	7
3.	Бацæуæн контролон куыст. Темæ: «Не взаг»	1
4.	Рæдыдтыл куыст.	1
5.	РЦИ-Аланийы паддзахадон арæзт.	5
6.	Ирыстоны индустри.	6
7.	Контролон куыст. Темæ «Ирыстоны индустри»	1
8.	Рæдыдтыл куыст.	1
9.	Аивадон литературæ.	4
10.	Музыкалон культура.	4
11.	Нырыккон нывкæнынад.	4
12.	Дунейы адæмты æвзæгтæ.	5
13.	Астæуккаг ахуырад фæсарæйнаг бæстæты.	6
14.	Афæдзы æмбисы контролон куыст	1
15.	Рацыд æрмæг фæлхат кæнын	1
	Ахуыры азы 2-аг æмбис	
16.	Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын	2
17.	Зæххы къори.	6
18.	Хуры системæ.	6
19.	Контролон куыст. Темæ: «Зæххы къори æмæ Хуры системæ»	1
20.	Рæдыдтыл куыст.	1
21.	Космос.	6
22.	Зонад.	6
23.	Контролон куыст темæ: «Космос æмæ зонад»	1
24.	Рæдыдтыл куыст.	1
25.	Ирыстоны фæсивæд.	7
26.	Олиппаг хъæзтытæ.	6
27.	Зодиакон нысæнттæ.	6
28.	Афæдзы кæроны контролон куыст.	1
29.	Рацыд æрмæг фæлхат кæнын.	2
30.	Резервон уроктæ	3

**Календарно-тематическое планирование учебной дисциплины «Осетинский язык»
для невладеющих языком учащихся 11-го класса (традиционной форме обучения)
(3 ч в неделю – 102 ч).**

Наименование разделов и тем	Содержание урока	Кол-во часов	Дата проведения
Содержание учебного материала			
Не ’взаг.	Ирон æвзаджы сыгъдæгдзинад. Ирон æвзаджы иртасджытæ.		
	Ирон æвзаг Кавказы адæмыхæттыты æвзæгты хсæн.		
	Ирон æвзаг æмæ литературæйы бæрæгбон.		
Содержание учебного материала			
Ирыстон.	РЦИ-Аланийы паддзахадон арæзт. РЦИ-Аланийы паддзахадон герб		
	РЦИ-Аланийы паддзахадон тырыса.		
	РЦИ-Аланийы паддзахадон гимн.		
	Алайнаг паддзахад. Аланийы паддзахадон арæзт.		
	Ирыстоны индустри.		
	Контролон ктест		
Аивадон литературæ	Содержание учебного материала		
	Фæсайрæйнаг фысджытæ		
	Уæрæсейы ахуыргæндтæ.		
Музыкалон культурæ	Содержание учебного материала		
	Музыкæйы стильтæ		
	Нырыккон музыкалон культурæ.		
Нырыккон нывкæнынад	Содержание учебного материала		
	Фæсайрæйнаг нывгæнджытæ.		
Дунейы адæмы æвзæгтæ	Содержание учебного материала		
	Дунейы адæмы æвзæгтæ		

	Алцы зонын хорз у.		
	Астауккаг ахуырад фæсайрайнаг бæстæты.		
	Контролон куыст.		
Зæххы къори. Хуры системаæ. Космос.	Содержание учебного материала		
	Бердзенæгтæ – ахуыргонд адæм		
	Мивдисæджы афонтæ		
	Диссаджы балц		
	Зæххы къори		
	Фæлхатыны урок		
	Хуры системаæ.		
	Контролон куыст.		
	Гераклиты ахуыр.		
	Æрфæны фæд (Млечный путь)		
Зонад	Макс Планк, Дмитрий Менделеев, Александр Бородин, Фёдор Шаляпин.		
Ирыстоны фæссивæд	Содержание учебного материала		
	Уалдзыгон зарæг. Театр «Амыран».		
	Диалогимæ куыст		
	Кокайты Т. Дыууæ хуры скаст		
Олимпиаг хъæзтытæ	Содержание учебного материала		
	Бердзены лæвæрттæ		
	Олимпиаг хъæзтыты хъайтартæ		
	Зодиак. Зодиакон нысæнттæ		
Итоговая аттестация: экзамен в устной форме за курс 11-го класса.			